

Priročnik o vključevanju oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih

---

IEDA
VKLJUČUJOČE IZOBRAŽEVANJE:
Zagotavljanje udeležbe
oseb z oviranostmi
v neformalnem izobraževanju odraslih

2020-1-HR01-KA204-077868
iedaproject.eu

Avtorji:

Iva Šušak, Mia Pavlič Cindrić, Antonija Mekinić

URIHO — Hrvaška

Toni Vrana, Danica Hrovatič

CENTER SPIRALA — Slovenija

Radek Pavlíček

TEIRESIÁS, MASARYK UNIVERSITY — Češka

Doru Cantemir, Ioana Cantemir

LUDOR ENGINEERING — Romunija

Katharina Maly, Sarah Häckel

ORIENT EXPRESS — Avstrija

Xenia Chronopoulou, Maria Kandila

IDEC — Grčija

Sona Stefkova

TOPCOACH — Slovaška

Financirano s strani Evropske unije.
Izražena stališča in mnenja so zgolj
stališča in mnenja avtorja(-ev) in ni nujno,
da odražajo stališča in mnenja Evropske unije ali
Evropske izvajalske agencije za izobraževanje in kulturo (EACEA).
Zanje ne moreta biti odgovorna niti Evropska unija niti EACEA.

Uvodne misli

Projekt IEDA in ta priročnik naslavljata osebe z oviranostmi (OZI) v kontekstu njihovega vključujočega izobraževanja v neformalnem izobraževanju odraslih. V tej luči ambicija po vključujočem izobraževanju skupine oseb z oviranostmi nehote postane sprožilec, ki izziva potreben premislek o izobraževanju in njegovi vlogi v sodobni družbi. Iz preprostega razloga: obravnavanje skupine OZI in njihovega dostopa do izobraževalnega okolja razkriva, da je pri izobraževanju glede na njegovo strategijo vseživljenjskega učenja (VŽU) potrebno razmisliti o tem, ali strategija VŽU posameznika v današnjem svetu dovolj opremi z veščinami, ki jih potrebuje za obvladovanje svojega kariernega in osebnega življenja ali ne. Hkrati pa se skozi perspektivo potrebe, da je treba skupino OZI sistematično in enakopravno obravnavati v izobraževalnem procesu v skladu z načeli vključujočega izobraževanja, odpira Pandorina skrinjica izzivov, kjer naslavljanje vzgojno-izobraževalne problematike VŽU odpira razpravo o družbenih spremembah, ki nastajajo v sodobni družbi. S ciljem celostne obravnave izzivov se Priročnik slednjih loteva z dvema strategijama. Prva strategija v uvodu osvetli širše družbene pojave likvidne družbe, ki so povezani s prizadevanji, da so osebe z oviranostmi enakovreden subjekt v izobraževalnih razpravah ali to postanejo. Druga strategija je usmerjena v prakso in je razdeljena na dva dela. V prvem delu prikazuje metodološke in komunikacijske vidike, ki podprejo skupino OZI pri vstopanju v izobraževalno okolje. V drugem delu ta strategija poudari pomen podpornih in novih tehnologij za njihovo sistematično uporabo, kje se kaže koristna kot podporno orodje skupini OZI na njihovi izobraževalni poti.

Vsebina

Prvo poglavje:

Pomen vseživljenjskega učenja za osebe z oviranostmi	8
Vloga vseživljenjskega učenja v sodobni družbi	9
Fluidna sodobna družba in njeni pojavi	10
Kriza identitete, humanizem in človeška identiteta	28
Kriza identitete	28
Človeška identiteta v luči humanizma	32
Humanizem v luči samo-spoznavanja	33
Vključujoče izobraževanje, osebe z oviranostmi (OZO) in izobraževanje odraslih	35
Osebna in družbena identiteta posameznika	35
Kompleksnost vključujočega izobraževanja	38
Umeščanje vključujočega izobraževanja in vključevanja v kontekstu OZO	51
Literatura	58

Drugo poglavje:

Metode in tehnike za poučevanje OZO in zagotavljanje njihovega dostopa do neformalnega izobraževanja odraslih	60
Uvod	61
Prilagoditve	63
Organizacijske prilagoditve	68
Prostorske prilagoditve	71
Tehnične prilagoditve	74
Komunikacija — najbolj dostopna prilagoditev	76
Strategije za negovanje vključujoče miselnosti	83
Univerzalno uporabni nasveti za vključujoče poučevanje	85

Vsebina

Pot petih korakov do vključevanja oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih	88
Univerzalna matrica	88
Okvara sluha	101
Prilagoditve v izobraževalnem okolju	104
Okvara vida	113
Prilagoditve v izobraževalnem okolju	114
Gibalna oviranost	122
Prilagoditve v izobraževalnem okolju	124
Težave v duševnem zdravju	131
Prilagoditve v izobraževalnem okolju	133
Motnje v duševnem razvoju	138
Prilagoditve v izobraževalnem okolju	139
Literatura	146
Tretje poglavje:	
Podorne tehnologije kot orodje za povečanje udeležbe oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih	149
Uvod	150
Podporne tehnologije za različne tipe oviranosti	151
Podporne tehnologije za udeležence z izgubo vida	153
Podporne tehnologije za udeležence z izgubo sluha	157
Podporna tehnologija za udeležence z gibalno oviranostjo	160
Podporne tehnologije za udeležence s specifičnimi učnimi težavami	162
Podporne tehnologije za udeležence z motnjami avtističnega spektra	164
Podporna tehnologija za udeležence z drugimi težavami	166

Vsebina

Podporne tehnologije in dostopno digitalno okolje	168
Ocena potreb, nabava in vpeljava PT v izobraževalno organizacijo	171
Univerzalno oblikovanje	186
Teorija univerzalnega oblikovanja za učenje (UOU)	186
Temeljna načela UOU	188
UOU strategije in tehnike	190
Uvajanje UOU v izobraževanju odraslih	195
Prepoznavanje in izkoriščanje potenciala novih tehnologij v izobraževalnih programih za odrasle	198
Univerzalno oblikovanje in nove tehnologije	198
Internet stvari (IoT)	200
Umetna inteligenca (UI)	201
3D tisk	202
Virtualna resničnost (VR)	203
Razširjena resničnost (XR)	204
Robotika	205
Možgansko-računalniški vmesnik (MRV)	206
Podporni potencial novih tehnologij	208
Uvajanje novih tehnologij v izobraževanje odraslih	216
Najboljše prakse	219
Literatura	222

Prvo poglavje: Pomen vseživljenjskega učenja za osebe z oviranostmi

---

Vloga vseživljenjskega učenja v sodobni družbi

Uvodno poglavje razkriva, da se današnji posameznik sooča z zelo zahtevnim obdobjem, v katerem se prepletajo in nanj vplivajo vprašanja izobraževanja, identitete, človečnosti in vse bolj napredne tehnologije. Ko gre konkretno za vlogo vseživljenjskega učenja (VŽU), je zato slednjo treba razlagati tudi v luči človekove identitete in njegovega iskanja smisla. Sodobni posameznik je, ne glede na to, ali je oseba z oviranostjo ali ne, prisiljen v iskanje življenjskega smisla, saj tradicionalni družbeni stebri, ki so mu v preteklosti zagotavljali temelje za oblikovanje lastne identitete in življenjski smisel, niso več uporabni. Zato pomen vseživljenjskega učenja presega raven izobrazbe posameznika (formalno ali neformalno) in ne predpostavlja zgolj tega, da mora biti sodobni posameznik konkurenčen na funkcionalni ravni ter sposoben delovati v družbi in delovati v duhu sodobnega časa. Še pomembneje je, da VŽU posamezniku pomaga graditi lastno identiteto, ki jo hiter tempo današnjega življenja vse bolj ogroža. Za sodobnega posameznika danes ni več dovolj, da si v mladostni dobi ustvari identiteto, ki ga nato označuje za preostanek življenja, danes postaja ključno, da posameznik svojo identitetno zgodbo nadgrajuje vse življenje. Razlog, da mora posameznik nenehno posvečati pozornost vprašanju svoje identitete, je posledica značilnosti sodobne (zahodne) družbe, da postaja vse bolj likvidna.

Fluidna sodobna družba in njeni pojavi

Ljudje v današnjem svetu se soočajo s preoblikovanjem sodobne zahodne družbe v *tekočo družbo* (Zygmunt Bauman 2002, Umberto Galimberti 2015, Umberto Eco 2018). To pomeni, da imamo družbo številnih kompleksnih pojavnih oblik in trendov. Navedimo nekatere: slabitev kulturnih in verskih tradicij; manjvrednost nacionalne države zaradi globalizacije; relativizacija poklicne identitete; deflacija resničnosti na račun virtualnosti (Jean Baudrillard 1999a); relativizacija odraslosti posameznika v sodobni družbi; identitetna zmeda v polju posameznikovega fizičnega telesa (Daniel Estulin 2014), zmanjševanje pomena vrlin humanizma zaradi prihajajočega dataizma (Yuval Noah Harari 2017). Ti pojavi tekoče družbe so vidni skozi rahljanje meja med različnimi nasprotji, na podlagi česar družba postaja vse bolj fluidna, brez sicer potrebnih identitetnih sidrišč za sodobnega posameznika.

Rahljanje meja med nacionalnim in globalnim

V zadnjih nekaj desetletjih so posamezniki, ki živijo v zahodni družbi, zaradi svobode, demokracije in človekovih pravic (v normativnem smislu) ugotovili, da se je težko boriti proti stvarjem na državni ravni. Poleg tega se zahodna družba od druge svetovne vojne naprej, razen tragedije v nekdanji Jugoslaviji v letih 1990–1995 in sedanje ukrajinske vojne, na svojih tleh ni soočala z zunanjimi napadalci. Trgovinsko in premoženjsko osvajanje, ki je v zahodnem svetu nadomestilo osvajanje z vojno, je postalo del vsakdanjega življenja in pri posamezniku ni sprožilo in ne sproža razloga za upor. Posamezniku se v zadnjih desetletjih ni bilo treba boriti za ideale svobode. Še več, ljudje, ki danes živijo na Zahodu, ne vedo povsem, kaj naj danes s svobodo sploh počnejo. Ule (2008) izpostavlja ta pojav med mladimi, meni, da posamezniki celo trpijo zaradi prevelike svobode.

Poleg navedenih ovir za posameznike, da bi se borili za svojo državo, je težava tudi v tem, da se z državo vse težje pozitivno identificirajo, to je še posebej značilno za mlade, in se tudi iz socialno-ekonomskih razlogov kažejo pospešene delovne migracije. Slednje je primarno povezano s sprožilcem na globlji ravni, saj država vse manj deluje kot suverena entiteta za posameznike, ki naj bi bila relevanten subjekt v politično-ekonomski globalizacijski igri. To dejstvo (bolj ali manj zavestno) sproži posameznikovo zadržanost glede spoštovanja matične države. Okrnjena suverenost in ugled nacionalne države sta posledica vse intenzivnejših procesov deregulacije v zahodni družbi v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so nacionalni gospodarski in finančni podsistemi postali bolj deregulirani. To je oslabilo moč nacionalnih držav na račun globalizacijskih tržnih sil in procesov (Kramberger 2010: 106–115). Vsi ti procesi, povezani z deregulacijo, počasi, a vztrajno slabijo nacionalno državo in njene podsisteme. Nacionalne države zato postajajo vse manj pomembne, vredne spoštovanja in zaupanja

državljanov na simbolni ravni. S tem, ko nacionalne države izgubljajo tovrstno suvereno bistvo, izgubljajo tudi svoj identifikacijski naboj in privlačnost za posameznike kot državljane. Tako področje športa ostaja eno redkih dejavnosti, kjer se posamezniki še vedno zelo močno identificirajo s svojo nacionalnostjo.

Ker posamezniki v svoji državi ne najdejo več identitetnega zaledja v zadostni meri, postanejo dovzetni za druge sile, ki nadomestijo oslABLJENO vlogo države. Tu lahko najdemo izvor globalno-virtualnega identitetnega okvira. Ena od njegovih temeljnih značilnosti je, da ga sproži gospodarski konglomerat multinacionalk, kar gre z roko v roki z vse bolj invazivno tehnološko dobo. Galimberti (2009: 17–19) temu globalnemu identitetnemu okviru očita uniformiranje posameznikov (zlasti mladih), na podlagi česar nastaja vse bolj tehnološko uniformirana družba, ki jo uteleša nekakšna tehnološka racionalnost. Tehnologije, ki temu trendu globalne identitete dajejo ritem in ga navzven uprizarjajo, se iz prvotnih komunikacijskih orodij spremenijo v cilj sam po sebi.

Kljub vse večjemu vplivu je okvir globalne identitete vsebinsko prazen in sploščen. Zato ne ponuja alternativnih družbenih identitetnih okvirov, ki bi uspešno nadomestili tradicionalne okvire in podpri posameznika pri oblikovanju identitete. Posamezniki asimilirajo in absorbirajo vse te globalne vsebine (prek naprav) ter tako umetno krepijo svojo krhko identitetno podobo. Bauman (2002: 107) ta pojav opisuje tako, da posameznik svoje identitete kupuje v *identitetnih* supermarketih, kjer lahko po mnogovrstnosti izbir sestavlja in razstavlja svoje male identitete. Paradoks tega identitetnega nakupovanja je utemeljen v medijskem oglaševanju, ki s poudarjanjem posameznikove svobode, čaščenjem drugačnosti in lastne identitete posamezniku prodaja izdelke množične proizvodnje, ki naj bi to edinstveno identiteto udejanjali. Ule (2011: 92) to ubesedi: »*Življenje posameznika postane osebni projekt ali še bolje — zaporedje projektov.*«

Brisanje meja med odraslimi in neodraslimi

Presenetljivo je, da je poleg rojstva in smrti v življenju posameznika težko izluščiti še eno enako univerzalno dejstvo, ki bi veljalo za vse ljudi. Izobrazba, poroka, družina, otroci, ljubezen, prijatelji, delo, denar in zaposlitev so zadeve, ki niso nujna dejstva za vse. Posameznik ima lahko izobrazbo ali ne, je lahko poročen ali ne, ima otroke ali jih nima, živi v različnih oblikah skupnosti ali sam, vztraja v odnosih zaradi ljubezni, tradicije, prisile ali drugih razlogov, lahko zasluži denar, ga podpirajo drugi ali ga je podedoval, ima lahko znance ali prijatelje ali ne. Zato je odraslost, tako kot je rojstvo in smrt, tretji pojav, s katerim se posameznik sooča. Vprašanje (ne)odraslosti je naslednji pokazatelj likvidne družbe in slabi posameznika pri iskanju njegove identitete.

Vprašanje posameznikove odraslosti si zasluži pozornost ob njegovem prestopu v odraslost. Ta se ne zgodi kot enkratno dejanje, saj posameznik *odrašča* od rojstva do smrti. Vendar bi bilo takšno pojmovanje preveč razpršeno in neoprijemljivo, zato je treba izhajati iz stališča, da v posameznikovem življenju nastopi obdobje, v katerem se odraslost najbolj osrednje aktivira in prikaže, na podlagi česar posameznik prevzame vlogo aktivnega državljana, postane odgovoren član družbene verige in prevzame vaje življenja v svoje roke. Fromm (1989) ta proces odraščanja na splošno opredeljuje kot trenutek, ko posameznik na točki odraslosti odvrže jarem elementarnih vezi, ki se jih je oklepal, in se poda v negotovost sveta odraslih. S skokom v odraslost naj bi se posameznik ločil od svetovnega nazora, ki ga je podedoval od drugih, tradicije in kulture, na podlagi česar si zamisli in oblikuje svoj svetovni nazor, s pomočjo katerega doživlja sebe, druge in zunanji svet.

Potreba po razjasnitvi odraslosti ne bi bila prednostna, če ne bi vedeli, da ta odraslost postaja vse bolj zamegljena in povzroča identitetni vakuum v posamezniku. Čeprav je življenje zahodnega posameznika tehnološko neprimerljivo z življenjem ljudi iz nerazvitih delov sveta, zlasti z življenjem v še vedno obstoječih plemenskih skupnostih, v točki odraslosti ni bistvene razlike. Posamezniki so vedno morali odraščati in morajo tudi danes, ne glede na neprimerljivost življenjskih slogov. Vprašanje posameznikovega preskoka v odraslost je bilo nekoč povezano z iniciacijskimi praksami. Te prakse, ki so se izvajale in se še vedno izvajajo v nekaterih plemenskih skupnostih, v sodobnem svetu nimajo več pravega mesta. V zahodni družbi se praksa iniciacije, kot jo poznamo iz prvobitnih *elevzinskih misterijev*, na nacionalni ravni ni ponovila. Duhovni dogodek iniciacije kraljestva v Elevzini, nato grške države in nazadnje rimskega imperija (Šav 2002), danes nimajo več vrednosti.

Sodobna družba, ki temelji na humanističnem izročilu, odraslost obravnava na institucionalni ravni v okviru treh osrednjih institucionalnih iniciatorjev: država, šola in verske institucije. Država se navezuje na formalno dimenzijo odraslosti: določena starost kot formalistična dimenzija odraslosti. Šola kot institucija se nanaša na družbeno-ekonomsko dimenzijo odraslosti, saj podpira rastočo populacijo pri doseganju družbene in ekonomske odraslosti: pridobljena izobrazba kot orodje za doseganje družbeno-ekonomske dimenzije odraslosti. Verske institucije, ne glede na obstoj humanistične paradigme in dejstvo sekularne države, držijo primat nad obravnavo etičnih vprašanj, ne le za vernike. Etična vprašanja naslavljajo dimenzijo odraslosti posameznika. Vse tri dimenzije odraslosti simbolizirajo točko posameznikove

možne celovite odraslosti. Likvidnost sodobne zahodne družbe glede odraslosti je posledica dejstva, da ti institucionalni iniciatorji slabijo in niso več sposobni igrati vloge vplivnih iniciatorjev pri krepitvi splošne odraslosti: formalne, socialnoekonomske in etične dimenzije odraslosti. V skladu s tem je postalo umeščanje odraslosti preveč zrelativizirano. Posameznik je lahko na primer formalno gledano odrasla oseba, vendar ne socialnoekonomsko in etično odrasla oseba, ali pa je formalno in socialnoekonomsko odrasla oseba, vendar z vidika etičnosti ni odrasel.

Brisanje meja med starimi in mladimi

Manifestacija tekoče družbe se nanaša na relativizacijo meja med mladimi in starimi. V sodobni družbi namreč obstaja sistemsko demografsko neskladje med tema dvema populacijama. Kljub statističnim podatkom o naraščanju svetovnega prebivalstva, je v zahodnih delih sveta vse več starih ljudi. S tega vidika bi bilo logično, da bo v družbi prevladoval diskurz o tej populaciji. Funkcionalno gledano se takšna osredotočenost na generacijo starih pojavlja, vendar v kontekstu potreb po njihovi socialni in zdravstveni oskrbi. Smiselno je, da v družbi obstajajo teme v zvezi s tem. Vendar pa tematizacija starih ljudi z vrednostnega in humanističnega vidika upada. Dokazi za takšno trditev so vidni v medgeneracijski realnosti, kjer vse bolj prevladuje življenjska paradigma mladosti kot vrednote, medtem ko življenjska paradigma starosti izgublja svoj družbeni pomen.

Demonstracija šibenja življenjske paradigme starih ljudi se dogaja na različne načine. Prvič, prihaja do terminološke zmede pri obravnavi starejše populacije. Ko govorimo o mladih, je samoumevno, da je pri primerjanju mladih po starosti v splošni rabi izraz mladi, pri starejših pa se ne uporablja enak pristop, saj se beseda *star* vedno redkeje uporablja in se nadomešča z besedo *starejši* (ki ni ne mlad ne star). Na prvi pogled se zdi, da s tem, ko ljudi v določenem obdobju življenja naslavljamo kot starejše in ne kot stare ljudi, delujemo vključujoče, vendar jih taka opredelitev enako zaznamuje, saj se (tudi) ta pojem nanaša na tiste ljudi, ki potrebujejo oskrbo, kar družbo veliko stane. Takšen pristop izpušča prepotreben diskurz o vprašanjih same starosti, modrosti in človeške minljivosti, ki vključuje spraševanje o vlogi posameznika kot humanističnega individuuma v današnjem nepredvidljivem času. Hkrati spodbujamo stare, naj bodo aktivni vse življenje, kar je po eni strani dobrodošlo, hkrati pa ta težnja do neke mere slabi njihovo življenjsko paradigmo '*biti star*'. Zdi se, kot da bi družba želela, da se vse, kar je povezano s staranjem in starostjo, umakne v ozadje, tako da govorimo predvsem o različnih oblikah mladosti kot nekakšnem podaljšanju mladosti do konca življenja. Vse to spominja na družbo "Brave New World" s starimi ljudmi, vendar brez gub in sivih las, ki jo je leta 1932 napovedal Aldous Huxley (1983).

Ne gre za problematiziranje zrelativizirane telesnosti, ki je posledica lepotne industrije, ki želi že v samem zarodku odpraviti vse, kar je povezano s staranjem, temveč za vprašanje identitete vitalnosti življenja, zato bi morala življenjska paradigma starih ljudi simbolizirati modrost, spoštovanje in preudarnost starosti. Spodbujanje starih k večji aktivnosti, tudi z učenjem, zlasti če v času življenja niso imeli priložnosti za izobraževanje, je po eni strani zelo zaželeno, po drugi strani pa takšno spodbujanje aktivnega pristopa

oddaljuje od življenjske paradigme starih, ki je njihova lastna in bi morala biti trdnjava njihove modrosti. Pohvalno je, da lahko stari ljudje psihofizično tekmujejo z mladimi in se tako počutijo mlajše. Vendar pa ne smemo zanemariti vprašanja, kaj lahko mlajše generacije v takem primeru pridobijo od *tekmovalnih* starih ljudi. Po eni strani so lahko mladi hvaležni tovrstnim starim s tekmovalnim nabojem, saj jim služijo kot dokaz, da so v visoki starosti lahko tudi veseli in polni življenja, po drugi strani pa takšni stari prikrajšajo mlajše generacije za vprašanja o starosti, minljivosti, samo-prehodnosti in navsezadnje smrti. Ne glede na to, kako zelo se aktivni stari trudijo, se sčasoma ne morejo izogniti slabšanju svojega fiziološkega stanja. Če ponovimo, s spodbujanjem starih k večji proaktivnosti se jim hkrati nekaj odvzame, nekakšna pravica, da se iskreno soočijo (na primer) s svojimi strahovi z minljivostjo in smrtjo. Tu pridemo do jedra problema, saj glavni problem tematike smrti in človeške minljivosti niso stari temveč mlajše generacije. Kako to? Če namreč upoštevamo ugotovitev, da mlade generacije odvrčajo stare ljudi od razmišljanja o tovrstnih življenjskih temah, v resnici mladi sami bežijo od misli na to, kaj jih neizogibno čaka v starosti.

Življenjska paradigma starih se krči tudi zaradi izgube, verjetno zadnje pomembne družbene vloge: biti priča preteklosti. V povezavi z virtualno dobo in virtualnim Galimberti (2015: 56) trdi, da se je starim ljudem zgodila tehnološka revolucija. Zaradi interneta in virtualnih tehnologij so namreč izgubili ključno vlogo, ki so jo imeli skozi zgodovinska obdobja. Stari ljudje niso več ključni pripovedovalci zgodb ali tistih, ki so uspevali s tem, da so ohranjali pozornost mladih ob svojih pripovedih o preteklosti. Zdaj, ko imajo mlajše generacije na voljo internet, na katerem lahko pobrskaajo po vsej zgodovini, ki so jo sicer nekoč pripovedovali današnji stari, mlajše generacije slednjih več ne poslušajo.

Vendar ne gre le za izginjanje vloge pričevalca preteklosti med starimi, temveč tudi za vprašanje relativizacije modrosti pri tej populaciji. Zdi se, da modri človek ne more biti moder (samo) zase in za sebe, ampak je treba to modrost deliti z drugimi, saj le tako postane dragocena kot sporočilo. To pomeni, da vprašanje modrosti starih sodi v medgeneracijski kontekst, kjer star človek deli (naj bi delil) svojo modrost z mlajšimi generacijami. Pri obravnavi starih je vedno na mestu vprašanje, koliko modrosti imajo na splošno in, kar je še bolj bistveno, ali lahko mlajše generacije to modrost sprejmejo? Ali jim je (še) mar za modrost starih ljudi, kakršnakoli že je? Zaradi prevlade življenjske paradigme mladih je očitno, da so stari vse bolj potisnjeni v družbeno ozadje in da mlajše generacije ne želijo biti porabniki njihove modrosti.

Zrahljanje meja med originalnim in umetnim

Naslednji prikaz tekoče družbe se nanaša na dejstvo, da se posamezniki v zahodnem svetu soočajo z neravnovesjem med izvirnim in površinskim. To se kaže v izginjanju izvirnosti, kar predpostavlja nadaljnjo izgubo identitetnih temeljev posameznika. Ta razkorak med izvirnim in površinskim se pojavlja na številnih področjih, na tem mestu izpostavljam naslednja: religijske doktrine; prakticiranje vzhodnih filozofskih praks; relativizacija vloge kulture; umeščanje hrane v družbi. Ko gre za religijske prakse, ki je osredotočena na vprašanja vrednot in transcendence, tradicionalno institucionalizirana religija našega prostora izgublja svojo moč na ravni vloge moralno-etičnega kompasa v družbi, ne le med verniki. Po eni strani evangelij religije vse bolj slabi in po drugi strani se cerkev kot institucija vere preveč vpleta v družbeno-politična vprašanja, kot je primer splava, eden izmed najbolj odmevnih vprašanj. Poseganje religije

na družbeno področje je prav gotovo tudi dobrodošlo, zlasti pri dobrodelnih dejavnostih je prispevek cerkvene institucije velik. Vendar, to ne odtehta dejstva, da če se religije preveč oddaljijo od svojega temeljnega poslanstva, ki je širjenje evangelija med verniki, izgubljajo na pomenu s tem, ko se oddaljijo od svoje prvotne duhovne vloge. Področje prenašanja vzhodnih verskih in filozofskih praks, je naslednja manifestacija izgube ali oslabitve nečesa, kar je bilo v preteklosti izvirno. To se nanaša na dejstvo, da so se nauki teh filozofij, zlasti v zadnjih desetletjih, ko so na široko prodrli v sodobni zahodni svet, pragmatično zreducirali na raven duhovnih vikend tečajev in ponujajo različne formule za iskanje osebne rasti, življenjskega zadovoljstva in iskanja smisla v nekaj korakih. Še bolj poveden je prenos nekaterih jogijskih praks, kjer se tradicionalni jogijski nauki večinoma zreducirajo na površinskost in rekreativno ukvarjanje s telesom. S izgubo prvotnega pomena te prakse se slednje preoblikujejo v površinskost.

Kultura na polju umetnosti, medijev in kulturne dediščine se krepi v smeri zabave (*stand-up*, komedije, zabavna gledališča, igre), po kateri tovrstna kultura postaja *show* za ljudi. V zadnjih desetletjih je še posebej opazen trend *stand-up* dogodkov, ki s svojo usmerjenostjo v površinskost namerno potiskajo vlogo umetniških praks na raven zabave množic. S tem se tisti del kulturno-umetniških praks, ki nagovarja občinstvo na dejansko populističen način, oddaljuje od svoje prvotne kulturno-umetniške vloge in jo potiska v družbeni relativizem, stran od možnosti, da bi kultura delovala kot temelj gnetenja posameznikove identitete v družbi. Kulturna dediščina se je, na primer z razmahom množičnega turizma, zreducirala na raven tržnega blaga in postaja ena od osrednjih tržnih niš za razvoj turizma, medtem ko *prava* kulturna dediščina izgublja svoje prvotno kulturno in tradicionalno identitetno sporočilo.

Naslednje področje, ki izgublja svojo prvobitno vlogo, je sodobna prehrana. Hrana vse bolj temelji na industrijski predelavi. V neizmerni poplavi zgrajenih nakupovalnih kompleksov zunaj urbanih središč le-ti postajajo umetni, potrošniško-tržni konglomerati. Zanimivo je, da imajo ljudje možnost uživati hrano praktično iz vseh krajev na svetu, ob tem pa je preveč zanemarjeno dejstvo, za kakšno ceno obremenitve naravnega okolja smo do tega prišli. Tovrstna prehranska paradigma spodbuja prevlado vse bolj predelane hrane, ki jo sodobni posameznik brez prevelikega zavedanja uživa, tudi zaradi nenehnega pomanjkanja časa. Za industrijsko predelano hrano je značilno, da količina zaužitega niti ne odraža zadostnosti potrebnih hranil za dobro telesno zdravje in delovanje. Paradoks tovrstnega uživanja hrane je v tem, da posameznik uravnava energijsko stanje na način, ki pospešuje uživanje tovrstne hrane. Seveda pa vprašanje v zvezi s tovrstnim prehranjevanjem ni povezano le s skrbjo za telo, temveč je tudi vprašanje identitete, saj lokalna hrana predstavlja tudi identitetno podlago za tiste prebivalce, od koder ta hrana prihaja. Ker je vse več industrijsko predelane hrane (nasprotujoči trendi bistveno ne vplivajo na prehransko industrijo), tak način prehranjevanja kot sama hrana dobivata primat nečesa vse bolj umetnega in izgubljata značaj nečesa izvirnega.

Relativizacija telesne identitete

Z vidika posameznikove identitete je telo točka, ki ne sme dopuščati nobenega identitetnega dvoma. Namreč, tudi če je posameznik zmeden glede svoje družbene identitete, je njegova identiteta še vedno močno povezana s telesom kot temeljem, preko katerega se identificira oziroma ga drugi prepoznavajo preko njegovega telesa. Ali je posameznik zadovoljen s svojim telesom, pri tem ne igra nobene vloge. Če posamezniku na primer njegovo telo ni všeč in mu predstavlja breme (zlasti ob vstopu v obdobje mladostništva), je njegovo telo še bolj nosilni steber identifikacije (žal v negativnem smislu v takem primeru).

Na področju posameznikovega telesa sta dve vrsti dogajanj, ki se bosta v bližnji prihodnosti soočili med seboj. Razkorak med tema dvema vrstama prinaša dodatno zmedo glede telesne identifikacije posameznika. Tovrstna relativizacija telesa je še en dokaz pretočnosti zahodne sodobne družbe. Prva vrsta dogajanj je povezana s telesom kot vse pomembnejšim identifikacijskim dejavnikom posameznikove identitete. Ne le na ravni identifikacijskega orodja za oblikovanje družbene identitete, telo vse bolj postaja tudi osrednji nosilec družbene identitete za posameznika. Večje osredotočenosti posameznika na zdrav življenjski slog zato ne smemo razumeti le v luči skrbi za zdravo telo, temveč v doživljanju telesa kot osrednjega stebra posameznikove identitete. V tem smislu je mogoče opazovati značilne komunikacijske trende na strokovnih področjih, povezanih z nastopanjem v medijih. Poleg obvladovanja poklicnega dela ima pomembno vlogo tudi potreba po telesni privlačnosti. Predvsem tu mediji prakticirajo kombinacijo znanja in fizične privlačnosti (pri bolj popularno usmerjenih medijih se je na primer duel med strokovnostjo in fizično lepoto že nekoliko preusmeril v škodo strokovnosti),

glede katere medijske avtoritete (predvsem na področju televizijskega novinarstva in poročanja) vse bolj stavijo na fizično privlačnost nastopajočih, pri čemer je pomen njihovega strokovnega novinarskega znanja vse bolj v ozadju. Tudi na športnem področju je vse bolj značilno, da mediji v povezavi z oglaševalci poudarjajo telesni videz športnikov in športnic v vrhunskem športu. Ne štejejo več samo zmage, ampak tudi fizična privlačnost tekmujočih. Takšen trend so že pred časom prakticirali športniki raznovrstnih športov od smučanja, plavanja, tenisa do atletike, s tem da svoje navijače in širše spletno občinstvo prek družbenih omrežij razveseljujejo s fotografijami svojih privlačnih teles. Na ta način promovirajo sami sebe — verjetno z namenom, da bi pritegnili dodatne oglaševalce.

Kar zadeva primerjavo lepih in mladih teles, je slednje za posameznika veliko bolj zahtevno, saj se proces staranja ne da ustaviti. Vendar, to posameznika ne odvrača od tega, da bi si ne bi za vsako ceno prizadeval ohraniti mlado telo. Tato vse bolj drzno posega v svoje telo, razlogi za to navadno niso več zdravstvene narave. Posameznikova želja po ohranjanju mladosti dokazuje, da smo se oddaljili od preteklosti, ko so stari ljudje svojo željo po mladosti zadovoljevali z mantro, da so *mladi po srcu*. Danes želi biti posameznik, s pomočjo plastične kirurgije in drugih lepotnih posegov ter pripomočkov, vse do konca življenja čimbolj mladosten, tako po fizičnem izgledu kot mentalno. Storitve plastične kirurgije že dolgo niso več samo domena Hollywooda, kjer so se zvezdniški igralci že pred desetletji podredili pomlajevanju telesa in s tem čim dlje ohranili svoj igralski status. Zdi se, da se družba iz filma *Krasni novi svet* (Brave New World, Huxley, 1983), kjer se prebivalci tako zamišljenega sveta čudijo tistim zadnjim samotarjem človeške vrste, ki imajo gube in sive lase, vse bolj približuje. S pojavom množične uporabe interneta, ki se je začela med letoma 1980 in 1990 (Slak 2007: 4-5), sta lepotna industrija in celotna

paleta njenih storitev postali dostopni vsakomur, kar je še povečalo rast storitev kozmetičnih operacij in drugih lepotnih posegov. Napoved za ameriško plastično kirurgijo je zelo nazorna: število plastičnih operacij se že nekaj časa ne šteje več v tisočih, temveč v milijonih. Leta 2020 je na primer število plastičnih operacij preseglo 15 milijonov (American Society of Plastic Surgeons 2020).

Druga vrsta dogajanj, ki se pojavlja v zvezi s posameznikovim telesom, je povezana z relativizacijo njegovega telesa. Zdravstvo in medicina sta navdušena nad razvojem, v katerem bo imel posameznik vse več možnosti, da zamenja čim več organov. Z vidika zdravja je ta napoved dobrodošla, saj je videti, da bo posameznik v prihodnosti deležen vse več tovrstnega zdravljenja in oskrbe. Z vidika identifikacije in posledično identitete pa ta napoved razvoja po (preveč) samoumevni zamenjavi človeških organov vzbuja zaskrbljenost. Ob dejstvu, da se posameznik pri svoji identiteti vse bolj opira na svoje telo, lahko medicinski razvoj sproži dilemo, kaj ostaja na telesu, s katerim posameznik dokazuje svojo telesno integriteto in identiteto, nenadomestljivo in s tem izvirno. V imenu zdravja posameznik privoli v marsikaj, a dokler govorimo o zamenjavi nog, rok, bokov in celo notranjih organov, se stvari še vedno zdijo obvladljive. Zamenjava srca, ki je že nekaj časa medicinsko dejstvo, je že nekoliko specifična, vpeta v čustveni in izkustveni kontekst, saj obstaja predpostavka, da človeško srce ni le mehanska črpalka. Med operacijo srčni bolnik od darovalca prejme novo srce in nekaj njegovega značaja. Takšno prepričanje se prikazuje v filmih in osebnih pričevanjih tistih, ki so prejeli darovalčevo srce. Še bolj šokantna je napoved o zmožnostih presaditve glave s človeka na človeka (MMC RTV-SLO 2015, Baković 2015). Napovedi glede takšnih poskusov so postavile pod vprašaj paradigmo telesa kot identifikacijskega stebra, prek katerega se posameznik identificira, drugi pa ga identificirajo. Še pomembneje, ko

govorimo o presaditvi glave, je, da gre za možgane, ki so povezani z racionalno in čustveno komponento posameznika, pri čemer bi presaditev glave postavila pod vprašaj čisti obstoj posameznika v njegovem bistvu. Ta dilema je lahko še bolj pereča za tiste, ki svoje telo obravnavajo kot nesporen temelj in ne sprejemajo možnosti ločene človeške duše. Že samo misel na presaditev glave lahko pretrese vrednostni sistem pri posamezniku, saj na ravni telesnosti, tudi če zanemarimo razumsko in čustveno razsežnost, nič ne bo ostalo sveto in nedotakljivo, pomen telesa pa bi bil podvržen dokončni relativizaciji.

Vloga telesa kot nosilca posameznikove identifikacije je zaradi robotizacije prav tako šibkejša. Predvsem tisti del najnaprednejše robotizacije, ki je namenjen ustvarjanju androidov, slednji bodo vedno bolj podobni človeku, najprej fizično, pozneje pa tudi izkustveno. V zvezi s tem razkorakom med ljudmi in roboti potekajo elementarne razprave o tem, kaj bo v prihodnosti najbolj človeško, po čem se bo posameznik kot pripadnik človeške vrste bistveno razlikoval od androidov. Telo posameznika ne bo dejavnik, po katerem se bo posameznik razlikoval od androida, saj bo slednji fizično vse bolj podoben človeku (Rogers 2014). Hkrati z razvojem androidov se pojavljajo tudi zamisli o načrtovani izdelavi človeških robotov, kjer je proces razvoja nasproten. Po tem nasprotnem scenariju pri človeških robotih ne gre za razvoj najboljših možnih androidov, temveč za ustvarjanje kombinacije človeškega telesa z digitalno tehnologijo, kjer digitalne in mehanske naprave in elementi postanejo deli posameznikovega telesa, na podlagi česar bo posameznik kot človek pridobival vse bolj prisoten robotski značaj (Estulin 2014).

Poleg robotizacije omenimo še hiter razvoj hologramov ljudi, ki so že pomembni in uporabni, zlasti na področju glasbe in slavnih osebnosti. Pojav hologramov kot virtualnih teles umrlih zvezdnikov dobiva novo ekonomsko posthumno razsežnost, saj bodo tisti, ki so za časa življenja tesno sodelovali s slavnimi osebnostmi, še po njihovi smrti služili denar na njihov račun. Poznamo že koncerte z nastopi hologramov posameznih umrlih slavnih oseb (Spanos 2015). Razvoj hologramov napreduje zelo hitro, kar pomeni, da bodo slednji kmalu, ne samo vidni na daljavo temveč tudi otipljivi (Ballard 2014).

Zamegljevanje meja med fizično in virtualno resničnostjo

Naslednji pojav tekoče družbe se kaže v vse bolj nejasni meji med resničnim in virtualnim svetom. V tem smislu pride do krize identitete zaradi izgube vtisa o tem, kaj naj bi bilo danes resnično. Omenjena globalno-virtualna identitetna paradigma kljub svoji fluidnosti, kot poudarja Bauman (2002), vendarle odločno vstopa v izpraznjeno identitetno praznino in jo zapolnjuje z umetno ustvarjenimi in virtualnimi vsebinami. Tu omenimo različne tipe vsebin resničnostnih šovov in oddaj, ki so se od konca osemdesetih let močno razmahnilo (Nahtigal, 2008). Njihov obstoj in množenje podpira več običajnih ali celo banalnih razlogov, od ekonomskih ciljev njihovih ustvarjalcev, skušnjave različnih nagrad in iskanja priznanja za karijerne in druge ambicije med tekmovalci, do iskanja uporabnih informacij, zabave, sprostitve in voajerističnih želja, ki so opazne pri televizijskih in spletnih gledalcih. Kljub navidezni trivialnosti, se te oddaje in programi globlje dotaknejo posameznikovega življenja kot se zdi. S svojim videzom vzpostavljajo

nova razmerja med bolj in manj resničnim v posameznikovem življenju, s čimer posredno sporočajo, da se posameznik vse bolj sooča z izpraznjenostjo resničnega in zato (ne)zavestno išče poti iz začaranega kroga te dekadentne resničnosti. V tem pogledu resničnostni šovi in oddaje poustvarjajo resnično življenje z ustvarjanjem umetnih situacij in natančno uprizorjene resničnosti ter usmerjajo posameznikovo zavest in aktivirajo njegova čustva. Posameznikovo resnično življenje je vse bolj zrelativizirano, osiromašeno in izpraznjeno resničnosti.

Resničnost sodobnega posameznika se dodatno zamegljuje zaradi dajanja prednosti vsemu, kar je virtualno. Vse bolj izpopolnjena virtualna tehnologija in virtualna resničnost posameznika postavljata pred dilemo: katero življenje je bolj resnično, fizično otipljivo ali virtualno? Zdi se, da se razmerje med duelom fizičnega in virtualnega med mlajšimi generacijami vztrajno nagiba k slednjemu, saj je obstoj fizičnega okolja, mesta, ceste, pločnika in avtobusa, vse bolj potisnjen v ozadje, medtem ko se njihova mentalna osredotočenost na virtualno okolje stopnjuje. Sem spadajo tudi *virtualni svetovi avatarjev*, kjer posamezniki konstruirajo avatarje, da bi pobegnili od resničnosti in resničnega življenja. Za posameznika *avatarski jaz* morda ne pomeni zgolj nedolžne alternative identitetni igri, temveč lahko tudi resno poseže v jedro njegove resnične fizične in družbene identitete. Posameznik se sooča z izzivom, kako vedeti, kje se konča njegova resnična identiteta in kje se začne njegova virtualna identiteta. Elias Aboujaoude (2011) to virtualno identiteto posameznika imenuje e-osebnost, ki v življenju vse bolj izpodriva njegovo resnično

osebnost. Takšen scenarij vodi do osebnostnih motenj pri posamezniku na ravni razcepljene osebnosti z značilnostmi, da je ena od njegovih osebnosti virtualna, vendar še vedno problematična. Kot vrh ledene gore razmaha virtualnosti je v tem trenutku izjemno hiter razvoj umetne inteligence. Kljub njeni nesporni uporabnosti celo ugledni znanstveniki, kot je Stephen Hawking (2014), opozarjajo na nevarnost, da bo umetna inteligenca zadnja stvaritev človeštva. Ker razvoja umetne inteligence ni mogoče zaustaviti, je treba biti izjemno previden pri umeščanju njenega obstoja v čim bolj obvladljive etične okvire (Bostrom, 2003). Čeprav je smer razvoja umetne inteligence in stopnjo njene regulacije težko napovedati, ni dvoma, da bo imela izjemen vpliv tudi na posameznikovo identiteto.

Kriza identitete, humanizem in človeška identiteta

Kriza identitete

Sokrat pravi: »*Spoznaj samega sebe!*« Brez močnega zaznavanja in zavedanja, kdo smo kot posamezniki (deklarativna raven v tem pogledu ne zadostuje), bi bilo težko prepoznati svoje želje in poti, kam iti v svojem življenju (osebno ali poklicno). Sokratsko razmišljanje je danes pomembnejše kot kadar koli v novejši zgodovini, zaradi pospešenih sprememb v sodobni družbi, na podlagi katerih se ta družba spreminja v tekočo družbo, kot je bilo predstavljeno v prejšnjem poglavju.

Na prvi pogled se zdi dobro in zaželeno, da se je sodobni posameznik osvobodil tradicionalnih vzorcev in identitetnih okvirov ter gradi svojo identitetno podobo skozi svoj miselni in izkustveni svet. Vendar bi bila takšna predpostavka vprašljiva, saj bi pomenila, da posameznik proaktivno ustvarja svoj identitetni okvir. To zveni optimistično, vendar je prepričanje, da so posamezniki pred oblikovanjem likvidne družbe iskali življenjski smisel na tradicionalnih identitetnih podlagah, v temelju napačno. Obstajal je ravno obraten pojav, ko so tradicije (nacionalne, kulturne, verske in druge) osmišljale posameznika tako, da so uokvirile njegovo osebno identitetno agendo, znotraj katere je opravljal vnaprej določene družbene vloge v družbi. Ko zdaj spremljamo pojav, ko ti nosilci uokvirjanja tradicionalne identitete izgubljajo moč in privlačnost na račun tekoče družbe, posamezniki ne izhaja več iz istega privilegija, kot so ga imeli njegovi predhodniki, kjer se veliki večini ni bilo treba ukvarjati s smislom življenja, saj jim je bil ta že dan ali vnaprej določen.

Poleg tega, kot trdita Berger in Luckman (1999: 39), sodobni pluralizem spodkopava vsako samoumevno gotovost, ne le gotovost identitete, saj je vse, od sveta in življenja kot takega, vse bolj vprašljivo in obarvano z relativizmom. Berger in Luckman (ibid., 37) nadaljujeta: »*Stari sistemi vrednot in interpretacij so 'dekanonizirani'. Posledica tega je dezorientacija posameznikov in celotnih skupin, ki je že vrsto let glavna tema družbene in kulturne kritike. Kategoriji, kot sta 'odtujenost' in 'anomija', kažeta na stisko posameznika, ki se mora znajti v sodobnem svetu.*« Oslabljena tradicija tako posamezniku po eni strani omogoča večjo svobodo in možnost drugačnega življenja, hkrati pa tudi stisko in pritisk negotovosti, ki ju prinaša nova družbena stvarnost. Z vidika preteklosti večine niti ni motilo, da je tradicija narekovala njihov življenjski smisel, saj so bili vsi tisti, ki so nasprotovali takšnemu vnaprejšnjemu določanju, vedno v manjšini. Ti so takrat in še danes iskali svoj transcendentni smisel zunaj ustaljenih in vnaprej znanih identitetnih okvirov, ki jih je zagotavljala tradicija. Berger in Luckmann (1999: 41) pravita, da so delovali zunaj ustaljenih družbenih smernic, pri čemer tradicionalne avtoritete glede na to, da je šlo za redek primer iskanja drugačnega smisla zunaj obstoječih družbenih manir, takšnemu iskalnemu avanturizmu niso nasprotovale.

Glavni problem krize identitete sodobnega posameznika potemtakem ni v tem, da bi bil posameznik pri iskanju življenjskega smisla onemogočen, temveč v tem, da ga situacija v to iskanje še resneje potiska. V dobi nastajajoče likvidne družbe se prvič dogaja, da se je večina ljudi znašla v položaju, ko se morajo osredotočiti na svoj življenjski smisel, saj tradicionalni identitetni okviri slabijo. Zato se posameznik sooča z izzivom, da ta smisel išče na (bolj) zavesten način. Frankl (2005: 109) to življenjsko praznino sodobnega posameznika zelo neposredno izpoveduje: *»V primerjavi z živalmi človek ne sledi instinktom o tem, kaj bi moral storiti, in za razliko od posameznikov iz preteklosti ne sledi več samodejno tradiciji o tem, kaj bi bilo dobro storiti. Ker se ne opira več na instinkte in tradicijo, nekako ne ve več, kaj hoče. Zato želi delati le to, kar delajo drugi — konformizem! Ali pa dela to, kar hočejo drugi — kar ti drugi hočejo od njega — potencialni totalitarizem!«*

Postane jasno, da odsotnost tradicionalnih identitetnih okvirov pri posamezniku ne pomeni identitetnega vakuuma, v katerem bi posameznik kot v nekem praznem prostoru prosto lebdel, ampak se na to izpraznjeno mesto vriva druga vsebina, morda celo totalitarizem, kot pove Frankl. Tu ciljamo na nastajanje virtualnih globalnih identitetnih smernic, ki počasi, a vztrajno izpodrivajo tradicionalne identitetne

okvire. Do tega lahko prihaja, ker posameznik trpi za različnimi vrstami dezorientacije. Prva je karierna dezorientacija, saj likvidna družba omogoča prevlado *brezmejne karierne paradigme*, znotraj katere ljudje, zlasti mladi, izgubljajo svoje orientacijske sposobnosti, na katerih temeljih graditi svojo karierno pot. Druga je dezorientacija resničnosti pri posamezniku, iskanje ravnovesja med njegovim resničnim in virtualnim svetom, pri čemer posameznik postaja vse bolj dovzeten za virtualni svet in virtualne tehnologije. Tretjič, vrednotna dezorientacija pri posamezniku je posledica splošne vrednotne dezorientacije v sodobnih družbah med tradicionalnimi vrednotami, univerzalnimi vrednotami (človekove pravice, ekologija) in globalnimi vrednotami (globalno potrošništvo, ekonomska deregulacija v smeri neoliberalizma). Sodobni posamezniki se tako soočajo z dilemami glede svojih prepričanj, vrlin in življenjskega smisla (v kaj verjeti, za kaj se zavzemati in kje iskati vzornike). Skoraj lahko govorimo o nekakšnem moralnem nihilizmu (Umberto Galimberti 2009), kjer je globalna potrošniška miselnost z roko v roki z virtualnimi tehnologijami prevzela prevladujočo vlogo pri urejanju etičnega kompasa množic ljudi (zlasti mlajših generacij). Prav mladi so tisti, ki doživljajo pomemben premik v polju vrednot prihodnosti (Globalna Evropa 2050, 2012: 72). Ta pojav krize identitete se dotika samega bistva humanizma.

Človeška identiteta v luči humanizma

Pomen humanizma v današnji dobi slabi, ali celo več, bliža se njegov zaton (Harari). Humanizem postavlja človeka na prestol najvišje avtoritete, ki se nanaša na njegove izkušnje, občutke, čustva in misli. Humanizem zagovarja idejo, da so ljudje zmožni, da v največji meri razvijejo svoje človeške vrline v vseh njihovih oblikah (Robert Grudin 2019). Po tej humanistični tezi naj bi bili ljudje sposobni imeti največje znanje o sebi (Harari). V zvezi z najbolj vzvišenimi človeškimi vrlinami je mogoče trditi, da si zanemarljiv odstotek ljudi prizadeva doseči čim popolnejšo uresničitev (Maslowov model samouresničevanja ali iskanje višjega jaza, katerega pomen je viden v številnih filozofskih doktrinah in praksah). V zvezi s trditvijo, da so ljudje najboljši poznavalci samih sebe, Harari poudarja, da bodo umetna inteligenca s svojimi naprednimi algoritmi o ljudeh kmalu lahko vedeli več kot lahko vedo sami o sebi. Zato je zelo verjetno, da bodo ljudje izgubili motivacijo, da bi intenzivno krepili samospoznavanje in se začeli zanašati na algoritme, ki jim bodo razložili njihove potrebe, želje in interese in katere odločitve je treba v skladu s tem sprejeti. Takšen scenarij, ki je po Hararijevih besedah zelo verjeten (deloma ga že živimo), je morda na prvi pogled videti privlačen, vendar samodejno vodi v (popolno) izgubo človekove zasebnosti.

Humanizem v luči samo-spoznavanja

Odgovor na vprašanje, kdo je najbolj temeljit izpraševalec humanizma, bi nas verjetno presenetil. To niso niti humanisti sami niti humanistične ali družboslovne vede, ki naj bi bdele nad uresničevanjem humanistične tradicije, temveč *dataizem*. David Brooks (2013) je prvi uporabil to besedo kot nov pojem v luči razmišljanja o tem, kam nas vodi prihodnost ob poplavi zbiranja ogromnih količin podatkov, ki jih tehnološke multinacionalke nenehno zbirajo o ljudeh. Dataizem kot koncept je postal opazen po zaslugi Yuvala Noaha Hararija in njegove knjige *Homodeus* (2017). Harari dataizem definira takole: »*Dataizem simbolizira nastajajočo ideologijo ali celo novo obliko religije, v kateri je pretok informacij najvišja vrednota.*« Čeprav opredelitev deluje jasno, je še vedno izziv v celoti razumeti, kaj naj bi dataizem dejansko predstavljal.

V luči humanizma se dataizem nanaša na človeka na točki njegovega samospoznavanja. Realno je pričakovati, da bo dataizem začel vse bolj izpodrivati humanistični steber človekovega samospoznavanja. Slednji namreč podpira tezo, da imajo posamezniki največ znanja o samem sebi. Dataizem to samoumevnost počasi ruši, saj bo z vsemi razpoložljivimi podatki, ki jih lahko pridobi o posamezniku, o njem kmalu vedel več, kot posameznik ve o sebi. Najprej gre za pridobivanje podatkov o človeškem telesu na ravni spremljanja njegovih telesnih funkcij. Ta realnost je že postala mogoča in bo še bolj, ko bodo ljudje privolili, da se jim v telo vsadijo pripomočki, miniaturne naprave, ki bodo zbirale podatke o njih in o tem, kako se njihovo telo obnaša (Estulin 2014). Čeprav bomo morda imeli pomisleke glede privolitve, je dejstvo, da ko se začno stvari dogajati, Harari (2017) opozarja na

primer našega zdravja, ko prostovoljno privolimo v vse, da bi se izognili zdravstvenim težavam, sprejmemo ponujene rešitve. Pridobivanje podatkov o ljudeh zajema tudi vedenjsko raven, na kateri tehnološke multinacionalke kot protagonistke dataizma zbirajo vse možne podatke in analizirajo vedenje ljudi, da bi ugotovitve uporabile pri razvoju umetne inteligence. Zbiranje takšnih fizičnih in vedenjskih podatkov o posamezniku bo privedlo do tega, da bodo algoritmi vse bolj posegali na vsa mogoča področja posameznika in mu ponujali nasvete v zvezi z njegovim osebnim življenjem, kariero, odnosi in zaposlitvijo. S tem bodo ljudje dejansko vse bolj prepuščali odločitve algoritmom in posledično spodkopavali svojo človeško avtoriteto. Da bi dataizem lahko zaživel po napovedi teorije, se bodo morali posamezniki odpovedati zasebnosti in sprejeti, da bodo algoritmi sistematično beležili in analizirali njihova življenja. S tem bo dataizem postal alternativni steber človeškega samospoznavanja.

Vključujoče izobraževanje, osebe z oviranostmi (OZO) in izobraževanje odraslih

Osebna in družbena identiteta posameznika

Identiteta je zelo kompleksen pojem, ki ponuja različne opredelitve in tolmačenja. V humanistični doktrini, na primer, obstaja veliko možnih razmerij, znotraj katerih se lahko obravnava identiteta, to je med različnimi poli, kot so osebno–družbeno, resnično–virtualno, jaz–višji jaz, doživljanje–samopripoved, dano–razvito...). Identiteto je mogoče obravnavati in presoјati tudi v luči starostnih obdobj posameznika. V aktualnem primeru uporabljamo nasprotje med *osebno* in *družbeno* dimenzijo posameznikove identitete. Osebna dimenzija se nanaša na osebno-karierno-izobraževalna vprašanja, preživetje, koristi in interese. Predpostavlja steber samospoznanja pri posamezniku v okviru humanistične doktrine. Družbena dimenzija se nanaša na posameznikove najvišje vrednote o preseganju samega sebe in boju za širše družbene cilje. V tej dimenziji identitete se posameznik zaradi nastajajoče likvidne družbe kot smo predstavili, sooča s frustracijami in brezcilnostjo. Tradicionalni stebri identitete izgubljajo svojo moč, na podlagi česar posameznik svoje družbene identitete ne more več opreti na nekaj večjega od sebe (na primer zadovoljstvo s privlačnostjo države, nacionalno, regionalno ali skupnostno pripadnostjo, kulturo, religijo, kar bi šlo v smeri njegovega samo preseganja).

Ker imajo posamezniki omejitve pri naslavljanju te družbene dimenzije, so glede tega dela svoje identitete odvisni od sebe. Zaradi tega izziva pride do paradoksa, po katerem je konstrukcija posameznikove družbene identitete vse bolj osiromašena in dezorientirana, hkrati pa posameznik postaja vse bolj obseden sam s seboj, privrženec generacije *jaz*, kjer potrebuje vse zunanje dražljaje za krepitev svojega — bodisi osebnega bodisi družbenega — dojemanja identitete. Tu lahko uporabimo globalni pojav *selfijev*, ki razkriva, kako so posamezniki prej fotografirali vse okoli sebe, danes pa v značilni *selfi pozi* najpogosteje fotografirajo samega sebe. Takšno individualistično vedenje razkriva, kako posameznik uporablja nova okolja kot zunanje okoliščine za identitetno *izgradnjo samega sebe*. Pojav narcizma, ki ga izpostavljata Twenge in Campbell (2013), je še en vidik *jaz* usmerjenosti sodobnega človeka. Verjetni razlogi, zakaj posameznik posveča toliko pozornosti zdravemu življenjskemu slogu, osebni rasti in skrbi za svoje telo, da s tem poskuša okrepiti svojo družbeno percepcijo identitete tako, da posveča pozornost svoji podobi *jaz* in njeni prepoznavnosti.

Tu ima lahko koncept vseživljenjskega učenja in izobraževanja ključno vlogo, saj posameznikom pomaga nadgraditi osebno identiteto v smeri preseganja individualnega preživetja in skrbi zase. Vseživljenjsko učenje podpira posameznike pri sprožanju njihovih resničnih notranjih potencialov. In kar je prav tako pomembno, vseživljenjsko učenje pomaga posameznikom, da bodo (v prihodnosti) lažje konkurirali robotom, zlasti tistim, ki temeljijo na umetni inteligenci in bodo vse bolj nadomeščali človeško delo, ne samo fizično temveč tudi umsko. Robotizacija poklicev je na pohodu, skupaj z umetno inteligenco, algoritmi ter biotehnologijo se bo kmalu približala številnim poklicem s kognitivnimi zahtevami, ki so bile doslej domena človeka (Collins 2013, Benzell 2015). Čeprav ljudje svoje delovne sposobnosti utemeljujejo na človeški zavesti in inteligenci, medtem ko robotizacija vključno z umetno inteligenco in

njenimi naprednimi algoritmi temelji *pridobljeni* inteligenci, bodo delavci v primerjavi z roboti kmalu postali manj konkurenčni. Zaradi takšnega razvojnega scenarija se zna zgoditi (se že dogaja), da bodo gospodarski sistemi in delodajalci dali prednost umetni inteligenci, medtem ko bosta zavest in znanje ljudi počasi izgubljala svoj pomen pri izvajanju tudi kognitivnih delovnih opravil (Harari). Poleg tega po Harariju težava za ljudi ne bo le izguba delovnih mest, temveč tudi izguba njihove osebne pomembnosti, da jih sistemi moči v družbi ne potrebujejo več.

Sodobna družba potrebuje alternativne izobraževalne metode in pristope, da bi bili ljudje v prihodnosti bolj konkurenčni in da ne bi izgubili svojega pomena v prihodnosti. Izobraževanje bo moralo biti utemeljeno na natančnejšem razvoju sposobnosti mlajših in starejših generacij na novem, nepredvidljivem trgu dela in zaposlovanja. Visok odstotek današnjih poklicev (fizičnih in kognitivnih) bo v bližnji prihodnosti izginil. Kljub poznavanju razvoja je težko napovedati, katere vrste poklicev bodo v bližnji prihodnosti pomembne. V zadnjem obdobju se je veliko govorilo o pomenu mehkih veščin za delovno silo, kar pa bo za razvoj poklicev in delovnega okolja v prihodnosti premalo. Zato mora po Hararijevem mnenju izobraževanje mlade in starejše generacije usposobiti za nenehno *samo-izumljanje*, saj bodo morali vsako desetletje ali celo pogosteje menjavati poklice. Izobraževalna filozofija, ki bo delovnim ljudem pomagala pri nenehnem ponovnem izumljanju, se zdi morda celo edina uporabna izobraževalna strategija v prihodnjih letih. Da bi bilo vseživljenjsko učenje še bolj učinkovito in produktivno se zdi, da je treba dodatno pozornost nameniti vključujočemu izobraževanju. Ta koncept vključujočega izobraževanja ima pomembno vlogo v izobraževanju odraslih in svoj prispevek ne samo za izboljšanje sodobne družbe danes temveč tudi v prihodnosti.

Kompleksnost vključujočega izobraževanja

Vključujoče izobraževanje je pojem, ki sproža številna tolmačenja med različnimi akterji, ki ga obravnavajo neposredno ali posredno in iz različnih razlogov. Upoštevati je treba tudi kontekste ali izhodišča, v katerih se omenja in promovira vključujoče izobraževanje. Povezovanje vključujočega izobraževanja z osebami z oviranostmi (OZO), pri čemer imamo v mislih vse vrste oviranosti, naredi ta pojem in njegovo opredelitev še bolj zahtevno. Različna dojetanja vključujočega izobraževanja izhajajo iz elementarnega vprašanja, na kateri izobraževalni element (tj. prakso poučevanja, prakso učenja, enak dostop do izobraževanja) se navezuje vključevanje udeležencev znotraj izobraževanja odraslih. Ob upoštevanju tega elementarnega vprašanja se osredotočimo na vključevanje v okviru vključujočega izobraževanja tako, da ga razdelimo na tri različne tipe.

Tip 1: Inkluzija kot razvoj dinamičnega učnega procesa

Ta tip izpostavlja pomen, da so udeleženci spodbujeni k bolj živahnemu in interaktivnemu pristopu v učnem procesu. To pomeni, da se vključevanje razlaga na ravni izvajanja in je povezano z bolj dinamično izobraževalno strategijo (skupinsko delo, sedenje v krogu, intenziviranje praktičnih vaj, praktično delo, interakcija s pogovorom). Ta predpostavka vključevanja v izobraževalnem procesu vključuje poskuse, kako narediti učni proces bolj zanimiv, prijeten in interaktiven ter kako nežno spodbuditi udeležence, da postanejo bolj (pro)aktivni posamezniki v učnem procesu.

Nazoren prikaz te vrste vključevanja je doktrina *obrnjenega učenja*. Gre za učno prakso, ki je namenjena doseganju višje stopnje vključenosti udeležencev v izobraževalni proces. Obrnjeno učenje je metodologija, ki pomaga učiteljem, da dajo prednost aktivnemu učenju med poukom tako, da učencem dodelijo gradiva za predavanja in predstavitve, ki si jih lahko ogledajo doma ali izven pouka. Definicija o obrnjenem učenju Univerze Lesley (2022): »*Eden od najbolj vznemirljivih dosežkov v sodobni učilnici je obrnjeno učenje, ki temelji na ideji, da se učenci učinkoviteje učijo, če čas v razredu izkoristijo za dejavnosti v majhnih skupinah in individualno obravnavo. Učitelji učencem dodelijo gradiva za predavanja in predstavitve, ki si jih lahko ogledajo doma ali izven pouka, pri čemer dajejo prednost aktivnemu učenju.*«

Ideja obrnjenega učenja je, da samostojno učenje z ogledom kratkih posnetkov poteka izven šolskega prostora (in časa), medtem ko pouk služi kot čas za raziskovanje, skupno delo, projektno delo, reševanje problemov in razpravo. Ta pristop tradicionalno pedagoško prakso obrne, pri čemer so učitelji in učenci skupaj (pouk), čas pa izkoristijo za reševanje problemov, skupno delo. Obrnjeno učenje poudarja štiri stebre tovrstnega učenja (Didakt.UM 2020):

- prožno/prilagodljivo okolje
(prilagajanje časovnih in prostorskih vidikov učenja glede na redno spremljanje udeležencev),
- pristop k učenju
(učna kultura, ki temelji na pedagogiki, osredotočeni na učence)
- diferencirana vsebina
(temelji na tem, kaj učitelj razloži in kaj lahko učenci sami raziskujejo),
- strokovni izvajalci
(učitelji, ki formativno spremljajo učence in razmišljajo o svoji praksi)

Obrnjeno učenje je kljub inovativnemu učnemu pristopu še vedno pristop, ki ga je treba nadgraditi. Poskusi z obrnjenim učenjem se trudijo narediti učni proces bolj uporaben za učence. Povedano drugače, ta raven vključevanja se nanaša na prakso poučevanja (in ne učenja) o tem, kako izboljšati pristope poučevanja v okoljih izobraževanja odraslih z utemeljitvijo, da bi se vključevanje udeležencev izobraževanja povečalo, če bi se izboljšale prakse poučevanja. Uporaba digitalnih stilov usposabljanja pogosto spada v ta miselni okvir, pri čemer naj bi digitalizacija omogočila, da bi bilo znanje, ponujeno udeležencem, še bolj dostopno. Z vidika pridobivanja in razumevanja novega znanja bolj dinamične izobraževalne strategije niso sporne, temveč zelo zaželeno. Vendar se je potrebno zavedati, da bolj dinamične učne strategije še vedno predstavljajo konservativno-klasično izobraževalno doktrino, glede katere udeleženci sprejemajo novo znanje, medtem ko odkrivanje njihovih potencialov (še vedno) ni v ospredju. Z drugimi besedami, ciljni udeleženec je še vedno produkt izobraževalnega sistema in ne obratno.

Tip 2: Inkluzija kot samoreguliran, samousmerjen in samodoločen učni proces

Ta tip vključenosti v izobraževalni proces napreduje še korak dlje v primerjavi z izboljšanjem procesa poučevanja. Na prvi pogled je podoben prejšnjemu, saj posveča pozornost zgoraj omenjenemu obrnjenemu učenju. Vendar ta drugi tip vključevanja osrednjo pozornost namenja učenju in ne učnemu procesu. To pomeni, da so učenci med izobraževalnim procesom bolj sposobni sistematično voditi svoj učni proces, kar samodejno vpliva na poučevanje, ki ga izvajajo učitelji ali izobraževalci. V okviru teh zmožnosti učencev, da obvladujejo svoj učni proces, je mogoče razlikovati med tremi vrstami tako vodenega učnega procesa: samoregulativno, samousmerjeno in samodoločno učenje. Čeprav se te vrste obvladovanja učenja med seboj ne razlikujejo tako zelo, je mogoče najti nekatere razlike glede obsega, v katerem učenci sami vodijo svoj učni proces.

Prvi pristop k učenju je samoregulirano učenje (Zimmerman 2002, Zumbunn et al. 2011). Ta vrsta učenja pomeni, citiramo (Zimmerman, 2002): »*Samoregulirano učenje je ciklični proces, v katerem učenec načrtuje nalogo, spremlja njeno izvajanje in nato razmišlja o rezultatih. Cikel se nato ponovi, saj učenec refleksijo uporabi za prilagoditev in pripravo na naslednjo nalogo. Ta proces ni univerzalen; prilagoditi ga je treba posameznim učencem in specifičnim učnim nalogam.*« Ta pristop se od obrnjenega učenja razlikuje po tem, da so učenci bolj proaktivni pri načrtovanem učenju in da je večji poudarek na samorefleksiji njihovega učenja.

Naslednji pristop k učenju je samousmerjeno učenje. Po Knowlesu (1975, 18) je samostojno učenje proces, v katerem učenci pod vodstvom učitelja prevzamejo odgovornost za ugotavljanje učnih potreb, izražanje učnih ciljev, določanje gradiv in virov za učenje, izbiro in izvajanje ustreznih učnih strategij ter vrednotenje učnih rezultatov. Z vidika samostojnosti učenca je to učenje zahtevnejše od samoregulativnega učenja, saj učenci dodatno usmerjajo svoj učni proces.

Nadaljnji pristop je samodoločeno učenje. Po Blaschkeju (2012) je samodoločeno učenje proces, v katerem učenci prevzamejo pobudo za ugotavljanje učnih potreb, oblikovanje učnih ciljev, prepoznavanje učnih virov, izvajanje strategij reševanja problemov in razmislek o učnih procesih, da bi izpodbijali obstoječe predpostavke in povečali učne sposobnosti. Jennings dodaja, da je v ospredju samodoločenega učenja *učenje, kako se učiti*. Učenci, ki lahko razmišljajo in sprejemajo odločitve o svojem učenju, bodo z motivacijo, prilagodljivostjo in samozavedanjem pridobili moč. Pristop k samodoločenemu učenju se navezuje na prejšnja o samoreguliranem in samousmerjenem učenju in je od vseh treh najbolj zahteven v smislu učenčeve samostojnosti.

Vendar se moramo zavedati, da je tako visoka stopnja samostojnosti učencev prezahtevna za nekatera učna okolja in posebne skupine učencev. Od vseh treh pristopov sta zadnja dva dodatno zahtevna in težko uresničljiva, zlasti za formalne izobraževalne sisteme. Pri neformalnem izobraževanju odraslih pa je lažje upoštevati vse tri učne pristope.

Izpostavimo ponovno zadnji pristop, samodoločeno učenje, ko avtorji izpostavijo, da nepredvidljiva prihodnost narekuje potrebo po tem, da so učenci sposobni obvladati to način učenja (saj od šol, ne glede na vrsto in stopnjo izobraževanja, ni mogoče pričakovati, da bodo pripravile učence na poklice, ki še ne obstajajo). V tem smislu samodoločeno učenje, ki vključuje tudi prejšnja dva pristopa, za pripravo učencev na samostojno učno pot in ob upoštevanju zahtevne delovne prihodnosti vključuje vidik soočanja posameznika na delovnem področju prihodnosti, ko bo tekmoval za delo z umetno inteligenco in drugimi vrstami robotizacije. V okviru humanistične doktrine in njenih dveh humanističnih stebrov, samospoznavanja in samopreseganja, se ti učni pristopi nanašajo na samospoznavanje. Vseživljenjsko učenje, ki temelji na doktrini vključujočega izobraževanja, mora sodobne posameznike podpreti pri krepitvi njihove sicer oslabiljene človeške identitete. To pa je povezano z oživljanjem humanističnih izvorov, ki slabijo zaradi podatkovne družbe prihodnosti. Z drugimi besedami, potrebujemo tudi vključevanje na še naprednejši ravni, ki se bo dotaknilo individualnega humanizma, povezanega s stebrom samopreseganja.

Tip 3: Inkluzija kot odkrito in razvito prirojeno znanje udeležencev

Zaradi potrebe sodobnega zahodnega posameznika, da zaradi nastajajoče tekoče sodobne družbe in slabitve humanističnih izvorov razvije poklicne zmožnosti, da bi bil aktiven del družbe, in hkrati okrepi družbeno dimenzijo svoje identitete, mora izobraževanje iskati še bolj ambiciozne pristope k poučevanju. Nadaljnja raven vključevanja, povezana s prepoznavanjem in sprožanjem prirojenega znanja posameznikov, je najbolj neposredno povezana s humanističnim stebrom samopreseganja, na podlagi katerega bo posameznik okrepil svojo družbeno identiteto in se v skladu s tem ne bo pretirano ukvarjal s svojo osebno dimenzijo identitete. Ob upoštevanju te vrste prirojenega znanja je treba okrepiti skupno razumevanje tega pojma.

Če na splošno govorimo o znanju, na ravni posameznika razlikujemo med dvema vrstama: notranje prirojeno znanje (nekaj, s čimer se posameznik rodi) in zunanje pridobljeno znanje (ki se pridobi z izobraževanjem ali naključno kjer koli). Ti dve vrsti znanja se prepletata v posameznikovi resničnosti, pri čemer prirojeno znanje (v smislu potencialov, talentov in darov, ko je odkrito in aktivirano) pridobi dodatno moč, če se okrepi z zunanjim znanjem. V tem duelu med dvema vrstama znanja se zdi, da je prirojeno znanje pogosto (preveč) zapostavljeno, preveč pozornosti v izobraževalnih okoljih pa pripada zunanjemu znanju (Center Spirala 2007).

Osredotočimo se na prirojeno znanje, ki kaže uporaben vzvod, s pomočjo katerega posameznik lahko okrepi svojo družbeno identiteto in s tem tudi svoj humanistični izvor. Če sledimo slednji predpostavki, postane jasno, da prirojeno znanje v posamezniku po aktivaciji in okrepitvi z zunanje pridobljenim znanjem ne služi le temu, da je posameznik sposoben opravljati poklicno pot, temveč mu pomaga krepiti njegovo identiteto. Iz enega preprostega razloga: ko je prirojeno znanje aktivirano, se posameznika dotakne globlje in celoviteje. V korelaciji z razmerjem med osebno in družbeno identiteto posameznika to neposredno pomeni, da posameznik s tem, ko je njegova poklicna pot podkrepljena s podstatjo prirojenega znanja, lahko krepí svojo družbeno identiteto, ki danes, kot smo že omenili, zaradi likvidne družbe slabi.

Da bi se približal prirojenemu znanju mora posameznik pri sebi aktivirati dva procesa mišljenja, logično-racionalnega in uvidnega. Takšna sinteza teh dveh miselnih procesov je nujna, da lahko posameznik temeljito prevpraša in v kontemplativnem duhu pri sebi razjasni sicer dobronamerne humanistične programe (biti etičen, human, spravljen, osebnostno uravnotežen, altruističen in temeljiti na vrednotah). Z zavedanjem, da *postajanje* človeka (v smislu etike, altruizma, osebnostnega ravnovesja...) ni videti kot zunanji program, ki bi ga bilo treba ponotranjiti in trenirati (kot pridobitev konkretne veščine, ki jo je mogoče doseči s ponavljanjem določenih vadbenih korakov), temveč kot nekaj, kar se izlušči in prebuja skozi uvidno prebujanje posameznikovega etičnega bistva. Zdi se, da je uvidna (re)vizija humanističnih

programov ključ do vračanja posameznika k izvornemu humanizmu, ki mu je lasten. Možno je trditi, da je krepitev humanističnega stebra v smeri samopreseganja pomembna ideološka in strateška strategija za sodobnega posameznika. Da bi se posameznik lažje soočil z invazijo dataističnih algoritmov, kjer bodo slednji v simbolni podobi mana začeli posameznikom ponujati ugodno življenje na račun šibke identitete, izgube zasebnosti in virtualne zasvojenosti, da bi se izognil takšnemu potencialno pesimističnemu scenariju, ki ga je preroško napovedal Aldous Huxley v svojem Krasni novi svet (1983), mora vztrajati pri humanizmu in biti v celoti pozoren na njegov steber samopreseganja. Takšen razvojni scenarij je videti kot posameznikov edini izhod iz siceršnjega napačnega razvojnega scenarija.

Med odkrivanjem in razvijanjem prirojenega znanja udeležencev

Korakov do aktivacije in nadaljnega razvoja prirojenega znanja pri posamezniku je več, vendar se zdi pomembno izpostaviti in razlikovati dva pristopa. Prvi pristop se nanaša na odkrivanje prirojenega znanja. To pomeni, da posameznik (še) ni prišel do jasne slike ali pa ima vsaj približno predstav o svojem prirojenem znanju. Drugi pristop se nanaša na razvijanje prirojenega znanja posameznika. Razvijanje se lahko začne, ko posameznik pride do jasnega razumevanja tega znanja (ali pa da posameznik prepozna vsaj grobe obrise tovrstnega znanja).

Odkrivanje prirojenega znanja udeležencev

Temelji na poskusih, pri katerih izobraževalci odraslih krepijo uvidno mišljenje pri svojih udeležencih, da bi s tem ugotovili obrise njihovega prirojenega znanja. Pristopi do tega izziva so lahko različni, vendar tu izpostavljam strategijo, ki naslavlja proces posameznikovega razmišljanja. Na nek način izobraževalci odraslih v okviru učnega procesa sistematično upoštevajo in razlikujejo dve omenjeni vrsti mišljenja pri udeležencih: racionalno-logičnega in uvidno mišljenje (v smislu sprožanja miselnih uvidov). Da bi se približali aktiviranju slednjega pri udeležencih, se mora zgoditi nekakšno miselno deprogramiranje posameznikovega racionalno-logičnega mišljenja. Center Spirala (2007) je razvil miselni model samomobilnosti, ki obravnava ta izziv vzporednega ukvarjanja z racionalno-logičnim in uvidnim mišljenjem pri posamezniku. Pri tem velja poudariti, da se tovrstno uvidno mišljenje razlikuje od racionalno-logičnega v tem, da poteka v obratnem vrstnem redu, ko posameznik najprej dobi uvid in ga nato verbalno opredeli (Ash idr. 2012, Klemm 2014, Sotto 2007: 51–54). Poskuse sistematičnega ustvarjanja miselne zmede pri posamezniku, katerih cilj je prebuditi tovrstno uvidno mišljenje, lahko najdemo v nekaterih izobraževalnih taktikah. De Bono (2006) pri svojih učencih spodbuja tovrstno miselno zmedo s pomočjo lateralnega razmišljanja, povezanega s strategijo provokacije, ki jo uporablja kot eno svojih osrednjih orodij. Še bolj osnovna in starodavna je znana Sokratova majevtična metoda spraševanja, ki s svojim postopkom v posamezniku namerno sproži odpor, nekakšno umsko zadrego (Sloterdijk, 1996). Splošno znani in v vzhodnih filozofijah prisotni so tudi zen budistični koani, s katerimi se v posameznikovem logično-racionalnem mišljenju povzroči umska zmeda (Heine in Wright 2000).

Razvijanje prirojenega znanja udeležencev

Ta faza nastopi med učnim procesom, ko udeleženec doseže jasno razumevanje svojega prirojenega znanja. Udeleženec v skladu s tem potrebuje dodatno izobraževalno podporo za nadaljnji razvoj te vrste znanja. Treba je biti realen in priznati, da formalni pristopi poučevanja znotraj izobraževalnih procesov ne temeljijo na takšnem razvoju prirojenega znanja pri učencih. Občasno se lahko zgodi, da prenos zunanjega znanja s strani izvajalca na učenca ustvari nenačrtovano učno situacijo, v kateri učenec spozna, da je zunanje pridobljeno znanje povezljivo z njegovim (bolj ali manj prepoznanim) prirojenim znanjem. Toda, tudi kadar se to zgodi, se to zgodi povsem naključno, saj učni proces po svoji zasnovi ne predvideva, da bi služil nadaljnjemu razvoju prirojenega znanja učencev. Stili poučevanja, ki bi podpirali takšno vključevanje, v formalnih in neformalnih izobraževalnih okoljih, načeloma ne obstajajo. Različne vrste resničnostnih šovov (šov talentov), so zasnovani v smeri, ki je najbližji prikaz razvoja prirojenega znanja pri udeležencih. Udeleženci teh oddaj pristopijo k oddaji s predpostavko, da jim je njihovo prirojeno znanje (v smislu talenta) jasno, na podlagi česar poskušajo prepričati strokovno komisijo in prisotno javnost, da si njihovo prirojeno znanje zasluži nadaljnji razvoj v naslednjih korakih oddaj. V teh oddajah sta dva koraka. Prvi je, ko udeleženec gledalcem predstavi svoje prirojeno znanje, v naslednjem koraku različni mentorji-strokovnjaki v nadaljevanju oddaje izbranim udeležencem ponudijo znanje (o posebnostih pri petju, vedenju, oblačenju, oblikovanju, nastopanju) za nadaljnji razvoj njihovega prirojenega znanja (talenta). Te predstave niso sicer mišljene kot demonstracija vključujočega izobraževanja. Vendar pa so najboljši prikaz, kako bi lahko vključevanje, ki temelji na razvoju prirojenega znanja učencev, izgledalo v izobraževalnih okoljih. Če govorimo o slednjem, so na primer glasbene šole eden redkih primerov, kjer se v pedagoški proces poskuša vključiti takšen razvoj prirojenega znanja pri učencih.

Ni presenetljivo, da se razvoj prirojenega znanja učencev pogosto samoumevno nanaša na ustvarjalnost, povezano z umetnostjo. Običajno velja, da je prepoznavanje tovrstnega znanja posameznika lažje pri umetniški ustvarjalnosti (imeti na primer nadarjenost za petje, risanje itd.). Pri tehnični ali miselni ustvarjalnosti pa je situacija zahtevnejša, saj je opredelitev prirojenega znanja v okviru teh dveh vrst ustvarjalnosti veliko težje opredeljiva. Zato si prvi korak odkrivanja prirojenega znanja učencev, ki ga je pozneje treba še razviti, zasluži več pozornosti v okviru te tretje, najnaprednejše ravni vključevanja udeležencev.

Umeščanje vključujočega izobraževanja in vključevanja v kontekstu OZO

Vključujoče izobraževanje in logika vključitve sta še bolj kompleksna v primeru oseb z oviranostmi. Tovrstno izobraževanje namreč zahteva upoštevanje doktrine v okviru sedanje formule treh razvojnih korakov: segregacija–integracija–inkluzija (Mednarodna konvencija o pravicah invalidov, 2006). Razumevanje koncepta vključevanja se zdi zahtevno in se sicer prepleta s konceptom integracije. Zato je dobro poznati različne razlage, kaj lahko pojem *vključevanje* predstavlja. Glede na osebe z oviranostmi se izraz vključevanje povezuje z dodatnimi tipi.

Dodatni tip 1: Vključevanje kot integracija v izobraževalni proces

Ker je projekt obravnaval vprašanja podpornih in novih tehnologij (PT, NT), da bi ugotovili, kako te tehnologije pomagajo osebam z oviranostmi, je izraz vključevanje uporaben za razvojne faze integracije. V tem primeru se vključevanje nanaša na funkcijo integracije oseb z oviranostmi v izobraževalne procese. Ob upoštevanju doktrine vključujočega izobraževanja in izraza *vključevanje* postane v takih primerih jasno, da se vključevanje ne pojavlja samostojno, kar pride po integraciji, temveč le kot korak znotraj faze integracije. Povedano drugače, v tem pogledu je korak vključevanja eden od korakov v fazi integracije, ki poudarja, kako se osebe z oviranostmi kot udeleženci lažje (lahko) vključijo v skupino, ki jo sestavljajo preostali udeleženci. Zato se je potrebno, ko govorimo o vključevanju, zavedati, ali imamo v mislih vključevanje kot koristno orodje za krepitev integracije oseb z oviranostmi ali vključevanje kot zadnjo razvojno fazo v okviru formule segregacija–integracija–vključevanje (inkluzija). Kadar je inkluzija le korak znotraj integracije, se ne nanaša na okoliščine (organizacijske, tehnične in prostorske), v katerih se osebe z oviranostmi lažje vključujejo v izobraževalni proces skupaj z drugimi udeleženci. To pomeni, da so organizacijske, tehnične in prostorske prilagoditve take vrste posebnosti, za katere so osebe z oviranostmi odgovorne same. Skratka, čeprav se tu uporablja izraz vključevanje, gre v resnici le za koncept integracije.

Dodatni tip 2: Vključevanje kot izobraževalni proces, ki temelji na enakosti poučevanja

Ta tip vključevanja gre korak dlje in opisuje potrebo po enakem dostopu udeležencev z oviranostmi do izobraževalnega procesa v primerjavi z drugimi udeleženci. Pri tem poudarja, da je učni proces, ki ga vodijo izobraževalci, enak za vse udeležence (OZO in druge), saj temelji na načelu enakosti, pri čemer imajo vsi udeleženci koristi od te enakosti. Pri tem je za vse vrste prilagoditev (organizacijske, tehnične, prostorske) odgovoren izvajalec izobraževanja, na podlagi katerih je izobraževalni proces primeren za vse učence — OZO in druge. Z uporabo izraza vključevanje mislimo na dosežek, da so osebe z oviranostmi del izobraževalnega procesa, saj so obravnavani enako kot drugi udeleženci. Vendar pa nadaljnji razmislek razkrije, kaj ta enakost za vse udeležence pomeni. Predpostavlja enakost, da izvajalci posredujejo enako znanje vsem udeležencem, pri čemer ponovno poudarimo, da imajo OZO možnost pridobiti enako znanje pod enakimi pogoji (ob upoštevanju vseh potrebnih organizacijskih, tehničnih in prostorskih prilagoditev zanje). V skladu z izobraževalnim procesom pri udeležencih poteka preverba posredovanega znanja, na podlagi česar so vsi udeleženci v enakem položaju glede tega, kako uspešni so pri razumevanju in obvladovanju pridobljenega znanja. Takšen koncept vključevanja, ne glede na to, da zagovarja enakost, v učnem procesu namenja osrednjo pozornost posredovanju znanja in ne udeležencem (bodisi osebam z oviranostmi bodisi drugim).

To načelo enakosti se ujema s prvo, najmanj ambiciozno stopnjo vključevanja (vključevanje kot spodbujanje aktivnejšega vključevanja učencev ali udeležencev v proces poučevanja), ki smo jo obravnavali v prejšnjem poglavju. Edina razlika ali dodaten izziv, če tu upoštevamo tudi OZO, je, da prizadevanja za aktivno vključevanje udeležencev v učni proces vključujejo tudi prilagoditve zaradi OZO. Za raven vključevanja glede vključevanja udeležencev v izobraževalni proces je precejšnja pozornost namenjena izvajanju individualnega dela v tem procesu. Ob upoštevanju načela individualnega dela (URIHO) slednje predpostavlja različne vrste učnih praks, saj je poudarek na uspešnosti udeležencev z minimalno zunanjo pomočjo izvajalca ali brez nje: pri reševanju nalog pri individualnem delu najpogosteje celotna skupina rešuje enake naloge, ki so enako zahtevne; vsi koraki udeležencev so samostojni, podprti z njihovimi raziskavami in informacijami; izvajalec spremlja proces dela, vendar ni neposredno vključen vanj; individualno delo gradi in razvija udeleženčevo samostojnost pri razvijanju nalog, iznajdljivost in ustvarjalnost, predvsem pa njegovo odgovornost za učni rezultat.

Dodatni tip 3: Vključevanje kot učni proces, ki temelji na raznolikosti učencev

Nadaljnja razlaga vključevanja ima bolj ambiciozna pričakovanja, saj se znanje, ki ga posredujejo izobraževalci, nanaša na bolj prilagojen pristop k učencu (OZO ali drugemu). Osrednji poudarek izobraževalnega procesa je tu na učencih in njihovi zmožnosti, da svoje učenje zastavijo na bolj samoregulativen, samousmerjen ali samodoločen način. Ali, še bolj ambiciozno, posredovano znanje (s strani izobraževalcev) služi odkrivanju in poznejšemu razvijanju prirojenega znanja pri udeležencih. Vključevanje se tu nanaša na ambicijo, da je udeleženec del načela raznolikosti. Učni proces je (ali bi moral biti) namenoma zasnovan po takšnem načelu, v okviru katerega udeleženci postanejo središče učnega procesa. Ta naprednejša in ambicioznejša inkluzija se po konceptu in vsebini ujema z dvema vrstama inkluzije iz prejšnjega poglavja: Vključevanje kot spodbujanje samoregulacije, samousmerjanja in samodoločanja v učnem procesu za učence ter vključevanje kot spodbujanje prepoznavanja in razvijanja prirojenega znanja pri udeležencih.

Te zadnje stopnje vključevanja so do neke mere primerljive z individualiziranim pristopom v učnem procesu. Sklicevanje na tak pristop vključuje številne učne pristope (URIHO), saj izobraževalec spoštuje in upošteva osebnost vsakega udeleženca; prilagaja naloge glede na njegove sposobnosti, interese in potrebe ter hkrati sprejema udeleženčeve razlike in možnosti; izvajalec vsem udeležencem omogoča uspešno doseganje učnih izidov s prilagajanjem načina učenja, ustreznih nalog ter ustreznih individualno prilagojenih metod in vsebin; izvajalec pri udeležencu sproži večjo motivacijo za učenje in izobraževalne dejavnosti, krepi njegovo samozavest ter ustvarja objektivnejši vpogled v njegove zmožnosti, znanje, spretnosti in kompetence.

Da bi povzeli vse omenjene vrste in tipe vključevanja v okviru vključujočega izobraževanja, konkretno povezanega z neformalnim izobraževanjem odraslih, govorimo o vključevanju na splošno in v kontekstu OZO, kot je razvidno iz spodnje tabele 1:

TABELA 1:

VKLJUČUJOČE IZOBRAŽEVANJE	
Vključitev predvideva podlago, na podlagi katere je udeleženec vključen v izobraževalni proces	
Splošni kontekst (vsi udeleženci)	OZO kontekst (OZO v primerjavi z drugimi udeleženci)
Tipi vključitve	Dodatni tipi vključitve
T1-Vključitev kot razvoj bolj dinamičnega izobraževalnega procesa	AT1-Vključitev kot biti integriran v izobraževalni proces
	AT2-Vključitev kot izobraževalni proces, ki temelji na enakosti poučevanja
T2-Vključitev kot (samo-reguliran, samo-usmerjen, samo-odločen) učni proces pri udeležencih	AT3-Vključitev kot učni proces, ki temelji na raznolikosti udeležencev
T3-Vključitev kot odkrivanje in razvoj prirojenega znanja udeležencev	

Kot je razvidno iz tabele, se trije tipi vključevanja na splošni ravni nanašajo na vse udeležence, na OZO ali na preostale udeležence. V tem smislu so vse trije tipi vključevanja (T1–T3) povezljivi z vsemi udeleženci. Potreba po opredelitvi dodatnih tipov vključevanja se pojavi zaradi realnosti, da pogoji izobraževanja OZO in drugih udeležencev niso samoumevno primerljivi. Učenci se kot OZO ne soočajo z enakimi pogoji izobraževanja (po formuli segregacija–integracija–inkluzija); drugi tipi inkluzije temeljijo na izobraževalni enakosti in raznolikosti. Ob primerjavi obeh vključevanj (v splošnem in v kontekstu oseb z oviranostmi) na vsebinski ravni ugotovimo, da se AT1 in AT2 neposredno nanašata na T1, medtem ko se AT3 v primeru pravega upoštevanja načela raznolikosti nanaša na T2 ali morda celo na T3.

Literatura

- Aboujaoude, E. (2011), *Virtually You: The Dangerous Powers of the E-Personality*. New York: W.W. Norton & Company.
- Ash, I.K., Jee, B.D, Wiley, J. (2012), *Investigating Insights as Sudden Learning*. Available on: <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1123&context=jps>
- Ballard, B. (2014), University of Bristol creates holograms you can feel and touch. Published on 9. December. Available on: <http://www.itproportal.com/2014/12/09/university-bristol-creates-holograms-can-feel-touch/#ixzz3yZEmiFN5>
- Baudrillard, J. (1999a), *Simulaker in simulacija*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- Bauman, Z. (2002), *Tekoča moderna*. Ljubljana: *Cf.
- Benzell, S., Kotlikoff, G., L., LaGarda, G., Sachs, J., D. (2015), *Robots are us: Some Economics of Human Replacement*. National Bureau of Economic Research. Available on: <http://www.nber.org/papers/w20941.pdf>
- Berger, P., L, Luckman, T. (1999), *Modernost, pluralizem in kriza smisla*. Ljubljana: Nova revija.
- Blaschke, 2012, <https://www.rtschuetz.net/2014/12/self-directed-vs-self-determined.html>
- Bostrom, N. (2003), *Ethical Issues in Advanced Artificial Intelligence*. Available on: <http://www.nickbostrom.com/ethics/ai.html>
- Brooks, D. (2013), *The Philosophy of Data*, New York Times. Available on: <https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophy-of-data.html>
- Center Spirala (2007), *Model samomobilnosti*. Ljubljana: Center Spirala, internal material.
- Center Spirala (2009): *Samomobilnost: raziskovanje ravni samomobilnosti skupine z najmanj višješolsko izobrazbo*. Ljubljana: Center Spirala
- Collins, R., Wallerstein, I., Mann, M., Derluguian, G., Calhoun, C. (2013), *Ali ima kapitalizem prihodnost?* Ljubljana: *cf.
- De Bono, E. (2006), *Lateralno razmišljanje*. Ljubljana: New Moment.
- Didatka, https://didakt.um.si/oprojektu/projektneaktivnosti/Documents/Strokovna%20podlaga_obrnjeno_27feb.pdf
- Eco, U. (2018), *Chronicles of a Liquid Society*, Mariner Books.
- Estulin, D. (2014), *TransEvolution: The Coming Age of Human Deconstruction*. Walterville: Trine Day LLC.
- Frankl, V., E. (2005), *Človek pred vprašanjem o smislu*. Ljubljana: Pasadena.
- Fromm, E. (1989), *Bekstvo od slobode*. Zagreb: Naprijed.
- Galimberti, U. (2015), *Miti našega časa*. Ljubljana: Modrijan založba
- Galimberti, U. (2009), *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.
- Grudin, R. (2019), *Humanism*, Encyclopedia Britannica. Available on: <https://www.britannica.com/topic/humanism>
- Harari, Y. N. (2017), *Homo deus: kratka zgodovina prihodnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Hawking, S. (2014), *Razvoj umetne inteligence bi lahko vodil v konec človeštva*. MMC RTV-SLO, 3. december. Available on: <http://www.rtvsllo.si/znanost-in-tehnologija/hawking-razvoj-umetne-inteligence-bi-lahko-vodil-v-konec-clovestva/352641>
- Heine, S., Wright, D. S. (ur). (2000), *The Koan: Texts and Contexts in Zen Buddhism*. New York: Oxford University Press.
- Huxley, A. (1983), *Krasni novi svet*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Literatura

- International Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>
- Jennings, 2010, <https://www.rtschuetz.net/2014/12/self-directed-vs-self-determined.html>
- Klemm, W. R. (2014), *Insightful Thinking. How to Do It*. Available on: <https://www.psychologytoday.com/blog/memory-medic/201411/insightful-thinking-how-do-it> (17. november 2019).
- Knowles, 1975, <http://infed.org/mobi/self-directed-learning/>
- Kramberger, A. (2010), *Okoliščine in pogoji nesocialne ekonomije (v Sloveniji)*. V: Milošević, G. et al. (ur.), *Zbornik prispevkov / Strokovna tematska konferenca Socialno podjetništvo — izzivi in perspektive*. Murska Sobota: Pribinovina.
- Lesley University, <https://lesley.edu/article/an-introduction-to-flipped-learning>
- Maslow, A., H. (1982), *Motivacija i ličnost*. Beograd: Nolit.
- MMC RTV-SLO (2015). *Prvi kandidat za revolucionarno presaditev glave*. Published on 8. April. Available on: <http://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/prvi-kandidat-za-revolucionarno-presaditev-glave/362435> (12. februar 2016).
- Nahtigal, Z. (2008), *Resničnostni šovi — Slovenski nastopajoči in njihove vloge*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rogers, S. (2014), *Almost Human: 15 Frighteningly Realistic Robots & Androids*, *WebUrbanist*, 14. junij. Available on: <http://weburbanist.com/2014/06/30/almost-human-15-frighteningly-realistic-robots-androids/> (25. april 2016).
- Slak, N. (2007), *Elektronska pošta kot orodje neposrednega trženja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Sloterdijk, P. (1996), *Sokratska majevtika in filozofijina pozaba rojstva*. *Apokalipsa*, 12–13: 12–38.
- Sotto, E. (2007), *When Teaching Becomes Learning*. London; New York: Continuum.
- Spanos, B. (2015), *Whitney Houston Hologram to Tour World in 2016*. Published on 11. september. Available on: <http://www.rollingstone.com/music/news/whitney-houston-hologram-to-tour-world-in-2016-20150911#ixzz3yZAoqAQm>
- Šav, V. (2002), *Elevzinski misteriji*, *Revija 2000*, 151-152: 107-130.
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. (2013), *The Narcissism Epidemic: Living in the Age of Entitlement*. New York: Atria Paperback.
- Ule, M. (2008), *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2011), *Spremembe odraščanja in nove identitetne politike*. *Sodobna pedagogika*, 62=128, 3: 90-103.
- <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/32cfa157-57fc-409d-b7c0-75b50faafa1e>
- <https://www.plasticsurgery.org/documents/News/Statistics/2020/plastic-surgery-statistics-full-report-2020.pdf>
- URIHO (2022), *Course on Teaching Methods and Techniques for PWDs in Nonformal Adult Education*
- Zimmerman, B. J. (2002). *Becoming a self-regulated learner: An overview*. *Theory into Practice*, 41(2), 64-70
- Zumbrunn, S., Tadlock, J., & Roberts, E. D. (2011). *Encouraging self-regulated learning in the classroom: A review of the literature*. Metropolitan Educational Research Consortium (MERC)

Drugo poglavje: Metode in tehnike za poučevanje OZO in zagotavljanje njihovega dostopa do neformalnega izobraževanja odraslih

---

Uvod

V nadaljevanju so predstavljeni uporabni postopki in tehnike za uspešno vključevanje oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih.

Glede na to, da so osebe z oviranostmi izjemno heterogena skupina ljudi, ni mogoče zajeti, predvideti in opisati vseh potrebnih postopkov, ki so bistveni za vključevanje. Cilj je tu predvsem, da vsi skupaj postajamo bolj dovzetni za potrebe te ciljne skupine ljudi in da spodbudimo k razmišljanju izven običajnih okvirjev. Nekaj opisanega velja zgolj za osebe z oviranostmi, vendar je večina metod in tehnik uporabnih za vse udeležence in jih je mogoče uporabiti za ustvarjanje vključujoče klime v izobraževalnem procesu.

V prvem delu opisujemo prilagoditve za osebe z oviranostmi, čemu so namenjene in na kaj je potrebno biti pri tem pozoren. V nadaljevanju opisujemo tri glavne oblike prilagoditev oz. dostopnosti: prostorsko, organizacijsko in tehnično, skozi uvidno perspektivo izvajalcev izobraževanja. Sledi večji sklop, ki se osredotoča na komunikacijo kot najbolj osrednjo in eno najučinkovitejših orodij za zagotavljanje dostopnosti. Tu je govora o tem, kaj je komunikacija, kaj je

potrebno upoštevati, da bo komunikacija vključujoča, pri čemer so tu dodani še nasveti za vključujočo komunikacijo v izobraževalnem procesu. Sledi predstavitev 5-stopenjske matrike izobraževalne poti, ki jo je vredno upoštevati, če imamo možnost v svoj izobraževalni program vključiti osebo z oviranostjo. Matriko sestavlja 5 korakov, vsi so podrobno pojasnjeni in jim je lahko slediti. S ciljem opozoriti na posebnosti določenih skupin oseb z oviranostmi sledi razdelek, ki na kratko opisuje fenomenologijo kategorij oviranosti. Pri vsaki oviranosti je dodana matrika, v kateri so navedene samo tiste lastnosti, ki so posebej značilne za posamezno kategorijo oviranosti. Posamezni koraki ponekod znotraj matrik so prazni zato, ker ni zaznane potrebe za posebno izpostavljanje.

Prilagoditve

Prilagoditev je orodje, s katerim lahko preprečimo in odstranimo ovire, ki bi osebam z oviranostmi onemogočale polno sodelovanje v izobraževanju ali drugih življenjskih razmerah. Prilagoditve je treba dojemati tako, da se te nanašajo na edinstvene zahteve in okoliščine vsakega udeleženca.

Ko govorimo o prilagoditvi, gre za tri zelo pomembne dejavnike, na katere je potrebno biti pozoren.

To so: **dostojanstvo, individualizacija in vključenost.**

Dostojanstvo

Osebe z oviranostmi imajo pravico do vseživljenjskega učenja na način, ki upošteva njihovo dostojanstvo. Človeško dostojanstvo vključuje samospoštovanje in lastno vrednost. Ukvarja se s fizično in psihološko celovitostjo in podporo. Do kršitev prihaja, ko je nekdo marginaliziran, stigmatiziran, prezrt ali razvrednoten. Zaščita dostojanstva bi morala biti osrednja pozornost pri uvajanju prilagoditev znotraj organizacij ponudnikov neformalnega izobraževanja.

Zavedati se je potrebno, da ima odnos izobraževalcev do oseb z oviranostmi največji vpliv na to, kako drugi udeleženci obravnavajo te udeležence z oviranostmi in razvijajo odnos z njimi.

Naloga izobraževalca in organizatorja izobraževanja naj bi bila, da pri drugih udeležencih okrepi dovzetnost za oviranosti ter da oblikujeta vključujoč odnos in do vseh udeležencev izobraževalnega procesa zavzameta enak vedenjski pristop.

Individualizirana prilagoditev

Težava je v tem, da ni na voljo 100-odstotno učinkovite formule za prilagoditev. Vsak udeleženec z oviranostjo ima edinstvene potrebe in vsako od teh potreb je treba na novo upoštevati, ko oblikujemo prilagoditev, ki bo služila za vključitev tega udeleženca v izobraževalni program. Ves čas mora biti poudarek na posameznem udeležencu in ne na kategoriji oviranosti. Pristopi k prilagoditvi, ki se opirajo zgolj na kategorije, oznake in posploševanja, so zastareli in postajajo nesprejemljivi.

Čeprav bo veliko prilagoditev pomagalo velikemu številu udeležencev, ki imajo morebiti podobne potrebe, je pomembno imeti stalno v mislih, da prilagoditev, ki se izkaže ustrezna za potrebe enega udeleženca, morda ne bo ustrezala potrebam drugega. Dva udeleženca z isto oviranostjo imata verjetno zelo različne potrebe.

Na primer, medtem ko nekatere osebe z okvaro vida berejo Braillovo pisavo, jo mnogi drugi ne in uporabljajo druga sredstva pisnega sporazumevanja.

Vključevanje in polno sodelovanje

Ponudniki izobraževanja bi si morali prizadevati za vnaprejšnjo zasnovo in pripravo izobraževalnih storitev, kadar je to potrebno, da bi se prilagodili udeležencem z oviranostmi na način, ki spodbuja njihovo vključenost in polno sodelovanje. Preprečevanje in odstranjevanje ovir predpostavlja, da naj bi vsi udeleženci imeli možnost dostopa do svojega okolja in se dostojanstveno in brez ovir soočili z enakimi obveznostmi ter zahtevami. Kot ponudnik izobraževanja potrebujemo sprejeti vse potrebne ukrepe za vključitev oseb z oviranostmi v svoj program na enaki podlagi kot to velja z preostale udeležence. Osrednja strategija za to je oblikovanje vključujočih programov na prvem mestu z upoštevanjem potreb vseh potencialnih udeležencev, tako da ni izključena ali zapostavljena nobena oseba ne glede na njen položaj.

Tu je nekaj korakov, ki jih lahko izvajalci izobraževanja upoštevajo, da osebam z oviranostmi zagotovijo možnost polne udeležbe v izobraževalnih okoljih:

— KORAK 1: Promocija vključujočega oblikovanja

Da bi osebam z oviranostmi zagotovili enak dostop do neformalnega izobraževanja, mora biti le-to strukturirano in zasnovano vključujoče. To pomeni, da se morajo ponudniki izobraževanja zavedati razlik med potencialnimi udeleženci in razlik, ki so značilne za skupine posameznikov. Na takih podlagah je potem mogoče že iz začetka oblikovati programe, procese in storitve. Tak pristop se imenuje *univerzalno oblikovanje*.

Vse vidike neformalnega izobraževanja, kurikulum tečaja, metode poučevanja in procese vrednotenja je potrebno že iz samega začetka oblikovati vključujoče.

To lahko pomeni ustvarjalno uporabo tehnologije, na primer objavo gradiva na spletu ali izbiro programske opreme, združljive z bralniki zaslona. Kadar so tečaji na spletu ali na CD-ju je treba vprašanja dostopnosti obravnavati v fazi razvoja. Pri gradnji novih stavb, prenovi starih, nakupu novih računalniških sistemov, vzpostavitvi novih spletnih strani, oblikovanju tečajev, vzpostavljanju programov, storitev, politik in postopkov, bi morali ponudniki izobraževanja vedno upoštevati načela tovrstnega univerzalnega oblikovanja. Pri gradnji novih objektov ali pri obnovi starih objektov se ne bi smelo ustvarjati novih ovir. Namesto tega bi morali načrti zasnove vsebovati vse smernice in predloge glede dostopnosti. Razen tega bi oblikovalci morali imeti v mislih ne zgolj osebe z oviranostmi, temveč tudi druge potrebe, s katerimi se preostale ciljne skupine srečujejo v različnih življenjskih obdobjih.

Tak pristop je učinkovitejši, če je dostopen in vključujoč že od samega začetka. Zasnova brez ovir je veliko bolj zaželena kot odstranitev ovir in je skladna s pojmovanjem oviranosti kot socialnega modela.

— KORAK 2: Odstranjevanje ovir

Osebe z oviranostmi se trenutno soočajo s številnimi ovirami v izobraževalnem sistemu, vključno s fizičnimi, odnosnimi in sistemskimi ovirami. Ponudniki izobraževanja naj bi ocenili obstoječe ovire in preučili, kako bi jih bilo mogoče odstraniti. V ta proces je treba vključiti celotno skupino udeležencev. Ko se znajdemo v zahtevni situaciji in z omejenimi sredstvi, je najboljši nasvet, da celotno skupino skupaj z osebami z oviranostmi vključimo v ustvarjanje okolja brez ovir. Verjetno ne bo moč zgraditi dvigala v enem dnevu, lahko pa poskusimo svoje izobraževalne skupine preseliti v pritličje.

— KORAK 3: Prilagajanje preostalim potrebam

Včasih imajo osebe z oviranostmi potrebe, ki jih ni mogoče zadovoljiti le z univerzalnim oblikovanjem ali odstranjevanjem ovir. To običajno pomeni, da potrebujejo storitve ali okolje z nekaterimi značilnostmi, posebej zasnovanimi za specifične težave, ki izhajajo iz posamezne oviranosti. Temu pravimo dostopnost. V naslednjem delu bodo predstavljene prostorske, organizacijske in tehnične prilagoditve z vidika izvajalcev neformalnega izobraževanja odraslih. Pregled bo podan skozi opis izzivov, s katerimi se izvajalci izobraževanja srečujejo pri svojem neposrednem delu, hkrati bodo predstavljene nekatere rešitve, ki so se izkazale kot učinkovit odgovor na te izzive.

Organizacijske prilagoditve

Orient Express perspektive

V izobraževalnem centru Orient Express ponuja osnovne izobraževalne tečaje za ženske z begunskim ali migrantskim ozadjem. Ker veliko udeležencev tečajev praviloma ne prejema potrdila za pridobljeno izobrazbo kot cilj izobraževanja, je poudarek na krepitvi sposobnosti, kot so branje, pisanje, nemščina kot drugi jezik, računanje in digitalne spretnosti. Vsakodnevno delo v izobraževalnem centru je tako povezano s številnimi izzivi. Težave pri učenju drugega jezika ob hkratnem učenju branja, pisanja in določene stopnje digitalnih kompetenc so številne. Številne ovire pri učenju poleg tega izhajajo iz posebnih učnih pomanjkljivosti, s katerimi se soočajo udeleženci zaradi svojih večplastnih izkušenj z diskriminacijo migrantk, žensk, temnopoltih žensk, muslimank, mater, starejših, izobraževalno zapostavljenih oseb, oseb z učnimi težavami.

Prvi komunikacijski izziv pri izobraževanju v tem primeru je operativni: težko je zagotoviti, da vsi razumejo strukturo in okvire tečajev. To običajno vključuje dogovor o datumu predavanja, razpoložljivosti otroškega varstva, o tem ali tečaj poteka na spletu ali na kraju samem, kar vključuje tudi potrebo, da udeleženci spremljajo in poslušajo informacije, ki jim jih sporoča organizacija. Seveda je to povezano tudi z glavno komunikacijsko oviro: jezikom. Tako je pismenost oziroma pomanjkanje le-te velika ovira pri delu. Udeleženci se šele začenjajo učiti nemščino, medtem ko izobraževalci ne obvladajo prvih jezikov svojih udeležencev. Ko so na voljo neposredni prevodi ali tolmačenje večjezične ekipe, je komunikacija lažja — vendar je učni učinek lahko upočasnen, če je neposredno prevajanje uporabljeno prepogosto.

Poleg komunikacijskih ovir, ki prihajajo z učenjem drugega jezika in pridobivanjem osnovne pismenosti, je odločilen vidik — ki vodi do številnih komunikacijskih težav pri vsakodnevnem delu — zapletena intersekcijska situacija udeležencev zaradi izobraževalne neenakosti, s katero so se soočali in jo še vedno doživljajo v svojem življenju. Ne samo, da se v svojem vsakdanjem življenju soočajo z rasizmom, seksizmom, staranjem, sposobnostjo, se mnogi med njimi spopadajo tudi s posledicami nasilja in travm. To lahko močno vplivajo na možgane, koncentracijo, spomin, vzdržljivost in učne sposobnosti. V zvezi s tem so lahko učne težave, ki so posledica travme, najbolj povezane z učnimi oviranostmi. Pri vsakodnevnem učnem delu se te težave največkrat kažejo v nezmožnosti koncentracije ali kronični utrujenosti. Nekateri udeleženci so močno zasvojeni z zdravili, kar je opazno v hudih spremembah značaja ali nezmožnosti mentalne prisotnosti.

Druga dimenzija komunikacijskih ovir so posledice hude vzgojne zanemarjenosti, ki so jo udeleženci doživeli skozi življenje. Mnogi med njimi niso pridobili izobrazbe in se celo niso nikoli učili. Tako sta *učenje učenja* in avtonomija pri učenju nepogrešljiva sestavna dela programa izobraževanj. V zvezi s tem določena stopnja abstrakcije pri dodeljevanju nalog vodi tudi do težav pri komuniciranju. Poleg tega določen občutek samega sebe, ki pri mnogih udeležencih nikoli ni bil spodbujan, predstavlja še en izziv, ki vodi do učnih težav: če se posameznik nikoli ni naučil, da je praksa učenja nekaj, kar lahko počne ali mu je dovoljeno, je velik izziv za spodbujanje samoodločanja in zaupanja, ki sta potrebna za zastavljanje

učnih ciljev. Določena prenosna zmožnost razumevanja učnega koraka, da bi se osredotočili na prihodnji učni cilj, predstavlja naslednji izziv. Izobraževalci morajo biti sposobni vsako nalogo razdeliti na veliko majhnih korakov, da ne dajejo preveč informacij naenkrat. Enemu od udeležencev tečaja morda ne bo pomagalo določiti učnega cilja na začetku, način je, da ga razvije skozi učni proces, kar lahko traja precej časa. Zato se splošno pričakovanje, da se udeležencem zagotovi prostor za participativno, emancipatorno in samodoločno izobraževanje odraslih, sliši idealno, vendar predstavlja številne izzive.

Ena večjih težav pri prepoznavanju učnih ovir udeležencev je razlikovanje med kognitivnimi motnjami in temu, da se je zanemarjala skrb za njihovo izobraževanje v njihovi preteklosti. Iskanje rešitev oz. pravšnjih izobraževalnih modelov za pomoč pri njihovih težavah je zatorej izziv, ob tem, da se je potrebno posvetiti tudi dejstvu, da so bili na točki izobraževanja zanemarjani. Poleg tega imajo nekateri udeleženci fizične okvare, zaradi katerih se še težje učijo, na primer okvare sluha ali vida ali dolgotrajne posledice poškodb. Ko se soočajo s tovrstnimi fizičnimi okvarami, mnogi udeleženci ugotovijo, da je iskanje zdravniške pomoči dodaten izziv zaradi jezikovne ovire. Tehnične težave, npr. s slušnimi aparati, dodatno otežijo vključitev. Zato je treba pri načrtovanju programa upoštevati individualne potrebe vsakega udeleženca. Izobraževalci programov morajo biti v skupini čim bolj prilagodljivi, da se lahko odzovejo na različne sposobnosti in učne potrebe. Posledično je eden največjih izzivov za osnovno izobraževanje narediti učni program bolj dostopen udeležencem, ki so prizadeti zaradi travm, nasilja in zanemarjanja.

Prostorske prilagoditve

IDEC perspektive

Prostorska prilagoditev ima pri izobraževanju pomembno vlogo. V tej smeri je namreč pogost izziv, s katerim se srečujejo osebe z oviranostmi, ta, da se soočajo s številnimi težavami, ko gre za prostorsko dostopnost v izobraževalnih okoljih. Na žalost večina teh prilagoditev ni ustrezno zasnovanih za te udeležence, zato so običajno izključeni ali pa lahko v celoti opustijo izobraževanje.

— Izzivi, povezani z zunanjo okolico

Glede vprašanj, povezanih z zunanjimi površinami izobraževalnih organizacij, je bilo ugotovljeno, da številne od njih nimajo veliko površin, ki bi bile prijazne osebam z oviranostmi, ali pa niso v dobrem stanju, saj je večina teh stavb starih in niso prilagojene ciljni skupini. Nazoren primer je, da nekatere izobraževalne organizacije nimajo veliko parkirnih mest za osebe z oviranostmi. Druga težava je, da številne organizacije nimajo sredstev, ki bi olajšala mobilnost oseb, kot so dvigala, hodulje ali klančine; zaradi tega je njihovo gibanje po prostorih organizacije težje, saj zahteva več časa. Drug izziv, ki ga je moč opaziti, je ta, da so tla v organizacijah neurejena, nered pa lahko tem osebam onemogoča prosto gibanje, saj je njihovo gibanje ovirano. Opaziti je tudi, da je veliko gradiva za usposabljanje nameščenega na mestih, ki jih osebe z oviranostmi ne morejo zlahka doseči (na primer knjige v knjižnici so nameščene na zgornjih policah). Poleg tega v številnih teh organizacijah nimajo na voljo stranišč, ki bi bila posebej zasnovana za osebe z

gibalnimi oviranostmi. Nenazadnje izobraževalne organizacije nimajo posebnega osebja, ki bi lahko vodilo osebe z okvaro vida znotraj stavbe in kar je najpomembnejše, za te osebe ni načrta za izhod v sili. Vse skupaj je to zelo resno vprašanje, saj zaradi vseh omenjenih razlogov osebe z oviranostmi težko obiskujejo izobraževalne organizacije.

— Izzivi povezani z učilnicami

Glede vprašanj, povezanih s prostorsko dostopnostjo v razredih izobraževalnih organizacij, opazamo enake izzive. Prvič, ni posebnega podpornega osebja, ki bi se lahko prilagodilo tem posameznikom. Razredi nimajo odprtih prostorov med mizami in vrati, kar osebam z oviranostmi še dodatno otežuje dostopanje do vseh delov učilnice. Poleg tega se izobraževalni procesi pogosto ne izvajajo na hibridni način (s fizično in oddaljeno prisotnostjo), kar osebam, ki se ne morejo fizično udeležiti izobraževanja, predstavlja izziv, zato pri pouku v primerjavi z drugimi udeleženci zaostajajo.

— Priporočila

V zadnjih letih je bila pozornost usmerjena na vključujoče okolje v izobraževalnih organizacijah, saj jih obiskuje vse več oseb z oviranostmi.

Eden od primerov za udeležence z oviranostmi je njihova namestitvev v šole, ki so posebej namenjene osebam z oviranostmi. Drug primer je beleženje števila ur na teden, ki jih učenci z oviranostmi opravijo pri pouku v redni šoli. Nekateri šole vlagajo tudi v sodelovalno poučevanje, diferenciran pouk in individualno podporo. Poleg tega oblikujejo dodatne prostore, da bi učiteljem omogočile fleksibilno oblikovanje odprtih učnih okolij.

Konkreten primer krepitve prostorske dostopnosti izobraževalnih organizacij je Priročnik o prostorski dostopnosti za šole, ki ga je izdalo Ministrstvo za izobraževanje skupaj z Zvezno univerzo Santa Catarina (Grčija). Namen tega priročnika je podpreti izobraževalne sisteme pri izvajanju javne politike za spodbujanje dostopnosti šol in univerz za osebe z oviranostmi z zagotavljanjem prožnih okolij, ki so zlahka dostopna tej ciljni populaciji.

V zvezi z učilnicami je predlagano, da je treba zagotoviti prostor za gibanje, ki omogoča vrtenje invalidskih vozičkov za 360° in da so table nameščene na višini 90cm od tal. Poleg tega se priporoča, da so stoli nameščeni na višini 73cm od tal. Nenazadnje je treba pohištvo namestiti na mesta, ki niso v bližini prostorov za gibanje in so lahko dostopna. Zlasti mora imeti najmanjšo višino nad glavo vsaj 73cm od tal.

Tehnične prilagoditve

Topcoach perspektive

Pri delu se uporabljajo različne tehnologije, da bi bile storitve čim bolj privlačne. Pri ustvarjanju izobraževalnih vsebin se izhaja predvsem iz stališča, kaj je trenutno sodobno in kaj bo privlačno za čim več ljudi. Zavedamo se, da obstajajo ljudje, ki vsebin ne bodo mogli doživeti, ker niso v dostopnih oblikah. Čeprav je 21. stoletje in so tehnologije vseprisotne, jih pogosto uporabljamo na konvencionalne načine in se niti ne zavedamo vseh načinov, kako bi jih lahko uporabili, da bi bile izobraževalne vsebine dostopne še širši skupini potencialnih udeležencev. Običajno, ko imamo priložnost poučevati osebo s kakšno obliko oviranosti, najprej pomislimo na kakšne posebne, drage, posebej zasnovane tehnologije, ki so na voljo samo tem ciljnim osebam. Pri ustvarjanju izobraževalnih vsebin pogosto pozabimo, da lahko že od samega začetka razmišljamo o dostopnosti za vse. Kar poskušamo vključiti med usposabljanje, je uporaba izobraževanja v živo in na daljavo. Tudi pri ustvarjanju tiskanih gradiv poskušamo upoštevati pravila za osebe z disleksijo in disgrafijo. Svoja predavanja in delavnice pogosto snemamo in udeležencem omogočimo, da si posnetke pozneje v miru ogledajo in se dodatno osredotočijo na pomembne dele. Verjamemo, da je to koristno tako za tiste, ki imajo težave s pozornostjo, kot za vse, ki iz kakršnega koli razloga ne zmorejo ohranjati pozornosti, si delati zapiskov in hkrati poslušati vsebine. Razmišljamo tudi o možnosti

uporabe podnapisov v video vsebinah, s čimer bi bile dostopne tudi osebam z okvaro sluha. Vemo, da slabovidne osebe uporabljajo različne bralnike zaslona in da obstajajo možnosti za uporabo nekaterih digitalnih formatov. Vse digitalno gradivo, ki ga imamo, delimo z udeleženci z okvaro vida. Gradiva sicer niso zasnovana z mislijo, da bi jih lahko npr. uporabile tudi osebe z okvaro vida. Udeležence na dogodkih prosimo za povratne informacije o stopnji dostopnosti naših gradiv.

Komunikacija — najbolj dostopna prilagoditev

Nemogoče je ne komunicirati. Vsako naše vedenje — beseda, gesta ali molk — je sporočilo, torej sporoča.

Glede na to, da to počnemo nenehno, je logično sklepati, da je prvi korak k vključevanju oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih vključujoča komunikacija. Preden pa lahko opredelimo vključujočo komunikacijo, je dobro raziskati, kaj komunikacija sploh je. Komunikacija označuje številne načine, na katere si z drugimi izmenjujemo informacije. Komunikacijo na splošno delimo na verbalno in neverbalno komunikacijo.

Verbalna komunikacija je vsaka komunikacija, ki vključuje besede. Lahko gre za govorno komunikacijo, kot so telefonski klici, predstavitve ali pogovori, ali pisno komunikacijo, kot so poročila, oglasi, elektronska sporočila, pisma in besedila.

Neverbalna komunikacija je vsaka komunikacija, ki ne vsebuje besed. Vključuje:

- vizualne elemente, kot so fotografije, ilustracije in emotikoni
- govorica telesa, izrazi obraza in geste.
- način, kako govorimo — glasnost, višina glasu, ton in naglas (para verbalna komunikacija).

Ko komuniciramo, moramo imeti v mislih naslednja vprašanja:

- Katere informacije nameravamo deliti?
- S kom jih nameravamo deliti?
- Kakšni so cilji naše komunikacije?

Vključujoča komunikacija je način posredovanja informacij, ki namerno ali nenamerno ne izključuje nobene osebe in je dostopna vsem.

Osrednji element spodbujanja vključujočega komuniciranja je priznavanje, da imajo ljudje različne komunikacijske preference in potrebe, ki jih je treba spoštovati.

Z iskanjem načinov za upoštevanje komunikacijskih stilov in potreb vseh se lahko vsi počutimo slišane. S tem se prenaša tudi sporočilo, da je pomembno, da ima vsak od nas enako pravico do dostopa do informacij. Poleg tega vključujoče komuniciranje ne bi smelo vsebovati nobenih diskriminacijskih sporočil glede katere koli fizične, duševne ali metafizične lastnosti katere koli osebe, zlasti pa ne naslednjih:

- starost
- oviranost
- sprememba spola
- zakonska zveza ali partnerska zveza
- nosečnost in materinstvo
- rasa
- veroizpoved ali prepričanje
- spol
- spolna usmerjenost

Kako lahko promoviramo vključujočo komunikacijo?

— Biti pozoren

Prvi korak k vključujočemu komuniciranju je zavedanje o morebitnih ovirah. Te moramo najprej poiskati v svojem razmišljanju.

Začnemo z razmislekom o nezavednih predsodkih — to so vrednote in mnenja, ki se oblikujejo nezavedno zaradi različnih vplivov v našem življenju — okolja, medijev itd.

— **Poznati svoje občinstvo**

Vsi prilagajamo svoj slog in metode komuniciranja glede na to, s kom komuniciramo, in glede na odnos z njim. Pomislite na preprost pozdrav. Besede, ton in spremljajoče geste, ki jih uporabljamo, se bistveno razlikujejo, ko pozdravljamo šefa, novo stranko, sorojenca ali udeležence.

Ker je naš cilj, da podamo sporočila za uveljavitev kulture vključujočega komuniciranja, je najprej pomembno, da se prilagodimo potrebam ljudi, s katerimi želimo komunicirati. In da bi se znali prilagoditi, moramo spoznati svoje udeležence. Ljudi najbolj spoznamo tako, da jim postavljamo vprašanja.

Koraki postavljanja vprašanj:

- Razmislimo o tem, kaj že vemo.
- Bodimo neposredni.
- Zagotovimo preprostost.
- Potrdimo, kaj se želimo naučiti.
- Več poslušajmo, manj govorimo in se sprijaznimo s tišino.
- Postavljajmo dodatna vprašanja.
- Zahtevajmo pojasnila.
- Ne bojmo se postavljati vprašanj, ki se drugim zdijo “neumna”.

— Vključujoč jezik

Prizadevanje za uporabo vključujočega jezika pomeni izogibanje izrazom, ki bi lahko okrepili stereotipe ali povzročili nenamerno diskriminacijo. To velja za pisno in govorno komunikacijo. To lahko storimo na naslednje načine:

- Izogibajmo se spolno zaznamovanemu jeziku, na primer “fantje”, “predsednik”.
- Pri poimenovanju spola ne prevzemajmo binarnega pogleda — namesto izrazov, kot so “oba spola”, raje uporabljajmo “vsi spoli”.
- Vprašajmo ljudi, kateri so njihovi najljubši spolni zaimki in jih spoštujmo. Poleg binarnih spolnih zaimkov on ali ona ima veliko ljudi raje ne binaren zaimek *oni*.
- Seznanimo se s pravilnim načinom naslavljanja oseb z oviranostmi.
- Ko govorimo o osebi, ne govorimo o njeni identiteti, temveč o njenem vedenju ali značilnostih, na primer: “Tina je glasna.” Bolje je reči: “Tina pogosto govori glasno.” Namesto “Marko je naglušen” je bolje reči “Marko ima okvaro sluha”.
- Dobro bi bilo, če bi iz svojega govora odstranili šale o značilnostih, povezanih s spolom, raso, vero, invalidnostjo, telesnimi značilnostmi ali drugimi značilnostmi, ki bi lahko spodbudili neprijetne občutke.

Če dvomimo, kako bi bila oseba rada opisana, jo vprašajmo. S tem bomo pokazali pozornost in se izognili nenamerni žalitvi.

Vključevanje ni metoda, ki jo uporabljamo za določene družbene skupine, vključevanje je način organiziranja in vzdušja v kolektivu. Zato je pomembno, da svoje dejavnosti vedno organiziramo na vključujoč način, ne glede na to, ali se nam bodo pri njih pridružile osebe z oviranostmi. Kot izvajalec izobraževanja odraslih ali izobraževalec smo odgovorni za spodbujanje vključujočih načinov komuniciranja.

Najprej je pomembno, da določimo jasne učne rezultate ter ustvarimo prijazno in odprto kulturo v svoji organizaciji. Poleg tega je pomembno tudi, da sodelujemo s svojimi udeleženci in redno pridobivamo povratne informacije v zvezi z vključevanjem. Tako bomo seznanjeni z njihovimi morebitnimi pomisleki in bomo lahko sprejeli ukrepe za njihovo odpravo.

Tukaj je nekaj stvari, ki jih lahko upoštevamo pri oblikovanju različnih faz usposabljanja:

Kvalifikacijski postopek

- Dokumentacijo in informacije o svojem programu damo na voljo v različnih dostopnih oblikah, kot so PDF-ji z možnostjo urejanja, tudi v angleščini in Braillovi pisavi.
- Poskrbimo, da bodo pisne informacije jasne, jedrnate, natančne in, če je mogoče, podprte s slikovnim gradivom.
- Ponudimo alternative tradicionalnim razgovorom in udeležbi na kraju samem. Video razgovori, vnaprej posnete predstavitve ali poskusni dnevi lahko včasih pomagajo tistim, ki imajo komunikacijske razlike.
- Potencialne udeležence vprašajmo, ali potrebujejo kakšne posebne prilagoditve — na primer tolmača za znakovni jezik.

Predavanja

- Udeležencem omogočimo, da izberejo način udeležbe — osebno ali na daljavo.
- Če je predvidena interakcija, kot so komentarji in vprašanja, omogočimo, da jih posredujemo na različne načine (ustno, pisno).
- Poskrbimo, da bo prizorišče dostopno — upoštevamo morebitne vidne, slušne in druge senzorične vplive.

Predstavitve

- Zagotovimo tolmača za znakovni jezik ali tuj jezik.
- Predstavitev posnamemo, da bodo ljudje lahko do nje dostopali pozneje in večkrat, če bodo to želeli.
- Poskrbimo, da bo poleg predstavitve na zaslonu na voljo tudi tiskano gradivo.
- Po potrebi zagotovimo gradivo v drugih oblikah in prevedeno gradivo.
- Bodimo pozorni na pričakovanja glede socialne interakcije, ki bi lahko bila za nekatere udeležence težavna.

Strategije za negovanje vključujoče miselnosti

— **Practiciranje empatije**

Empatija je sposobnost, da si predstavljamo sebe v situaciji, ki jo doživlja drugi človek, in tako bolje razumemo čustva, vedenje in mnenja drugih ljudi.

Za to obstajata dve dobri strategiji:

Hoditi v čevljih nekoga drugega — to pomeni, da se naučimo sočustvovati z osebo, tako da si predstavljamo, kako se počuti.

Predstavljanje sebe v enakih okoliščinah — razmišljamo o tem, kako bi bilo nam, če bi bili v enakem položaju kot druga oseba, in se prek lastne izkušnje povežemo z njo.

Če se bomo učili empatije do drugih, bomo lažje vzpostavili učinkovitejše odnose. Če poskušamo videti stvari z vidika drugih, bomo lažje prepoznali, kdaj komunikacija morda ni vključujoča. Ko nekoga bolje razumemo, lahko z njim učinkoviteje komuniciramo. Posledica tega so večja jasnost, bogatejši odnosi, večja produktivnost in boljše počutje za vse.

— **Practiciranje aktivnega poslušanja**

Aktivno poslušanje nam lahko pomaga razviti empatijo in je ključna komunikacijska veščina. Pri tem se je treba resnično osredotočiti na to, kaj želi druga oseba sporočiti, ne da bi se osredotočili na to, kaj želimo povedati v nadaljevanju, ali pa vnašali kakršno koli presojo ali vnaprejšnja mnenja.

Za to obstajata dve dobri strategiji:

Refleksija

Razmišljanje nam lahko pomaga razjasniti, kaj točno je udeleženec povedal. Refleksija poteka tako, da pozorno poslušamo, kaj nam udeleženec pove, in se poleg same vsebine empatično povežemo z njegovimi občutki. Vse to povemo na glas in pri udeležencu preverimo, ali smo ga pravilno razumeli.

To je najboljši način, da se izognemo nesporazumom. Pomaga pa tudi pokazati, da nam je res pomembno razumevanje in da nam je vse, kar udeleženec želi deliti, pomembno.

Parafraziranje

Parafraziranje je zelo uporabna tehnika, ki nam lahko pomaga razumeti, kaj udeleženec govori. Včasih naši udeleženci težko jasno izrazijo, kaj nam želijo sporočiti. Parafrazirajmo tako, da iz besed, ki so bile izrečene, izluščimo pomen, ga povejmo na glas s svojimi besedami in pri udeležencu preverimo, ali je to tisto, kar je želel sporočiti.

Poleg tega, da so sestavni deli aktivnega poslušanja, so to tudi glavna orodja za izkazovanje empatije.

— **Prevzem miselnosti 'rasti'**

Vedno se lahko naučimo kaj novega. Če smo pripravljeni vložiti nekaj truda v učenje boljših načinov, lahko rastemo tudi z napakami.

Komunikacija ne stoji na mestu, temveč se spreminja in razvija. Če bomo sprejeli miselnost rasti, bomo lahko vsak dan postali boljši človek.

Univerzalno uporabni nasveti za vključujoče poučevanje

Ne glede na to, kdo so naši udeleženci, je vključujoče poučevanje metoda, ki vsem pomaga, da postanejo uspešnejši učenci.

Naslednji nasveti nam lahko pomagajo pri bolj vključujočem načinu komunikacije med poučevanjem:

- Glejmo in govorimo neposredno udeležencu in ne njegovemu pomočniku ali staršem.
Ko govorimo v skupini, bodimo obrnjeni proti udeležencem in si ne dajamo rok pred obraz.
- Govorimo počasi in jasno ter poskušajmo uporabljati krajše stavke.
Prosimo udeležence, naj nam povedo, če govorimo prehitro zanje.
- Utišajmo ali izklopimo hrup ali glasbo iz ozadja.
Poskrbimo, da bo med razpravo govorila le ena oseba naenkrat.
- Nekateri udeleženci z učnimi težavami in iz različnih okolij lahko napačno razumejo ton glasu, mimiko in geste. Posamezniki, ki se učijo jezikov, lahko prihajajo tudi iz različnih kultur, kjer ima gesta drugačen pomen. Kadar želimo, da razred ve, kako se počutimo, uporabimo besede za podkrepitev govornice telesa.
- Glasno preberimo informacije, ki so predstavljene vizualno. Dajmo ustna in pisna navodila.
- Uporabljajmo slike, predmete, kinestetične dejavnosti in druge metode poučevanja, ki vključujejo vsa čutila.
- Uporabimo isti stavek, ton glasu in gesto, da udeležencem sporočimo, da je nekaj še posebej pomembno.
- Učencem predlagajmo, da posnamejo zvočne posnetke naših učnih ur.
Za mnoge udeležence z jezikovnimi težavami je lahko koristno, če besede poslušajo večkrat.
- Bodimo potrpežljivi in dajmo udeležencem dovolj časa, da razumejo, kaj smo rekli, in ugotovijo, kako odgovoriti, prav tako jim dajmo dovolj časa, da dokončajo svoje stavke.
- Bodimo prilagodljivi — če ena komunikacijska tehnika ne deluje, poskusimo z drugo.

Komunikacija je pogosto vsemogočna, dokler obstaja, se lahko dogajajo čudeži. Bodimo ustvarjalni in se sprostimo. Obstaja veliko načinov za pošiljanje enega sporočila, zabavajmo se ob raziskovanju možnosti.

V nadaljevanju je predstavljena univerzalna matrika kot petstopenjska pot, ki bo olajšala vključevanje oseb z oviranostmi v naš učni proces. Opazili bomo, da je pri potovanju po matriki odprta in jasna komunikacija ključ do uspeha.

Pot petih korakov do vključevanja oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih

Univerzalna matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

1.2. O osebi

1.3. O prilagoditvi

2. Izbira prilagoditev

2.1. Kriterij uporabnosti

2.2. Kriterij ekonomičnosti

2.3. Kriterij namena

2.4. Kriterij trajnostni

3. Implementacija izbrane prilagoditve

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnostni

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

1. Zbiranje informacij

(Postopek pridobivanja ustreznih informacij z namenom spoznavanja potencialnega udeleženca in izbire funkcionalne prilagoditve. Zbrane informacije so osredotočene na tri spodaj opisane kategorije)

Prvi korak pri sledenju univerzalni matrici, po kateri izberemo določeno prilagoditev za določeno osebo s oviranostjo, je zbiranje informacij. Treba je poskušati izvedeti čim več o temah, ki nam lahko pomagajo napovedati uspešnost izobraževalnega programa. To pomeni, da je treba vse, kar je povezano z izvajanjem programa, skrbno raziskati in nato analizirati. Cilj je preveriti, v kolikšni meri bo to vplivalo na uspešno izvedbo programa in doseganje učnih rezultatov.

1.1. O oviranosti

(Zbiranje podatkov o vrsti in stopnji težavnosti, ki izvira iz oviranosti)

Viri informacij: posameznik in njegova dokumentacija, spremljevalci, strokovna literatura, društvo ali drug organ oz. strokovni delavec, ki se profesionalno ukvarja z dotično oviranostjo.

Za ustrezno vključitev osebe v izobraževalni proces je pomembno ugotoviti, kakšna je njena oviranost. Najpomembnejši vir informacij in tisto, iz česar je potrebno vedno izhajati, je dotična oseba s to oviranostjo. Poudarek je na odprti in prijetni komunikaciji, v kateri imata obe strani prostor za izmenjavo vsega, kar se jima zdi pomembno za sodelovanje. Včasih bo oseba ponudila specifično diagnozo ali pa bo samo poljudno opisala naravo svojih izzivov. Vaša skupna odgovornost je, da razmislite, v kolikšni meri bodo opisane težave vplivale na uspešnost njenega obiskovanja izobraževalnega programa. Včasih osebe z oviranostmi spremljajo drugi ljudje, ki so lahko relevanten vir informacij. Pri tem je pomembno, da se kakršna koli komunikacija s tovrstnimi ljudmi v vlogi asistentov odvija transparentno v prisotnosti osebe, ki se izobražuje. Izjemoma lahko pridobimo podatke iz uradne dokumentacije, vendar ne smemo zahtevati vpogleda vanjo, če ga oseba ne odobri. Včasih bo oseba ponudila dokumentacijo na vpogled, da bo lažje razumeti njeno stanje, in v tem primeru je smiselno proučiti tovrstna gradiva.

Prav tako je priporočljivo raziskati dodatne vire informacij. Na internetu je na voljo veliko informativnih vsebin, ki ponujajo strokovne informacije v preprosti in praktični obliki.

V večini večjih mest obstajajo združenja in zveze, ki združujejo ljudi s tovrstnimi ali podobnimi težavami. Take organizacije imajo pogosto različne vire, ki lahko olajšajo vključitev osebe z oviranostjo v izobraževalni program.

1.2. O osebi

(Zbiranje informacij o relevantnih lastnostih osebe z oviranostjo glede osebnostnih lastnosti, preferenc, drugih zdravstvenih stanj, potreb in načinov zadovoljevanja njihovih potreb med izobraževalnim programom)

Viri informacij: oseba z oviranostjo in njena dokumentacija, druge ustrezne osebe z njenim soglasjem.

Pomembno je spoznati osebo in njene najpomembnejše osebnostne lastnosti, torej biti informiran o načinih, kako premaguje izzive, s katerimi se sooča. Pri tem velja poudariti, da imamo pravico izvedeti le tiste informacije, ki so potrebne za lažjo vključitev v izobraževalni proces, ne da bi pri tem nesorazmerno posegali v zasebnost te osebe. Slednja ima pravico zavrni razpravo o teh temah bolj zasebne narave, vendar ima izvajalec izobraževanja v tem primeru prav tako pravico, da osebe ne vključi v izobraževalni proces.

1.3. O posamezni oviranosti

(Zbiranje informacij o skupnih prilagoditvah glede na ugotovljeno oviranost in posebnih prilagoditvah navezujoče se na posamezno osebo)

Viri informacij: oseba posameznik, strokovna literatura, društvo ali drug organ oz. strokovni delavec, ki se profesionalno ukvarja z dotično oviranostjo.

Pri tem je koristno ugotoviti, na kakšne načine se v izobraževalnem procesu običajno kompenzirajo določene težave. Za specifične težave znotraj oviranosti že obstajajo prilagojene in preizkušene učne metode in tehnike, hkrati pa danes obstaja že veliko razvitih podpornih tehnologij. Pomembno je poudariti, da ni potrebno postati strokovnjak za določeno težavo, temveč je pomembneje biti radoveden in ustvarjalen pri uporabi vseh razpoložljivih virov, da osebo vključimo v naš program. V tej fazi je potrebno ponovno poudariti pomen neposredne in jasne komunikacije ter prostor za izmenjavo idej. Pogosto bo dotična oseba z oviranostjo že imela predlog za potrebne prilagoditve. Kot vir dodatnih idej in praktične pomoči se obrnemo še na organizacije in strokovnjake, s katerimi smo že vzpostavili stik.

2. Izbira prilagoditve

(Postopek, s katerim se predhodno zbrane informacije analizirajo, s tem da imamo pri tem v mislih združljivost potencialne prilagoditve z okoljem in naravo procesa neformalnega izobraževanja.

Cilj je sprejeti odločitev o prilagoditvi, ki jo je treba uporabiti)

Elementi, s katerimi se presoja ustreznost morebitne prilagoditve, so naslednji:

2.1. Ali je potencialna prilagoditev koristna za osebo z oviranostjo kot potencialnega udeleženca? —

Kriterij uporabnosti

Čeprav so nekatere prilagoditve standardne in običajno povezane z določeno oviranostjo, to še ne pomeni, da bodo ustrezale našemu potencialnemu udeležencu. Uporabnost prilagoditve namreč predpostavlja, da je naš udeleženec zmožen ponujene prilagoditve funkcionalno uporabiti in jih praktično uporabiti v izobraževalnem procesu.

2.2. Ali je ekonomično, da se potencialna prilagoditev vpelje pri izvajalcu neformalnega izobraževanja? —

Kriterij ekonomičnosti

Tu je pomembno pretehtati, v kolikšni meri je razlika med vložki in prihodki sprejemljiva. Čeprav imamo vsi pravico sodelovati v vseživljenjskem učenju, je pomembno vedeti, da zagotavljanje prilagoditev ne sme ogroziti integritete nobene strani. Če izbrana prilagoditev ustreza kriterijem uporabnosti, vendar njena vpeljava presega zmožnosti izvajalcev in udeležencev, je treba poiskati drugo prilagoditev. Če nam ne uspe najti zadovoljive nadomestne prilagoditve, je pravilno, da potencialnega udeleženca ne vključimo v izobraževanje. Na ta način zaščitimo to osebo in hkrati ohranimo standarde svoje izobraževalne storitve.

2.3. Ali potencialna prilagoditev prispeva k učnim rezultatom? —

Kriterij namena

Uspešnost posameznega izobraževalnega programa se presoja z izpolnjevanjem vnaprej določenih učnih rezultatov. Zato mora biti vsaka oseba z oviranostjo po zaključku programa z razumnimi prilagoditvami sposobna doseči vse učne rezultate, kar velja tudi za druge udeležence brez oviranosti. To predpostavlja, da naj bi bila vsaka prilagoditev, za katero se odločimo in jo uporabimo, namenjena doseganju učnih rezultatov. Osebe s slepoto na primer v večini izobraževalnih procesov uporabljajo računalnik z bralnikom zaslona, mi pa na primer izvajamo tečaj izdelovanja keramičnih predmetov. Lahko sklepamo, da udeleženec z okvaro vida, zna uporabljati tak računalnik in imamo računalnik, na katerega lahko namestimo brezplačen bralnik zaslona, vendar te prilagoditve tokrat ne bomo zagotovili, saj bo ta dotični udeleženec, ki ne vidi, lahko obvladal izdelavo keramičnih predmetov brez računalnika. Skladno s tem zagotavljanje računalnika z bralnikom zaslona ne bomo zagotovili, ker ne gre za namensko prilagoditev in je ne bomo uporabili.

2.4. Ali je izbrana prilagoditev na voljo ves čas izobraževanja? —

Kriterij trajnostni

Če smo našli prilagoditev, ki je uporabna, ekonomična in namenska, je zelo pomembno, da je taka, da jo lahko izvajamo ves čas izobraževanja. Zelo pomembno je, da pri ponudbi možnosti prilagoditve realno ocenimo svoje organizacijske zmožnosti in ponudimo le tisto, kar lahko realiziramo ob vsaki udeležbi osebe na izobraževanju. Na primer, oseba z okvaro sluha, ki uporablja samo znakovni jezik, se želi pridružiti tečaju šivanja. V to privolimo, ker je v skupini udeleženka, ki odlično uporablja znakovni jezik in je pripravljena biti prostovoljna tolmačica znakovnega jezika. Toda občasno taista udeleženka zamudi na tečaj in v takšnih situacijah oseba z okvaro sluha nima tolmača, ne razume vsebine in ne sodeluje v skupinski dinamiki. Torej, čeprav je tovrstna prilagoditev uporabna, ekonomična in smotrna, ni trajnostna in je treba poiskati alternativno rešitev.

3. Implementacija izbrane prilagoditve

(Vpeljava izbrane prilagoditve v resnično izobraževalno okolje)

Ko najdemo prilagoditev, ki ustreza vsem kriterijem, smo pripravljeni, da vključimo osebo z oviranostjo v svoj izobraževalni program.

Pri tem je pomembno opozoriti, da identificirana prilagoditev deluje v teoriji, zato sedaj sledi praktična uporaba in preverjanje v realnih okoliščinah. Velika verjetnost je, če smo prejšnje korake skrbno opravili, da bo v praksi vse potekalo tako, kot smo si zamislili. Pri tem pa je treba upoštevati veliko število nepredvidljivih okoliščin, ki lahko vplivajo na končni izid.

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

(Zbiranje informacij o tem, kako izbrana prilagoditev deluje v resničnem okolju)

Pomembno je vedeti, da bo izbrana prilagoditev funkcionalna le v okoliščinah, na podlagi katerih smo jo izbrali. Vsaka sprememba okoliščin glede na situacijo, ki smo jo upoštevali pri izbiri prilagoditve, zahteva vrnitev na korak št. 2.

Za ohranitev funkcionalnosti prilagoditve je pomembno, da med izobraževalnim procesom sproti preverjamo, ali vpeljana prilagoditev še izpolnjuje vse štiri kriterije. Navedeni kriteriji se ne nanašajo zgolj na zagotavljanje vključevanja oseb z oviranostmi, temveč je tu potrebno imeti v mislih izenačevanje možnosti za vse udeležence izobraževanja. Kompromis glede katerega koli kriterija postavlja pod vprašaj idejo o vključevanju, ko gre za celotno skupino udeležencev. Podatke, pomembne za presojo funkcionalnosti, lahko zbiramo s pogovorom z vsemi udeleženci in opazovanjem izobraževalnega procesa.

Kriteriji, ki se ponovijo iz koraka 2, so naslednji:

4.1. Ali je potencialna prilagoditev koristna za osebo z oviranostjo kot potencialnega udeleženca? —

Kriterij uporabnosti

4.2. Ali je ekonomično, da se potencialna prilagoditev vpelje pri izvajalcih neformalnega izobraževanja? —

Kriterij ekonomičnosti

4.3. Ali potencialna prilagoditev prispeva k učnim rezultatom? —

Kriterij namena

4.4. Ali je izbrana prilagoditev na voljo ves čas izobraževanja? —

Kriterij trajnostni

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

(Analiza zbranih informacij glede na relevantne kriterije in sprejemanje odločitev o nadaljevanju uporabe izbrane prilagoditve)

Če se ugotovi, da prilagoditev deluje v vseh elementih, je priporočljivo nadaljevanje. Če ugotovimo, da je pomanjkljiva pri enem ali več kriterijih, se je potrebno vrniti na korak št. 1 in ponovno uporabiti logiko univerzalne matrice.

To je opis korakov, ki so uporabni za vsakega udeleženca katerega koli izobraževanja. Čeprav nimajo vsi oviranosti, imajo morda druge posebnosti, prava vključenost pa je takrat, ko so vse razlike dobrodošle in se uporabljajo za obogatitev skupne izkušnje.

V naslednjem delu bomo podali opis fenomenologije kategorij oviranosti in izpostavili nekatere posebnosti v zvezi s sledenjem matrici.

Okvara sluha

Za okvaro sluha običajno pravimo, da je skrita oviranost, saj težave, povezane z njo, slišočim niso zlahka vidne in veliko ljudi še nikoli ni srečalo gluhe osebe. Otrok z okvaro sluha se govorjenega jezika ne more naučiti s priložnostnim učenjem. Ne more naključno prisluškovati, kaj govori okolica, in ker velika količina informacij, ki se jih otrok uči, ni namenjena njemu, bo otrok z okvaro sluha vsak dan zamudil velik del informacij. Pri priložnostnem učenju se otroci kar 90% informacij naučijo s pravilnim poslušanjem, medtem ko le 10% informacij do njih pride z neposrednim učenjem. Zaradi tega otroci z okvaro sluha zamujajo praktično znanje za napredek v šoli in skupnosti ter imajo posledično omejen nabor informacij, zato je za doseganje večjega števila informacij potreben večji napor. Neposredno jih je treba naučiti številnih spretnosti, ki se jih slišočci otroci naučijo sproti. Ta težava se ne pojavlja pri gluhih otrocih gluhih staršev, ki naravno in spontano usvojijo znakovni jezik kot svoj prvi jezik in lahko "prisluškujejo" vizualno.

Obstaja več metod za razvrščanje oseb z okvaro sluha. Ena od teh metod je avdiološka klasifikacija, ki osebo razvršča glede na stopnjo izgube sluha (tj. minimalna, blaga, zmerna, zmerna do huda, huda in globoka). Ta metoda razvrščanja ne zagotavlja objektivnega prikaza resnosti okvare sluha osebe, tj. ne zagotavlja informacij o njegovem vsakodnevnem delovanju.

Druga metoda temelji na funkcionalni klasifikaciji. Po tem klasifikacijskem sistemu se osebe z okvaro sluha delijo v tri glavne podskupine: (1) osebe z okvaro sluha; (2) osebe, ki so gluhe in so oglušele v odrasli dobi; (3) osebe, ki so se rodile gluhe ali so oglušele zgodaj v življenju. Čeprav je tem trem podskupinam skupna okvara sluha, imajo številne različne značilnosti, potrebe, želje in načine sporazumevanja. Prava (klinična) gluhota, ki ne pomeni ostanka sluha v kakršni koli obliki, je izjemno redka.

Gluhe osebe so osebe, ki praktično ne morejo uporabljati sluha pri govornem sporazumevanju, tudi če imajo zvočno ojačitev s slušnim aparatom.

Gluhe osebe so osebe, ki so popolnoma izgubile sluh, potem ko so se naučile normalno govoriti, zlasti tiste, ki so oglušele v odrasli dobi zaradi bolezni ali nesreče.

Naglušne osebe so tiste, ki zaradi starosti postopoma izgubljajo sluh (senilna naglušnost, presbiakuza).

Osebe z okvaro sluha so tiste, ki s pomočjo slušnega aparata zaznavajo govor druge osebe s poslušanjem. Njihova zmožnost slišati je odvisna od specifičnosti situacije. Oseba se lahko zelo dobro sporazumeva in razume, če je na sestanku, v situaciji ena na ena, v mirnem in dobro osvetljenem prostoru brez bleščanja ter če se počuti dobro. Ista oseba ima lahko velike težave z razumevanjem na skupinskem sestanku ali usposabljanju, ko govori več ljudi, ko je v ozadju hrup (npr. klimatska naprava, glasni prezračevalni sistemi), ko govornik stoji ali sedi na oddaljeni strani in podobno.

Populacija gluhih oseb je precej raznolika zaradi številnih dejavnikov, ki zaradi specifičnosti sprejemanja in podajanja informacij ter njihovega razumevanja najbolj vplivajo na izobraževalne dosežke: stopnja okvare sluha; čas in vzrok okvare sluha, tj. zgodnja diagnoza in zgodnja intervencija; slušni status staršev, tj. način komunikacije v družini; ustrezna podpora znotraj družine; podpora v šoli in širšem socialnem okolju; intelektualni status; prisotnost nekaterih dodatnih okvar; osebnost itd. Zato je pomembno, da k vsaki osebi pristopimo individualno, brez vnaprejšnjih predsodkov, povezanih z gluhoto.

Prilagoditve v izobraževalnem okolju

— Organizacijske prilagoditve

Vedno se obrnemo k osebi, ki jo nagovarjamo, tako da nas gluha oseba lahko vidi (pred ali ob osebi). Naš obraz mora biti v višini oči gluhe ali naglušne osebe. Najpomembnejša stvar je vzpostavitev očesnega stika. Zato gledamo osebo v obraz in ne začnemo govoriti, dokler oseba, ki ne sliši, ne usmeri svojega pogleda v vas. Gluhe osebe namreč "poslušajo" s pogledom. Lahko se zgodi, da medtem ko se pogovarjamo z osebo, ki ne sliši, usmerili pogled drugam, oseba takoj prenehala govoriti. Za gluho osebo ni pogovora brez pogleda. Če se z gluho osebo pogovarjate s pomočjo tolmača znakovnega jezika, gledamo in govorimo neposredno gluhi osebi in ne tolmaču. Namreč, mi komuniciramo z udeležencem in udeleženec s tolmačem.

Med poučevanjem se izogibamo obračanju hrbta, sklanjanju glave, zakrivanju ust ali žvečenju žvečilnega gumija ali hrane ter čim manj hodimo po učilnici. Pazimo, da ne stojimo pred neposredno svetlobo (npr. pred oknom), saj je v tem primeru naš obraz v senci.

Branje z ustnic je lažje, če poznamo kontekst povedanega, zato osebam raje zagotovimo vnaprej napisano gradivo, navodila ali informacije. Tolmaču znakovnega jezika zagotovimo kopijo gradiva, da se bo lahko vnaprej pripravil na tolmačenje vsebine in jezika, še posebej strokovne terminologije, ker tolmač ni nujno strokovnjak za naše izobraževalno področje in nekaterih besed ne bo vnaprej poznal. Pomembno je, da uporabljamo standardni govor in ne narečja, saj je govorni jezik za gluho osebo tuj jezik. Govorimo jasno in z enostavnimi besedami, izogibamo se dolgim stavkom ali številnim odvisnim stavkom ter dvojnimi negativom in besedam z dvojnimi pomenom, saj to lahko povzroči zmedo.

Izogibamo se pasivnim stavkom. Navedeno velja tudi za teste. Na tablo napišemo nove strokovne izraze ali tuja imena. Govorimo z zmerno hitrostjo in pri izgovarjavi besed ne poudarjamo preveč. Ne delamo pretiranih grimas — smo naravni in uporabljamo preproste geste. Ne kričimo, ker to poudarja samoglasnike in ne omogoča boljšega razumevanja (izkrivlja tudi gibanje ustnic), gluha oseba pa lahko misli, da smo jezni, kar mu lahko poveča stres.

Med demonstracijo je treba najprej pokazati, nato pa podati razlago in nasvete. Pripravimo se na to, videoposnetek naj ima podnapise, da mu bodo lahko sledili tudi gluhi udeleženci, če ni prisotnega tolmača. Koncentracija gluhih oseb proti koncu dneva upade (zaradi večje utrujenosti pri branju z ustnic), zato je zaželeno zagotoviti dovolj časa za sprostitev ali občasne odmore.

Ko med izobraževanjem pozivamo udeležence po imenih, pozornost gluhe osebe pritegnemo tako, da jo nežno potrepeljamo po rami — nikoli ne storimo tega nenadoma ali od zadaj. Naglušnega udeleženca pokličemo glasno. Poskrbimo, da bo gluha oseba sodelovala pri vsem, kar se dogaja v razredu in česar morda sama ne bi opazila. Med skupinsko razpravo gluhi osebi damo vizualni znak, kdo vstopa v pogovor. Osebe z okvaro sluha se ne zavedajo takoj, kdo govori, zato lahko zamudijo prvi del tega, kar govornik pove. Opozorimo osebe v razpravi, naj govorijo po vrstnem redu, eden za drugim. Če je v prostoru prisoten tolmač, upočasnimo tempo pogovora, da lahko tolmač gluhi osebi posreduje vse, kar govorimo.

Pomembno je, da smo občutljivi na samospoštovanje gluhega udeleženca in da zagotovimo vključujoče okolje, zato se izogibamo sporočilom, kot so “bom govoril kasneje” (“kasneje” le redko pride), “oh, to ni pomembno” (za vas ni pomembno), “to ni pomembno” (kar pomeni “ne bom se trudil, da bi vas vključil”) ipd., saj to vpliva na samospoštovanje gluhega udeleženca.

Preverimo pisno in ustno razumevanje. Gluhemu udeležencu damo vedeti, da je v redu, če prosi za ponovitev ali pojasnilo vsega, česar ne razume, in to po potrebi tudi večkrat. Spremljamo neverbalno komunikacijo. Pozorni smo na pomanjkanje priložnosti za priložnostno učenje. Učenje olajša tudi predstavitev slik in besed v pisni obliki na tabli.

Upoštevamo, da gluhi in naglušni udeleženci potrebujejo več časa za jezikovno obdelavo povedanega (potrebujejo čas za razmislek o povedanem), tj. za branje, razumevanje in sprejemanje pisnih informacij, saj lahko pisne informacije napačno razumejo ali interpretirajo.

— **Prostorske prilagoditve**

Obraz govorečega mora biti dobro osvetljen, obrnjen proti viru svetlobe. Glavo imamo čim bolj na miru. Bolj, ko smo oddaljeni od gluhe osebe ali njenega slušnega aparata, težje je razumeti govor, zato je optimalna razdalja od 1 do 1,5 metra. Druga ovira za razumevanje govora je odmev. Z uporabo okrasnih stropnih plošč iz stiropora, preprogami na manjših površinah in gumijastimi ščitniki proti hrupu na nogah stolov in miz boste izboljšali akustične pogoje. Razumevanje govora je oteženo, kadar je v učilnici močan hrup, zato osebo z okvaro sluha namestimo čim dlje od vira hrupa, na primer stran od klimatske naprave in drugih naprav, ki proizvajajo hrup (tudi računalniki). Hrup v ozadju lahko zmanjšamo tudi tako, da imamo v sobi rastline, izklopimo glasbo v ozadju ali radio ter zapremo okna in vrata.

Poleg tega je za osebe z okvaro sluha pomemben položaj sedeža. Omogočimo, da sami izberejo mesto, na katerem želijo sedeti oz. poskrbimo, da niso obrnjeni s hrbtom proti vratom, tako da lahko vizualno zaznavajo celotno skupino in ljudi, ki se jim približujejo. Organiziramo krožno ali polkrožno razporeditev sedežev, da bo udeleženec, ki ne sliši, lažje jasno videl obraze vseh (tako tolmača kot izobraževalca). Poskrbimo, da bo gluha oseba sedela blizu nas, da nas bo lažje in bolje razumela. V primeru klasične učilnice osebo z okvaro sluha namestite za prvo ali drugo mizo. Če ima oseba enostransko izgubo sluha, naj sedi tako, da bo njeno slišče uho obrnjeno proti govorniku in ne proti steni ali oknu. Naj bodo vidne linije proste. Odstranimo visoke osrednje predmete in vse, kar ovira pogled, na primer računalnike. Razpršena osvetlitev prostora je zelo pomembna za osebe z okvaro sluha, saj pogosto berejo z ustnic, to pa v temi ni mogoče.

— Tehnične prilagoditve

Podporna tehnologija je lahko ključni dejavnik, ki gluhim omogoča sodelovanje v vsakodnevnih dejavnostih in vključevanje v družbo prek izobraževalnega procesa.

Za osebe z okvaro sluha lahko uporabimo različne telekomunikacijske kanale ali zagotovimo prisotnost tolmača znakovnega jezika.

Če je mogoče, zagotovimo prenosni računalnik za zapisovalca, ki bo sedel poleg osebe z okvaro sluha in zapisoval vse, kar je bilo povedano med izobraževanjem.

Med izobraževalnim procesom omogočimo pogosto uporabo vizualnih elementov, kot so tabla, zemljevid, slika, diagram, PowerPoint prezentacija, projektor, brošura.

Omogočimo uporabo različnih tehnologij za brezžični prenos zvoka, ki ojačajo zvočno polje v učilnici za naglušne osebe ter hkrati omejujejo vpliv hrupa in oddaljenost od izobraževalca, če uporabljajo slušni aparat: sistem frekvenčne modulacije (FM sistem), infrardeči sistem — IC (IR infrardeči sistem), sistem avdiofrekvenčne indukcijske zanke (AFILS — Audio Frequency Induction Loop System), ki odstranjuje hrup iz ozadja. Če udeleženec z okvaro sluha uporablja FM sistem, spodbudite druge udeležence in gostujoče izobraževalce, da tudi oni uporabijo FM mikrofona.

Omogočimo platforme, ki omogočajo zagotavljanje podnapisov, na primer Zoom ali Microsoft Teams, medtem ko druge v realnem času prevedejo besedni zapis v pisni (na primer Google Hangout Meet), tako da lahko tudi oseba z okvaro sluha sodeluje na video srečanjih.

Matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

Čeprav sta najpogostejši klasifikaciji okvare sluha gluhotata in naglušnost, se je treba zavedati, da gre za teoretično klasifikacijo, v praksi pa so okvare sluha izredno heterogene, zaznavanje sluha posamezne osebe je odvisno od številnih dejavnikov posameznika in okolja. Zato je pomembno, da se pri svojem raziskovanju osredotočimo na posebnosti okvare posameznega udeleženca.

1.2. O osebi

Komunikacija z osebami z okvaro sluha zaradi raznolikosti pripomočkov lahko zahteva izjemno zahtevno prilagodljivost. Med temi osebami so tudi velike razlike v želenih komunikacijskih sredstvih. Tako nekatere osebe z okvaro sluha uporabljajo govor in ne pišejo, nekatere samo pišejo, druge uporabljajo samo branje z ustnic in ne kretenj, nekatere pa uporabljajo vse naštetu. Pri tistih, ki uporabljajo govor, se ta lahko razlikuje od običajnega, jezikovno izražanje je pogosto slabo in slovnično nepravilno. Paraverbalna komunikacija pri osebah z okvaro sluha (ton, višina, glasnost govora) ni nujno odraz čustvenega stanja in prenašalca sporočila, lahko gre enostavno za nezmožnost obvladovanja glasu. Glede na komunikacijske ovire je izjemno pomembno stalno preverjanje razumevanja. Preveriti je treba, ali vas je oseba z okvaro sluha razumela pa tudi obratno, ali ste vi razumeli, kaj vam je želela sporočiti. Pisno izražanje oseb z okvaro sluha je lahko slovnično nepravilno in ne sledi jezikovnim pravilom. Pri tem je treba vedeti, da govorni jezik za gluho osebo predstavlja tuj jezik, slab govor je posledica okvare sluha, pomanjkljive rehabilitacije in nikakor ni znak nižjih intelektualnih sposobnosti ali splošne izobraženosti.

1.3. O prilagoditvah

Prilagoditve v okviru vseživljenjskega učenja za osebe z okvaro sluha so najpogosteje povezane s komunikacijo. Koristno bi bilo vzpostaviti sodelovanje s ponudniki storitev posredovanja komunikacije za osebe z okvaro sluha (prepisovanje, znakovno tolmačenje). Tudi, če uspešno komuniciramo z osebo z okvaro sluha, ki uporablja slušne pripomočke — polžev vsadek, slušni aparat, induktivno zanko, se je potrebno zavedati, da te naprave ne nadomeščajo ušesa in da naše slušno zaznavanje in zaznavanje druge osebe ni enako. Še vedno je pomembno, da skrbno komuniciramo in preverjamo potek komunikacijskega kanala. Znakovni jezik je za nas tuj jezik in tudi za gluho osebo v primeru, da se ga ni učil od rojstva kot primarni jezik. Zato sta funkcionalnost in smotrnost uporabe znakovnega jezika v izobraževanju odvisni predvsem od znanja in usposobljenosti tolmača ter znanja in usposobljenosti osebe z okvaro sluha. Branje z ustnic je lahko koristno orodje za sporazumevanje z osebami z okvaro sluha, vendar je tudi precej nezanesljivo.

2. Izbira prilagoditve

2.1. Kriterij uporabnosti

Kriterij uporabnosti za osebe z okvaro sluha je pogojeno predvsem z že obstoječimi komunikacijskimi preferencami osebe, zato so možnosti za ustvarjanje novih prilagoditev omejene.

2.2. Kriterij ekonomičnosti

Kot ponudnik izobraževanja se lahko povežemo s ponudniki komunikacijske mediacije za osebe z okvaro sluha (klicni center). Storitve komunikacijskih posrednikov so na zahtevo osebe z okvaro sluha navadno brezplačne.

2.3. Kriterij namena

Osebe z okvaro sluha imajo pravico do vseh razpoložljivih informacij, kar pomeni, da ne smemo sami odločati o tem, kaj bodo izvedeli in česa ne. Tudi če to ni potrebno za doseganje učnih rezultatov, je treba omogočiti možnost večsmerne enakovredne komunikacije med izvajalcem izobraževanja, osebo z okvaro sluha in drugimi udeleženci izobraževanja.

2.4. Kriterij trajnosti

Prav tako je potrebno zagotoviti, da je komunikacijska prilagoditev osebi z okvaro sluha ves čas na voljo, skozi celotni potek izobraževanja. Oseba namreč ne ob v enakovrednem položaju, če bo komunikacijski pripomoček ali tolmač znakovnega jezika enkrat zagotovljen in drugič ne.

3. Implementacija izbrane prilagoditve

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnosti

Pri tem je treba posebno pozornost nameniti dejanski zanesljivosti in učinkovitosti izvedenih prilagoditev (tako naprav kot strategij) zaradi obstoja objektivnih pomanjkljivosti vseh zgoraj navedenih.

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

Na podlagi opravljenih korakov od ena do štiri sprejmemo odločitev o najboljši funkcionalnosti prilagoditve izobraževalnega programa osebi z oviranostjo.

Okvara vida

Vid je čutilo, s katerim posameznik z očmi zbira informacije iz okolja. Slabovidnost vključuje vse motnje, ki ovirajo razlago tega, kar je v našem okolju, na podlagi vidnih informacij. Glavni značilnosti vidnega zaznavanja sta ostrina in širina vidnega polja. To heterogenost vidikov, s katerimi določamo funkcionalnost vida, je treba upoštevati, ko pridobivamo predstavo o tem, kaj pravzaprav je okvara vida, in ustvarjamo pričakovanja za osebo z okvaro vida. Okvara vida se deli na slabovidnost in slepoto. V grobem je glavna razlika med obema vrstama okvare v tem, da pri slabovidnosti korekcijska očala povečajo uporabnost vida, medtem ko pri slepoti nimajo bistvenega učinka. Vendar je takšna delitev teoretična klasifikacija, v praksi pa so številna zapletena stanja vidnega zaznavanja, očesnega stanja in bolezni, ki na funkcionalnost vida vplivajo na zelo specifičen način. Zato je v stiku z osebami z okvaro vida pomembno, da se zavedamo spremenljivosti preostalega vida in možnosti uporabe teh ostankov, tako kvantitativno kot kvalitativno. Prepričanje, da imajo osebe s slepoto v primerjavi z osebami z delno okvaro vida, večje težave pri vsakodnevnem delovanju, ni pravilno. V povprečju namreč slabovidne osebe pogosteje ne sodelujejo pri ustrezni rehabilitaciji in se znajdejo v sivi coni v smislu pripadnosti (videči ali slepi) in s tem oblikovanja celovite identitete. Najpogostejše težave, ki jih oseba doživlja zaradi slabovidnosti, se pojavljajo pri sposobnosti samostojne navigacije v prostoru. To je še posebej težavno, če je oseba v novem okolju, ki ga prej ni imela priložnosti raziskati. Poleg tega bo oseba z okvaro vida v izobraževalnem kontekstu najverjetneje imela težave pri uporabi izobraževalnega gradiva, predstavljenega na običajen način. Zato je dobro poznati različne komunikacijske načine, po katerih se lahko prenašajo vsebine in oblikovati funkcionalne strategije prilagoditve, združljive s samim izobraževalnim programom.

Prilagoditve v izobraževalnem okolju

— Organizacijske prilagoditve

Da bi ljudi z okvarami vida sploh pritegnili k sodelovanju v našem izobraževalnem programu, je pomembno, da je tudi program predstavljen na vključujoč način. Poskrbimo, da bo spletno mesto v skladu s smernicami za digitalno dostopnost. Prav tako bodo slabovidne osebe cenile besedilne objave v elektronskih medijih in družbenih omrežjih, medtem ko jim bodo slikovne objave, čeprav vsebujejo tipkano besedilo na sliki, otežile ali celo onemogočile informiranost o programu.

Če so v skupini udeleženci z okvaro vida, poskrbimo za podroben opis vseh vizualnih vsebin. Opišemo grafične prikaze, sheme itd. Opišemo tudi humorne *meme* in *gife* ter druge ilustracije, ki nimajo zgolj didaktične vloge, temveč so predvsem v vlogi animacije. Ne dovolimo, da dobra vizualna šala zaobide učence z okvarami vida (zelo čudno je biti edini, ki se ne smeje).

Bodimo pozorni na uporabo kazalnih zaimkov. 'Tu', 'tam', 'to' in 'to'..., osebi z okvaro vida brez dodatne razlage ne bodo veliko pomenili. Ko nagovarjamo kogar koli iz skupine udeležencev, uporabljamo osebna imena, tako ne bo prišlo do zmede, koga nagovarjamo, poleg tega pa bomo osebam z okvaro vida olajšali ujemanje glasu in imena ter tako bolje spoznali svoje udeležence. Če uporabljamo neko obliko učnega gradiva, se z osebo z okvaro vida dogovorimo, na kakšen način ga bo ta oseba lahko uporabila.

Poskrbimo, da bo pisno vsebino mogoče natisniti v velikem formatu, da bo pisno gradivo na voljo v elektronski obliki, da imamo pomočnika, ki vidi in nam bo lahko pomagal kot spremljevalec osebi ali kot podpora pri pisnem izražanju. Delovno in didaktično gradivo mora biti v dostopnih oblikah: slabovidne osebe jih uporabljajo v Braillovi pisavi ali v navadni besedilni obliki (za prilagoditev se lahko obrnete na katero koli organizacijo, ki povezuje osebe z okvaro vida). Z nekaj truda jih lahko pripravimo tudi sami. Če je mogoče, omogočimo, da bo naš program na voljo na spletu. Če tega ne storimo vnaprej, bodimo pripravljeni, da bomo vse vsebine, ki jih bomo predstavili in ki jih imamo v elektronski obliki, na kraju samem delili z osebo z okvaro vida prek ključka USB ali elektronske pošte.

Za osebe z okvaro vida je občutek za tip zelo razvit. Zato omogočimo, da so sheme, makete ali sami postopki, ki so predmet učenja, lahko preučijo s pomočjo dotika. Taktilno zaznavanje brez vida je lahko nekoliko daljši proces, zato bi bilo dobro zagotoviti, da ima udeleženec z okvaro vida nekaj več časa za taktilno preučevanje, ki lahko poteka vzporedno, medtem ko demonstriramo preostalim članom skupine.

Prav tako lahko osebe z okvaro vida potrebujejo več časa za dokončanje nalog ali testov, zato poskrbimo, da jim omogočimo dodaten čas, ki ga bodo morda potrebovali.

— Prostorske prilagoditve

Osebe z okvarami vida ne potrebujejo posebnih prilagoditev prostora, vendar obstaja nekaj trikov, ki jim bodo olajšali bivanje v prostorih.

Ko oseba z okvaro vida prvič pride v prostore, jo vprašamo o njenem stanju in preostalem vidu. Na podlagi tega ji lahko ponudimo pomoč pri spoznavanju našega prostora. O načinu pomoči in spoznavanja prostora se dogovarjamo s posamezno osebo, saj so načini in metode pri vsaki osebi specifični. Ne pričakujmo, da si bo oseba ustvarila miselni zemljevid prostora že po prvem obisku, zato proces spoznavanja prostora opravimo v nekaj prvih srečanjih. Bodimo pripravljeni na manjše posege v prostor, ki bodo udeležencem z okvaro vida olajšali gibanje. Idealno bi bilo, če bi lahko zagotovili vodilne črte ali taktilni zemljevid prostora. A tudi če tega ne moremo, je mogoče uporabiti različna orodja, kot so 3D-tiskanje, plastelin in podobno, da prostor predstavimo osebi z okvaro vida. Predmeti tem osebam služijo kot smerokazi, pri čemer je zelo pomembno, da ne spremenijo svojega mesta, če so na ustaljeni poti slabovidnih udeležencev. Če oseba z okvaro vida želi, naj vedno sedi na istem mestu v prostoru, saj je to pomembna referenčna točka pri gibanju. Zagotovimo zadostno osvetlitev prostora, zlasti v primerih gibanja ali pri dejavnostih, kjer je potrebna znatna uporaba vida. Včasih se nam morda zdi, da so slabovidne osebe nekoliko nerodne pri premikanju ali rokovanju s predmeti, vendar to ne pomeni, da jim moramo v vsaki situaciji pomagati in olajšati delo. Bodimo jim na voljo, vendar pomagamo le, če nas za to neposredno prosijo. V veliko pomoč osebam z okvaro vida so tudi smernice, ki jih lahko namestimo tako v zunanje kot v notranje prostore. Namestimo lahko tudi druge taktilne oznake, ki bi slepim in slabovidnim osebam olajšale orientacijo v prostoru. Izdelamo lahko tudi znake v Braillovi pisavi, s katerimi označimo vrata sob ali skupne posode v kuhinji. Obstaja še veliko drugih posegov, ki jih lahko uvedemo za osebe z okvaro vida, o tem lahko udeleženca natančno vprašamo, kateri posegi bi bili zanj najprimernejši.

— Tehnične prilagoditve

Razvoj novih tehnologij je olajšal vključevanje oseb z okvaro vida v izobraževalne procese. Osebe z okvarami vida najpogosteje uporabljajo bralnike zaslona na računalnikih ali pametnih telefonih. Tudi če uporabljajo Braillovo pisavo, je to najpogosteje prek Braillovega zaslona, redkeje pa prek tiskane oblike. Osebe z okvaro vida uporabljajo različne vrste povečevalnikov, elektronske in mehanske. Za osebe z okvarami vida je na voljo veliko tehnologije, vendar je najpomembneje preveriti, kaj udeleženec uporablja oziroma zna ustrezno uporabljati.

Matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

Čeprav se okvara vida deli na slabovidnost in slepoto, se je treba zavedati, da sta to zelo široki kategoriji, ki zajemata celo vrsto različnih stanj. Obstaja veliko parametrov, ki določajo vidno zaznavanje osebe z okvaro vida, zato samo kategorija slabovidnosti ali slepote ne zagotavlja dovolj praktičnih informacij. Za orientacijo skozi parametre, ki opisujejo stanje vida, je najbolje, da se za vir najnatančnejših informacij obrnemo kar na dotično osebo z okvaro vida. Dobro je imeti jasen seznam zahtev glede vidnega zaznavanja osebe med njenim sodelovanjem v izobraževalnem programu. Da bi uspešno vprašali in ugotovili, kakšne težave bi lahko imela oseba z okvaro vida med udeležbo, moramo imeti v mislih tudi zahteve svojega programa.

1.2. O osebi

Te informacije zberemo v pogovoru s potencialnim udeležencem. Sam pogovor, kot izmenjava besednih sporočil, bo pri večini slabovidnih oseb potekal brez težav. Kar bi bilo dobro imeti v mislih, so težave, ki se lahko pojavijo na neverbalni ravni. Slabovidna oseba se morda ne bo mogla odzvati na našo neverbalno komunikacijo, prav tako pa lahko neverbalna sporočila slabovidne osebe zmotijo nas. Pomembno je, da je komunikacija čim bolj besedna, opisna, podrobna in odprta. Neverbalna komunikacija v tem primeru ni bistvenega pomena, je le nevidna in jo lahko opišemo z besedami. Lahko opišemo svoje odzive, lahko pa tudi opišemo, kaj smo opazili pri udeležencu. Nekateri osebe z okvaro vida, zlasti tiste, ki so slepe od rojstva, imajo nenavadno neverbalno komunikacijo (izrazi obraza, gibi rok in telesa), zato ne sklepamo prehitro o njihovem pomenu, ne da bi to prej preverili.

1.3. O prilagoditvi

Najpogostejše prilagoditve za osebe z okvarami vida v okviru vseživljenjskega učenja se nanašajo na prilagoditve, povezane z branjem in pisanjem ter orientacijo in gibanjem v prostoru. Tudi tu je pomembno, da v prvi vrsti upoštevamo zahteve svojega programa in da skupaj s potencialnim udeležencem preverimo, kakšne so njegove potrebe glede težavnosti želenega programa.

2. Izbira prilagoditve

2.1. Kriterij uporabnosti

2.2. Kriterij ekonomičnosti

Večina podpornih tehnologij za slepe in slabovidne osebe je precej dragih. Vendar je pomembno vedeti, da nam kot ponudniku izobraževanja ni treba imeti ali zagotoviti ravno vse potrebne tehnologije. Posameznik ima pogosto sam svoje lastne naprave in jih lahko uporablja, če to želi. Poleg tega je pomembno, da vemo, da v večini mest obstajajo šole in ustanove ali druge organizacije, ki se ukvarjajo z okvarami vida in nam lahko za določeno obdobje zagotovijo potrebno tehnologijo.

2.3. Kriterij namena

2.4. Kriterij trajnosti

Popolnoma v redu je, če osebi z okvaro vida, mi ali drugi udeleženci programa pomagajo osebi pri premikanju, iskanju poti ali med drugimi nalogami v programu, ko je potreben vid, zlasti v obdobju prilagajanja. Izjemno pomembno pa je, da osebo spodbudimo k čim večji samostojnosti pri učenju, vključno z uporabo prostorov, orodij in opreme za delo. Čeprav sta sodelovanje in pomoč sodelavcev vedno dobrodošla, ne smeta biti edina funkcija prilagoditve.

3. Implementacija izbrane prilagoditve

Za osebe z okvaro vida so prilagoditve v izobraževalnem kontekstu najpogosteje povezane s podpornimi tehnologijami. Če prilagoditev za osebe z okvaro vida temelji na tehnologiji, vedno obstaja možnost, da nekaj ne bo delovalo tako kot bi moralo. Tehnologija je lahko nepredvidljiva, tako kot ljudje. V takih primerih osebi ni treba odpovedati udeležbe, temveč uporabimo drugo najprimernejšo obliko prilagoditve, dokler težava ni odpravljena.

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnosti

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

Gibalna oviranost

Gibalna oviranost se nanaša na okvare grobe in fine motorike telesa ter telesnega ravnotežja, kar otežuje ali preprečujejo vsakodnevno gibanje.

Tovrstna oviranost vključuje zelo široko in raznoliko skupino gibalnih težav, od blage motorične nerodnosti do zelo hudih okvar gibanja in položaja telesa, zaradi katerih oseba potrebuje stalno pomoč in nego.

Motorične motnje delimo v štiri kategorije, pri čemer upoštevamo vzrok motnje, tj. kateri telesni sistem je poškodovan, zaradi česar nastane ena od naslednjih motoričnih motenj:

1. Poškodbe lokomotornega sistema;
2. Poškodbe osrednjega živčnega sistema;
3. Poškodbe perifernega živčnega sistema;
4. Poškodbe zaradi kroničnih somatskih poškodb ali kroničnih bolezni drugih sistemov.

Motorične spretnosti so pomembne za vsakdanje življenje. Motorične okvare imajo največje posledice pri samostojni mobilnosti osebe. Z večanjem stopnje okvare se zmanjšuje samostojnost, kar posledično povečuje občutek frustracije. Zaradi manjše mobilnosti ima oseba omejen socialni krog, v katerem se lahko giblje, kar posledično škodljivo vpliva na duševno zdravje. Če se je okvara pojavila v zgodnjem otroštvu, se predvideva boljše prilagajanje na življenje z gibalnimi težavami. Pri kasnejšem razvoju okvare pa jo oseba dojema kot izredno stresen ali travmatičen dogodek, ki bistveno poslabša duševno zdravje in zahteva veliko prilagoditvenih virov. Bolj ko je poškodba vidna, večja je stigmatizacija. Vendar je pomembno povedati, da prisotnost gibalnih težav ne povzroči nujno čustvenih motenj. Če so osnovne življenjske potrebe osebe zadovoljene že od najzgodnejših dni, potem to predstavlja dober temelj za nadaljnji socialno-čustveni razvoj.

Prilagoditve v izobraževalnem okolju

— Organizacijske prilagoditve

Osebam, ki se težko gibljejo, zagotovimo, da lahko dostopajo do prostorov brez prevelikega fizičnega napora (soba v pritličju, dvigalo, klančina itd.).

Gradivo v elektronski obliki je lahko koristno za gibalno ovirane osebe in vse druge udeležence, ki se raje učijo z zaslona kot s papirja.

Splošni primeri prilagajanja učnih vsebin odraslim z gibalnimi motnjami in kroničnimi boleznimi so sprostitev ali zamenjava izvajalca določene naloge.

Zagotovimo pogostejše odmore, če se osebe utrudijo, ali jim podaljšamo čas za rešitev naloge.

Prilagodimo pričakovanja glede dosežene ravni uspeha glede na sposobnosti in omejitve osebe ter izvedemo druge prilagoditve glede na posebne potrebe oseb z gibalnimi okvarami in/ali kroničnimi boleznimi.

— **Prostorske prilagoditve**

Če so v našem programu udeleženci, ki se težko premikajo, poskrbimo, da bodo prostori, v katerih bo potekalo učenje, lahko dostopni (dvigalo, pritličje).

Potrebna je tehnična (ergonomska) prilagoditev - razširitev vrat, zagotovitev klančine, premestitev stikala za luč (dosegljivo z vozička), kljuke vrat, okna ali police za osebo, ki ima težave pri doseganju.

Če se udeleženec, ki ima težave z gibanjem, lahko sam povzpne po stopnicah, ga pri tem podpremo. Z udeležencem se dogovorimo, kako to storiti.

Če nikakor ne moremo zagotoviti, da bi učenje potekalo v prostorih v pritličju ali v stavbi z dvigalom, to še ne pomeni, da moramo prenehati sodelovati z udeležencem, ki se težko giblje in ne more priti do prostorov v nadstropju. Pogovorimo se, pokažimo pripravljenost za ureditev težave, razložimo, katera sredstva imamo na voljo, kako lahko pomagamo. Zelo verjetno je, da bo mogoče najti ustrezno rešitev za dostop do nadstropja.

Osebe, ki uporabljajo invalidske vozičke, uporabljajo posebej prilagojeno stranišče in dobro bi bilo, če bi bilo v kraju, kjer poteka učenje, takšno stranišče. Če takega prostora ne moremo zagotoviti, se prav tako pogovorimo z udeležencem in najdemo primerno rešitev. Neprilagojeno stranišče bi naj še ne bil razlog za prekinitve sodelovanja z udeležencem.

Nekatere osebe s kroničnimi boleznimi potrebujejo stranišče pogosteje ali nujno, zato jim omogočimo, da izberejo prostor v sobi, od koder bodo imeli neoviran dostop do stranišča.

Prav tako nekatere kronične bolezni zahtevajo pogostejše uživanje hrane ali pijače. V dogovoru z udeležencem zagotovimo prostor za shranjevanje hrane in pijače, ki ne bo oviral uporabe delovnega in didaktičnega gradiva ter izvajanja praktičnih vaj.

Poleg količine svetlobe je pomembna tudi količina zraka, zato v dogovoru z udeleženci poskrbimo za redno zračenje prostora.

Gibalno ovirane osebe in kronični bolniki verjetno ne bodo potrebovali posebnih pojasnitev glede podajanja izobraževalnih vsebin, vendar se z njimi kljub temu posvetujemo. Bodimo odprti za povratne informacije udeležencev izobraževanja.

Za izvajanje metod demonstracije in vodenja bodo morda potrebne določene prilagoditve, o katerih se znova dogovorimo v sodelovanju z udeleženci samimi.

— Tehnične prilagoditve

Težave, ki jih ima oseba z gibalno oviranostjo, lahko na splošno razdelimo na dve skupini. To so težave s fino motoriko (fina motorika se nanaša na natančne, fine gibe, kot so pisanje, rezanje, tipkanje, šivanje, modeliranje itd.) in težave z grobo motoriko (groba motorika se nanaša na zmožnost stanja, hoje, sklanjanja, plezanja, prenašanja, dvigovanja bremen itd.). Zato lahko podporna tehnologija pomaga pri premagovanju teh težav med izobraževalnim procesom.

Podporna tehnologija se deli na nizko tehnologijo (*low-tech*), pasivno ali preprosto, sestavljeno le iz nekaj delov (držala za knjige, pripomočki za pisanje, obračanje strani itd.) in visoko tehnologijo (*high-tech*), ki je veliko bolj zapletena in ima navadno vključeno elektroniko (računalniki, invalidski vozički s pogonom, alternativne tipkovnice in miške, enote za nadzor okolja, roboti in elektronski pregledovalniki črkovanja, električni pripomočki za pisanje in hranjenje itd.)

Primeri podporne tehnologije, ki jo lahko pri komuniciranju uporabljajo osebe z več oviranostmi (npr. težave pri govoru), so: Communicator 5, Grud 3, Servus device, Integra mouse plus, Quha zone, Tracball optima in številne druge.

Matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

Skupina gibalnih motenj je zelo heterogena in vključuje veliko več težav kot samo mobilnost. Gibalne težave pogosto niso motnja sama po sebi, ampak so del klinične slike nekaterih drugih bolezni in stanj. Pri raziskovanju težav je pomembno, da to upoštevamo in raziskujemo možne posledice primarne diagnoze na izid izobraževalnega procesa.

1.2. O osebi

Osebe z gibalno oviranostjo imajo lahko tudi težave z govorom in glasom. To pomeni, da je govor lahko težaven, nerazumljiv in včasih popolnoma onemogočen. Glede na to, da je lahko samooskrba za nekatere gibalno ovirane osebe zahtevna ali pa imamo kot izvajalec izobraževanja dileme v zvezi s tem, je lahko pogovor usmerjen tudi na intimne stvari, kot so uporaba stranišča, hranjenje, pitje in osnovna higiena.

1.3. O prilagoditvi

Ta skupina oseb bo potrebovala predvsem prostorske prilagoditve. Poleg tega se pri gibanju po mestu pogosto zanašajo na storitve specializiranega prevoza, zato je mogoče, da je njihova prisotnost na določenem kraju ob določenem času pogojena z razpoložljivostjo takšnega specializiranega prevoza. Osebe s hudo gibalno oviranostjo včasih uporabljajo storitve osebnega asistenta. Pomembno je, da se na asistenta gleda kot na eno od oblik prilagoditve in ne kot na predstavnika in/ali govorca udeleženca z gibalno oviranostjo.

2. Izbira prilagoditve

Izvajalci izobraževanja morajo predvsem zagotoviti, da se gibalno ovirane osebe lahko udeležijo izobraževalnega programa z odpravo prostorskih ovir.

2.1. Kriterij uporabnosti

2.2. Kriterij ekonomičnosti

2.3. Kriterij namena

2.4. Kriterij trajnosti

3. Implementacija izbrane prilagoditve

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

Zaradi telesnih omejitev bodo nekatere osebe z gibalno oviranostjo določena dejanja izvajale na drugačen način in zelo počasi. To ne pomeni, da izbrana prilagoditev ni razumna in ne izpolnjuje svojega namena. Dobro je, da se z udeležencem vnaprej dogovorimo o podaljšanem času za izvedbo ustrezne dejavnosti.

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnosti

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

Težave v duševnem zdravju

Ta kategorija vključuje zelo veliko število težav, stanj in bolezni na področju duševnega zdravja. Zdravje v smislu duševnega delovanja je težko natančno opredeliti. Ključnega pomena pri opredelitvi zdravja je stanje splošnega dobrega počutja in sposobnost spoprijemanja z običajnimi življenjskimi izzivi in zahtevami okolja. Po drugi strani pa duševne motnje pomenijo pomanjkanje zdravja v smislu duševnega delovanja. Da bi pomanjkanje zdravja lahko imenovali motnja, mora biti sprememba v človekovem vedenju in dojemanju sveta okoli njega dolgotrajna, intenzivna in se mora v vsakdanjih situacijah vedno znova ponavljati. Prav tako skoraj praviloma vključuje znatno trpljenje ali prizadetost same osebe in pogosto vključuje vrsto neuspešnih poskusov posameznika, da bi si pomagal v smeri ponovne vzpostavitve dobrega počutja. Diagnozo postavi izključno psihiater, pogosto v sodelovanju s strokovnjaki z drugih področij. Najhujše posledice duševnih in vedenjskih motenj se kažejo v izkrivljenem načinu, kako oseba vidi svet okoli sebe, in v njenih neustreznih poskusih vzpostavljanja odnosov z ljudmi okoli sebe. Večje kot so motnje v zaznavanju okolja, večje so težave v komunikaciji z njim. Pomembno je, da poznamo smernice, ki nam lahko pomagajo uspešneje prepoznati možnost motenega duševnega zdravja pri drugi osebi, in osnove prve pomoči, ki jo lahko nudimo osebi v psihični krizi. Obstoječe smernice lahko upoštevamo vsi, pomembno pa je, da ne prevzemamo odgovornosti za morebitna dejanja osebe v krizi in da poskušamo čim prej vzpostaviti povezavo s primarnim sistemom duševnega zdravja. Prepričanje, da so osebe z

duševnimi motnjami agresivne in zelo nepredvidljive, je zmotno. Na splošno duševne in vedenjske motnje v svojem bistvu nimajo agresivnih in samouničujočih nagnjenj, gre le za motnje, ki vplivajo na življenje in delo uporabnika. Glede na množico vrst in stopenj duševnih in vedenjskih motenj je zahtevno opisati to skupino na splošno, vsekakor pa je priporočljivo odkrito razpravljati o težavah, ki jih opazimo pri osebi, seveda na prostovoljni ravni, in ponuditi sodelovanje v okviru izvajanja izobraževalnega programa.

Prilagoditve v izobraževalnem okolju

— Organizacijske prilagoditve

Osebe s težavami z duševnim zdravjem bodo najverjetneje potrebovale kakšno prilagoditev.

Nekatere dobre strategije so:

— Prilagodljiv urnik.

To ne pomeni, da spremenimo urnik ali čas programa glede na stanje udeleženca s težavami v duševnem zdravju; pomeni le, da se zavedamo morebitnih pogostih odsotnosti in v tej smeri ponudimo možnost sodelovanja na daljavo.

— Spremenjen urnik odmorov.

Seveda je pomembno, da so odmori dogovorjeni na ravni vseh udeležencev, vendar bi bilo vseeno dobro ustvariti skupinsko vzdušje, v katerem bi vsi udeleženci lahko naredili odmor, ko bi čutili resnično potrebo po njem.

— Prostor za počitek/zasebni prostor.

Družabni trenutki so lahko za osebe s težavami v duševnem zdravju izčrpavajoči, zato je dobro urediti varen prostor, kamor se lahko posameznik umakne, se umiri in si nabere moči za naprej.

— Podpora živali.

Živali blagodejno vplivajo na večino ljudi. Njihova prisotnost na izobraževanju bo obogatila izkušnjo vseh udeležencev. Osebam s težavami v duševnem zdravju so lahko živali opora, da lahko delujejo.

— **Podporna oseba.**

Pomočniki zagotavljajo podporo in nekatere osebe jih potrebujejo. Z udeležencem se dogovorimo, kako želi, da bi bil pomočnik vključen v izobraževalni program.

— **Prepoznavanje in zmanjševanje sprožilcev.**

Z udeležencem s težavami v duševnem zdravju se veliko pogovarjamo in mu dajemo vedeti, da je v redu, če poskrbi zase v situacijah, ko se počuti ogroženega ali neprijetno. Pogovorimo se tudi o njihovih sprožilcih, da bomo lahko skupaj sodelovali pri njihovem prepoznavanju in odstranjevanju.

— **Prostorske prilagoditve**

Pomembno je, da je prostor miren, svetel in zračen. Odstranimo vse moteče dejavnike. Prav tako pri predstavitvi ne uporabljamo vizualno in slušno agresivnih dražljajev. Pomembna je skrb za prostor, ne spreminjamo jih pogosto in tudi ne razporeditve v njih. Včasih oseba s težavo v duševnem zdravju potrebuje odmerek zasebnosti in odmaknjenosti od socialnih interakcij, razmislimo, kako lahko zagotovimo zasebni prostor.

— **Tehnične prilagoditve**

Danes nam tehnologija omogoča, da se učenja lotevamo na različne načine. Izkoristite vse priložnosti, ki jih ponuja, in vključite osebe s težavami v duševnem zdravju. Omogočite učenje na daljavo, uporabljajte posebne pisave za osebe z disleksijo in disgrafijo. Omogočite snemanje svojih dejavnosti.

Matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

Glede na to, da gre za izredno heterogeno skupino težav in motenj, je splošno priporočilo, da se namesto iskanja informacij o določeni diagnozi raje seznanimo z univerzalnimi načeli odprte in jasne komunikacije ter načini komuniciranja o težavah v duševnem zdravju. Neusmerjeno raziskovanje diagnoze lahko privede do katastrofalnih zaključkov in utrdi naše morebitne stereotipe in predsodke do te skupine ljudi. Če želimo pridobiti informacije o določeni težavi, se je, če je le mogoče, o njej najbolje pogovoriti z dotičnim posameznikom. Težave v duševnem zdravju so zelo pogosto nevidne težave. To pomeni, da lahko obstajajo, vendar ni nujno, da se težave v izobraževalnem okolju sploh pokažejo.

1.2. O osebi

1.3. O prilagoditvi

Univerzalnih prilagoditev za duševne težave ni, zato je najpomembneje, da se z osebo dogovorimo, da bo samostojno spremljala in ocenjevala svoje možnosti za sodelovanje v programu. Pri tem pridejo v ospredje univerzalna pravila, ki vsem udeležencem omogočajo prostovoljno sodelovanje v skupinsko-dinamičnih dejavnostih v obsegu, ki je za posameznika udoben. Da bi si zagotovili ustrezno podporo in smernice za krmarjenje v situaciji poučevanja osebe s težavami v duševnem zdravju, je koristno povezati se z organizacijami ali institucijami, ki se ukvarjajo s tem področjem.

2. Izbira prilagoditve

2.1. Kriterij uporabnosti

2.2. Kriterij ekonomičnosti

2.3. Kriterij namena

2.4. Kriterij trajnosti

3. Implementacija izbrane prilagoditve

Ne glede na to, katero prilagoditev izberemo, je še pomembneje, da smo odprti in se zavedamo svojih predstav in predsodkov o težavah z duševnim zdravjem. Posledično je koristno biti prilagodljiv in pripravljen delati izven okvirov, da bi osebo s težavami v duševnem zdravju lahko enakovredno vključili.

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnosti

Poleg teh kriterijev je najpomembnejši preizkus funkcionalnosti naše prilagoditve posameznik sam. Opazujemo in zaznavamo njegovo vključenost, vendar je še vedno treba neposredno, odkrito in stalno pridobivati povratne informacije od udeležencev s težavami v duševnem zdravju samih. Ni nujno, da se to, kar zaznavamo, in to, kar oseba resnično doživlja, ujemata, zato je izjemno pomembno sprotno reflektiranje.

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

Motnje v duševnem razvoju

Intelektualne oviranosti so opredeljene kot stanje, ki se pojavi v zgodnjem obdobju otrokovega razvoja in za katerega je značilno bistveno podpovprečno intelektualno delovanje in prilagodljivo vedenje. V tem opisu intelektualnih motenj izstopajo tri pomembne točke: pojav v zgodnjem obdobju rasti in razvoja, intelektualno delovanje in prilagoditveno delovanje.

Začetek bolezni se najprej pokaže v otrokovem zgodnjem razvoju, tj. v otroštvu in adolescenci. Ameriški klasifikacijski priročnik določa, da o teh motnjah govorimo takrat, ko se prve težave pojavijo do 18. leta starosti. Intelektualno delovanje je sposobnost mišljenja, ki posamezniku omogoča, da se znajde v novih situacijah. Inteligenca je predvsem genetsko pogojen potencial, teži k stabilnosti, je odporna na urjenje in ni nekaj, česar se je mogoče naučiti. Meri se s testi inteligentnosti. Enota za označevanje stopnje inteligentnosti, izražene s testi, se imenuje inteligenčni kvocient (IQ). Povprečna vrednost IQ je 100, in če je nižja od 70, se sumi na težave.

Prilagajanje se nanaša na to, kako učinkovito oseba izpolnjuje zahteve vsakdanjega življenja in kako dobro izpolnjuje standarde osebne neodvisnosti za določeno starostno skupino, družbeno-kulturno ozadje in razmere v skupnosti. Prilagodljivo delovanje je predvsem naučeno vedenje, ki se ga je mogoče naučiti in izboljšati. Vključuje komunikacijske spretnosti, socialne spretnosti, šolske/delovne spretnosti in spretnosti osebne neodvisnosti.

Ime za to vrsto težav se je večkrat spremenilo. Najdlje in še nedavno se je uporabljala izraz 'duševna zaostalost'. To ime se sicer še danes tu in tam uporablja, vendar so ga nove klasifikacije bolezni nadomestile z izrazom 'motnje v duševnem razvoju'. V tej smeri je ustrezno ime za te osebe 'oseba z motnjo v duševnem razvoju'.

Prilagoditve v izobraževalnem okolju

Prilagajanje osebam, pri katerih se kažejo zgoraj opisane težave, je lahko precej zahtevno, predvsem zato, ker smo glavno orodje za prilagajanje mi sami. Večina prilagoditev se nanaša na način komunikacije.

Pri komunikaciji z osebami z motnjami v duševnem razvoju je pogost občutek frustracije zaradi pogoste potrebe po ponavljanju vsebine, ki je bila že večkrat povedana. Izjemno pomembno je, da smo v stiku potrpežljivi, da ponavljamo tolikokrat, kolikor je potrebno, in da pokažemo sprejemanje osebe v celoti, skupaj z njenimi težavami.

Da bi bil proces posredovanja znanja prijetnejši tako za izobraževalca kot za udeleženca, ki kaže težave, vključno z intelektualnimi težavami, se lahko zanesemo na tri glavne skupine učnih metod (pojasnjevanje, demonstracija, usmerjanje).

— Metoda pojasnjevanja

Bodimo pripravljeni prilagoditi vsebino, ki jo poučujemo. Včasih bo treba zmanjšati obseg, včasih terminologijo in zapletenost izražanja, včasih dinamiko predavanja.

Katero od teh tehnik pri delu potrebujemo, bomo morali najpogosteje odkriti sami, saj se osebe z motnjami v duševnem razvoju zelo pogosto ne dojemajo kot osebe z oviranostjo, v tej smeri niti ne morejo jasno izraziti, kakšne oblike prilagoditev potrebujejo. Vsekakor lahko pripravimo preprosto pisno predstavitev vsebine, ki jo bomo delili z udeležencem. Med predavanjem si določimo čas, ko bomo z osebo razpravljali o najpomembnejših pojmi in prilagoditvah. Če je sprejemljivo tudi za nas, lahko to storimo približno 15 minut po predavanju. Uporabljamo preprost jezik, pri tem pazimo, da ohranimo stališče, v katerem spoštujemo udeleženca kot odraslo osebo, ki nam je enakovredna, nikakor se ne postavljamo v višji položaj. Prav tako je pomembno, da izobraževalni proces poteka v prostoru s čim manj motečimi dejavniki.

Pri razlagi je priporočljivo uporabljati običajne besede in preproste, kratke stavke. Izogibamo se abstraktnim izrazom in (preveč) strokovni terminologiji. Pri komunikaciji se poskušamo osredotočiti na konkretno, postavljamo jasna vprašanja in uporabljamo daljše premolke pri izražanju.

Pri dajanju navodil za delo je treba kompleksnejše naloge razdeliti na manjše faze. Za vsako fazo je treba podati ločeno navodilo in preveriti, ali je udeleženec razumel vsako navodilo. Nato omogočimo realistično uporabo navodil, ki ji je treba natančno slediti, in stalno dajanje povratnih informacij o tem, kaj je bilo opravljeno.

Pri preverjanju razumevanja je pomembno, da osebo prosite, naj ponovi dano navodilo, kot ga je razumela. Tako lahko dopolnimo izpuščene dele in odpravimo netočnosti. Nato je dobro ponovno ustno preveriti razumevanje: »*Prosim, ponovite mi navodilo, da vidim, ali ste me pravilno razumeli.*« Izogibajte se vprašanju: "Ali ste me razumeli?", saj mu običajno sledi le odgovor 'da' ali 'ne', ki vam ne pove veliko o dejanskem razumevanju naloge s strani udeleženca. Na koncu je dobro še enkrat preveriti, ali obstajajo kakšna vprašanja, spodbuditi udeleženca, da navodila zapiše na papir in ponovno spremljati, kako udeleženec izvaja dodeljeno nalogo.

— **Metoda demonstracije**

Demonstracijo izvajamo samo za to osebo, po demonstraciji podamo preprosto in natančno razlago. Bodimo pripravljeni, da bomo demonstracijo izvedli večkrat in v počasnejšem tempu kot običajno. Demonstracija je metoda, ki jo lahko uporabimo večkrat. Ker je sposobnost oseb s motnjami v duševnem razvoju oslABLJENA, ne moremo pričakovati, da bodo postopek sprejeli, čeprav smo ga večkrat ponovili. Morda bomo morali demonstrirati vsakič, ko bomo osebo prosili, naj opravi neko nalogo, na to se pripravimo.

— **Metoda usmerjanja**

Udeležencu lahko omogočimo, da poskusi nalogo opraviti sam, vendar pod nadzorom in vodstvom. Možno je, da bo udeleženec potreboval več poskusov, da bo uspešno obvladal postopek. Prav tako je mogoče, da ga ne bo uspešno obvladal, vendar je pomembno, da udeležencem vseeno omogočimo, da vadijo in poskušajo opraviti nalogo sami. Ne dovolimo, da bi bilo usmerjanje del igre, če to ni bil naš prvotni cilj.

Ta metoda udeležencem omogoča, da v varnem okolju reproducirajo novo pridobljeno znanje. Pomembno je, da smo osredotočeni na ustvarjanje spodbudnega vzdušja in da nadzorujemo celoten proces. Vedno je dobro, da preverimo razumevanje, potrebo po dodatnih pojasnilih in da spremljamo, kako se izvajajo navodila. Pomembno je, da spremljamo celotno vedenje osebe in tako ugotovimo vse, kar bi lahko kazalo na zmedenost, nejasnost ali potrebo po dodatni podpori. Med celotnim procesom je treba biti pozoren na motivacijo ter jo spodbujati in vzdrževati z različnimi ustvarjalnimi metodami. Zaradi neuspeha lahko pogosto pride do upada motivacije, zato se je treba zavedati, da je včasih uspeh dosežen že s sodelovanjem v procesu in trdom, prav tako kot z uspešnim obvladovanjem naloge.

Matrica

1. Zbiranje informacij

1.1. O oviranosti

Najprej je treba ugotoviti, kakšno stopnjo intelektualnih težav ima naš potencialni udeleženec. Osebe z motnjami v duševnem razvoju so specifične v tem, da najpogosteje ne vidijo in ne prepoznajo svoje motnje, niso pripravljene odgovoriti na vprašanje, za kakšno vrsto motnje gre in v kolikšni meri jih ovira. Tovrstne informacije je treba pridobiti od drugih ustreznih oseb, ki običajno spremljajo posameznika, na primer asistentov, ali iz drugih virov, kot so strokovna literatura ali združenja/strokovnjaki, ki se ukvarjajo z intelektualno oviranostjo.

1.2. O osebi

Pri tem je dobro preučiti razloge za vključitev osebe v program. Če ima naš potencialni udeleženec močno notranjo motivacijo, je večja verjetnost, da bo sodelovanje uspešnejše. Osebe z motnjami v duševnem razvoju se pogosto vključijo v dejavnosti, ker jim je nekdo drug naročil, da bi bilo to zanje dobro. Vredno je preveriti, ali je v tem programu kaj, kar jih resnično motivira, saj bo to pomenilo večje vlaganje truda in boljše sodelovanje ter na koncu večji uspeh pri doseganju učnih rezultatov. Prav tako je pomembno ugotoviti, ali obstajajo še kakšne druge posebnosti glede vedenja ali nenavadni načini zadovoljevanja potreb/ritualni vzorci, ki bi jih lahko pričakovali med poukom (pogosti odhodi na stranišče, obroki ob določenem času, poseben položaj sedenja v učilnici itd.) Poleg tega je pomembno ugotoviti, ali obstajajo kakšna druga zdravstvena stanja, ki bi lahko ovirala izobraževalni proces. Osebe z motnjami v duševnem razvoju imajo namreč pogosto spremljajoče bolezni.

1.3. O prilagoditvi

Osredotočiti se moramo na to, kako z njimi komuniciramo. Preprostost jezika je namreč glavna vodilna nit v izražanju osebe, ki vodi izobraževalni proces. Priporočljivo je uporabljati običajne besede in kratke stavke. Za osebe z motnjami v duševnem razvoju bo pogosto treba prilagoditi vsebino. Včasih jo bo treba poenostaviti, včasih skrajšati, včasih preoblikovati, vendar je to odvisno od vsake osebe posebej.

2. Izbira prilagoditve

2.1. Kriterij uporabnosti

2.2. Kriterij ekonomičnosti

2.3. Kriterij namena

2.4. Kriterij trajnosti

3. Implementacija izbrane prilagoditve

4. Preverjanje funkcionalnosti prilagoditve

4.1. Kriterij uporabnosti

4.2. Kriterij ekonomičnosti

4.3. Kriterij namena

4.4. Kriterij trajnosti

5. Sprejemanje odločitev o funkcionalnosti prilagoditve

Literatura

- Agnafors, S., Barmark, M., & Sydsjö, G. (2021). Mental health and academic performance: a study on selection and causation effects from childhood to early adulthood. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 56, 857-866
- Aro, T., Eklund, K., Eloranta, A. K., Närhi, V., Korhonen, E., & Ahonen, T. (2019). Associations between childhood learning disabilities and adult-age mental health problems, lack of education, and unemployment. *Journal of Learning disabilities*, 52(1), 71-83
- Australian Disability Clearinghouse on Education and Training (ADCET). Inclusive Teaching — Specific Disabilities: Physical Disability <https://www.adcet.edu.au/inclusive-teaching/specific-disabilities/physical-disability>
- Australian Human Rights Commission. Access to education for students with a disability: Barriers and difficulties (1996) <https://humanrights.gov.au/our-work/access-education-students-disability-barriers-and-difficulties>
- Awad, I. (2011). Critical multiculturalism and deliberative democracy: Opening spaces for more inclusive communication. *Javnost-The Public*, 18(3), 3954
- Berra, S., Pernencar, C., & Almeida, F. (2020). Silent augmented narratives: Inclusive Communication with Augmented Reality for deaf and hard of hearing. *Media & Jornalismo*, 20(36), 171-189
- Bridges, S. A., Robinson, O. P., Stewart, E. W., Kwon, D., & Mutua, K. (2020). Augmented reality: Teaching daily living skills to adults with intellectual disabilities. *Journal of Special Education Technology*, 35(1), 3-14
- Buchner T. & Köpfer A. Mapping the field: spatial relations in research on inclusion and exclusion in education. Taylor & Francis Online (June 21, 2022) <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13603116.2022.2073058>
- Community Toolbox. Implementing promising community interventions. Chapter 26 (Changing the Physical and Social Environment) — Section 4 (Ensuring Access for People with Disabilities) <https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/implement/physical-social-environment/housing-accessibility-disabilities/main>
- Croft, E. (2020). Experiences of visually impaired and blind students in UK higher education: an exploration of access and participation. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 22(1), 382-392
- Davis, A. C., & Hoffman, H. J. (2019). Hearing loss: rising prevalence and impact. *Bulletin of the World Health Organization*, 97(10), 646.
- Delgado, P., Ávila, V., Fajardo, I., & Salmerón, L. (2019). Training young adults with intellectual disability to read critically on the internet. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32(3), 666-677
- Demmin, D. L., & Silverstein, S. M. (2020). Visual impairment and mental health: unmet needs and treatment options. *Clinical Ophthalmology*, 4229-4251
- Dodge A. College Students with Disabilities Are Protesting Accessibility Barriers on Campus. *Accessibility.com* (October 28, 2021) <https://www.accessibility.com/blog/college-students-with-disabilities-are-protesting-accessibility-barriers-on-campus>
- Drew C. How to Create Inclusive Classroom Spaces for Students with Physical Disabilities. *We are Teachers* (November 18, 2019) <https://www.weareteachers.com/inclusive-classroom-spaces/>
- Farrugia, C. (2022). Inclusive communication with LGBTIQ+ clients

Literatura

- Fernández-Batanero J.M, Montenegro-Rueda M. and Fernández-Cerero J. Access and Participation of Students with Disabilities: The Challenge for Higher Education. *International Journal of Environmental Research and Public Health* (2022) <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/19/11918>
- Fusar-Poli, P., de Pablo, G. S., De Micheli, A., Nieman, D. H., Correll, C. U., Kessing, L. V., ... & van Amelsvoort, T. (2020). What is good mental health? A scoping review. *European Neuropsychopharmacology*, 31, 33-46
- Garbutt L. Challenges faced by students with physical disabilities. *Glean* (January 16, 2019) <https://glean.co/blog/challenges-physical>
- Hadders-Algra, M. (2000). The neuronal group selection theory: promising principles for understanding and treating developmental motor disorders. *Developmental medicine and child neurology*, 42(10), 707-715.
- Heim, E., Maercker, A., & Boer, D. (2019). Value orientations and mental health: a theoretical review. *Transcultural Psychiatry*, 56(3), 449-470
- Irvall, B., & Nielsen, G. S. (2005). Access to Libraries for Persons with Disabilities: Checklist. IFLA Professional Reports, No. 89. International Federation of Library Associations and Institutions. PO Box 95312, 2509 CH, The Hague, Netherlands, 2005
- Jones, N., Bartlett, H. E., & Cooke, R. (2019). An analysis of the impact of visual impairment on activities of daily living and vision-related quality of life in a visually impaired adult population. *British Journal of Visual Impairment*, 37(1), 50-63
- Kim, S. Y., Min, C., Yoo, D. M., Chang, J., Lee, H. J., Park, B., & Choi, H. G. (2021). Hearing impairment increases economic inequality. *Clinical and experimental otorhinolaryngology*, 14(3), 278-286.
- Lai C.W., Universiti Teknologi Malaysia, Syed Mahdzar S.S., Sunway College Ipoh and Yun P.C. The impact of spatial accessibility on mobility of wheelchair users at Kuala Lumpur, Malaysia. *Proceedings of the 13th Space Syntax Symposium* <https://www.hvl.no/globalassets/hvlinternett/arrangement/2022/13sss/548sharifah.pdf>
- Leigh, I. W., Marcus, A. L., Dobosh, P. K., & Allen, T. E. (1998). Deaf/hearing cultural identity paradigms: Modification of the Deaf Identity Development Scale. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 3(4), 329-338.
- Liberty, K. (2004). Developmental gains in early intervention based on conductive education by young children with motor disorders. *International journal of rehabilitation research*, 27(1), 17-25.
- Luckner, J. (2019). Problem solving: A comparison of hearing-impaired and hearing individuals. *JADARA*, 25(4), 9.
- Maharani, A., Pendleton, N., & Leroi, I. (2019). Hearing impairment, loneliness, social isolation, and cognitive function: longitudinal analysis using English longitudinal study on ageing. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 27(12), 1348-1356.
- Ma, M., McNeill, M., Charles, D., McDonough, S., Crosbie, J., Oliver, L., & McGoldrick, C. (2007). Adaptive virtual reality games for rehabilitation of motor disorders. In *Universal Access in Human-Computer Interaction. Ambient Interaction: 4th International Conference on Universal Access in Human-Computer Interaction, UAHCI 2007 Held as Part of HCI International 2007 Beijing, China, July 22-27, 2007 Proceedings, Part II 4* (pp. 681-690). Springer Berlin Heidelberg.
- Myers, K. A., Spudich, C., Spudich, D., & Laux, S. E. (2012). Saving face: Inclusive communication with college students with disabilities using politeness and face negotiation. *Journal of Diversity Management (JDM)*, 7(2), 97-108

Literatura

- Oliver, M. (2013). The social model of disability: Thirty years on. *Disability & society*, 28(7), 1024-1026
- Papageorgiou N. The problems and the needs of the persons with disabilities: Social problem & operational resolution (pp. 109-111). University of Patras. Department of Business Administration — Postgraduate Programme — New Principles of Business Management (in Greek)
<https://nemertes.library.upatras.gr/items/c27d453b-c51a-4b11-86c1-82ea2460ac88>
- Pennington, L., Akor, W. A., Laws, K., & Goldbart, J. (2018). Parent-mediated communication interventions for improving the communication skills of preschool children with non-progressive motor disorders. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (7).
- Pennington, L. (2008). Cerebral palsy and communication. *Paediatrics and Child Health*, 18(9), 405-409.
- Ryan, J. B., Randall, K. N., Walters, E., & Morash-MacNeil, V. (2019). Employment and independent living outcomes of a mixed model post-secondary education program for young adults with intellectual disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 50(1), 61-72
- Shakespeare, Tom, et al. The social model of disability. *The disability studies reader*, 2006, 2: 197-204.
- Shiose, T., Kagiya, Y., Toda, K. et al. Expanding awareness by inclusive communication design. *AI & Soc* 25, 225–231 (2010).
<https://doi.org/10.1007/s00146-009-0246-x>
- Siu, A. F., Chase, E. D., Kim, G. S. H., Boadi-Agyemang, A., Gonzalez, E. J., & Follmer, S. (2021). Haptic guidance to support design education and collaboration for blind and visually impaired people. *Design Thinking Research: Translation, Prototyping, and Measurement*, 167-180
- Sket C. Accessibility in the Classroom. *BrailleWorks* (September 26, 2017)
<https://brailleworks.com/accessibility-in-the-classroom/>
- Space Blog. What is spatial accessibility?
<https://planetariodevitoria.org/en/estrelas/o-que-e-acessibilidade-espacial.html>
- Swenor, B. K., Wang, J., Varadaraj, V., Rosano, C., Yaffe, K., Albert, M., & Simonsick, E. M. (2019). Vision impairment and cognitive outcomes in older adults: the Health ABC Study. *The Journals of Gerontology: Series A*, 74(9), 1454-1460
- Tomczak, M. T., Szulc, J. M., & Szczerska, M. (2021). Inclusive communication model supporting the employment cycle of individuals with autism spectrum disorders. *International journal of environmental research and public health*, 18(9), 4696
- United Nations. A right to education for all, including persons with disabilities (February 14, 2014)
<https://www.ohchr.org/en/stories/2014/02/right-education-all-including-persons-disabilities>
- Van Nispen, R. M., Virgili, G., Hoeben, M., Langelaan, M., Klevering, J., Keunen, J. E., & van Rens, G. H. (2020). Low vision rehabilitation for better quality of life in visually impaired adults. *Cochrane Database of Systematic Reviews*

Tretje poglavje:
Podorne tehnologije
kot orodje za
povečanje udeležbe
oseb z oviranostmi
v neformalno
izobraževanje odraslih

Uvod

Podporne tehnologije so orodja, namenjena izboljšanju funkcionalnih možnosti oseb z oviranostmi, ki jim omogočajo izvajanje dejavnosti, ki bi bile sicer za njih težje ali nemogoče izvedljive. Te tehnologije so lahko bistvenega pomena za povečanje udeležbe teh oseb v neformalnem izobraževanju odraslih, saj so lahko v pomoč pri premagovanju učnih ovir in izboljšanju učnih izkušenj.

Podporne tehnologije za izobraževanje so lahko v različnih oblikah, vključno s programsko opremo za pretvorbo besedila v govor, bralnikov zaslona, programsko opremo za prepoznavanje glasu, prilagodljivimi tipkovnicami in specializirano računalniško strojno opremo. Ta orodja lahko pomagajo osebam z vidnimi, slušnimi, fizičnimi ali kognitivnimi okvarami pri dostopu do izobraževalnih gradiv, komunikaciji z mentorji in drugimi udeleženci ter pri dokončanju učnih nalog in zadolžitev.

Poleg posebnih podpornih tehnologij lahko izobraževalne institucije in organizacije sprejmejo ukrepe za zagotovitev, da so njihovi programi neformalnega izobraževanja odraslih vključujoči in dostopni osebam z oviranostmi. To lahko vključuje ponujanje prilagodljivih urnikov ali alternativnih učnih formatov, zagotavljanje napisov, tolmača znakovnega jezika ali vključevanja načel univerzalnega oblikovanja v gradivo in izobraževalne aktivnosti.

Na splošno imajo podporne tehnologije potencial za znatno povečanje udeležbe oseb z oviranostmi v neformalno izobraževanje odraslih, s čimer odpirajo nove priložnosti za učenje, pridobivanje veščin in osebno rast. Z dajanjem prednosti dostopnosti in vključevanja pri snovanju izobraževalnih programov, je namen zagotoviti, da imajo vsi udeleženci orodja, ki jih potrebujejo za uspeh.

> [MSFTEnable: Podporna tehnologija \(YouTube video\)](#)

Podporne tehnologije za različne tipe oviranosti

Podporne tehnologije (PT) so lahko prelomnica za osebe z oviranostmi v vključujočem neformalnem izobraževanju. Te tehnologije se nanašajo na naprave ali programsko opremo, ki lahko osebam z oviranostmi pomagajo premagati učne ovire.

Tukaj je navedenih nekaj primerov podporne tehnologije, ki se lahko uporablja v vključujočem neformalnem izobraževanju:

- **Bralniki zaslona:** spadajo v programsko opremo, ki bere besedilo na glas in osebam z okvaro vida omogoča dostop do pisnih vsebin.
- **Programska oprema za pretvorbo besedila v govor:** lahko osebam s kognitivnimi motnjami ali učnimi razlikami pomaga razumeti pisno vsebino tako, da jo prebere na glas.
- **Nadomestne tipkovnice in kazalne naprave:** lahko pomagajo osebam z gibalno oviranostjo pri uporabi računalnikov in druge tehnologije.
- **Razširjene in alternativne komunikacijske naprave:** lahko pomagajo osebam s komunikacijskimi težavami, da se izrazijo.
- **Slušni pripomočki in polževi vsadki:** lahko pomagajo osebam z okvaro sluha slišati in razumeti govorjeno vsebino.

Z uporabo podporne tehnologije v vključujočem neformalnem izobraževanju lahko vsem zagotovimo enak dostop do možnosti učenja. Pomembno je nenehno raziskovati uporabo podporne tehnologije, da bo izobraževanje bolj dostopno in vključujoče za vse.

Rešitve za slabovidnost
vir: <https://www.flickr.com/photos/radlicek/49026120242/>

Podporne tehnologije za udeležence z okvaro vida

Oseba z okvaro vida — uporabnik zaslona

Primerno za osebo, ki navkljub slabovidnosti lahko uporablja vid preko običajnih formatov dokumentov, tudi vizualnih. Modifikacija temelji na povečavi in drugih spremembah optičnega značaja, kjer ni potrebna uporaba bralnika zaslona.

Oseba s slepoto — uporabnik Braillove pisave ali govornega izhoda

Gre za osebo, ki dela bodisi s taktilnimi tiskanimi dokumenti bodisi z bralniki zaslona (v kombinaciji s taktilnim prikazom in glasovnim izpisom), ki zahtevajo urejanje formata besedilnega dokumenta ali vsebinsko in oblikovno prilagojen dokument. V to kategorijo spadajo tudi osebe, ki jih običajno opisujemo kot hudo slabovidne, slepe ali skoraj slepe.

Za udeležence z okvaro vida obstajajo različne podporne tehnologije, ki jim lahko pomagajo pri dostopu do izobraževalnih gradiv, komunikaciji z izobraževalci in drugimi udeleženci ter pri dokončanju nalog. Za tiste, ki so slabovidni ali se zanašajo na programsko opremo za branje zaslona, nekatere najbolj pogoste pomožne tehnologije vključujejo:

- **Bralniki zaslona:** so programi, ki pretvorijo besedilo na zaslonu v sintetiziran govor, kar uporabnikom omogoča, da slišijo, kaj je prikazano na zaslonu. Bralniki zaslona lahko berejo besedilo s spletnih strani, dokumentov in drugih digitalnih virov in jih je pogosto mogoče prilagoditi uporabnikovim željam.
  - > [TetraLogical: Brskanje z namiznim bralnikom zaslona \(YouTube video\)](#)
- **Programska oprema za povečavo:** poveča besedilo in grafiko na računalniškem zaslonu, kar slabovidnim osebam olajša branje in krmarjenje po digitalnem gradivu. Številni programi za povečavo ponujajo tudi barvni kontrast in druge možnosti prilagajanja.
  - > [TetraLogical: Brskanje s povečavo zaslona \(YouTube video\)](#)
  - > [Freedom Scientific: Videoposnetki Zoom Text \(YouTube video\)](#)
- **Braillovi zasloni:** so strojne naprave, ki pretvorijo digitalno besedilo v Braillovo pisavo, kar uporabnikom omogoča branje in krmarjenje po digitalnih materialih z izpisom v Braillovi pisavi. Braillove zaslone je mogoče uporabiti v povezavi z bralniki zaslona ali drugimi podpornimi tehnologijami, da se zagotovi celovita rešitev dostopa za udeležence z okvarami vida.
  - > [Freedom Scientific: Focus Blue osvežujoča Braillova pisava \(YouTube video\)](#)

- **Elektronski Braillovi pisci:** te naprave omogočajo slepim posameznikom pisanje in urejanje dokumentov v Braillovi pisavi, ki jih je nato mogoče prikazati na Braillovem zaslonu ali natisniti v Braillovi obliki.
- **Optično prepoznavanje znakov (OCR):** programska oprema OCR lahko pretvori tiskano besedilo v digitalno besedilo, kar udeležencem z okvarami vida omogoči dostop do tiskanih gradiv, kot so učbeniki, izročki in drugi dokumenti. Ta tehnologija je lahko še posebej uporabna za udeležence, ki morda nimajo dostopa do digitalnih različic tiskanega gradiva.
  - > [Naviant: Kaj je OCR— Optično prepoznavanje znakov, razloženo v 60 sekundah \(YouTube video\)](#)
- **Programska oprema za prepoznavanje glasu:** omogoča uporabnikom, da nadzorujejo svoje računalnike in narekujejo besedilo z govorjenimi ukazi. Ta tehnologija je lahko uporabna za udeležence z okvarami vida, ki imajo morda težave pri uporabi tradicionalnih vnosnih naprav, kot sta miška ali tipkovnica.
  - > [TetraLogical: Brskanje s prepoznavanjem govora \(YouTube video\)](#)

Udeleženci z okvaro vida lahko uporabijo:

- **Zvočne knjige:** gre za posnetke knjig in drugih gradiv, ki jih je možno poslušati, kar ljudem z okvaro vida omogoča učenje s poslušanjem.
- **Ročne lupe:** to orodje poveča besedilo in slike na tiskovinah, kot so knjige in drugi pisani dokumenti, da jih je lažje brati.
- **Materiali z velikim tiskom:** tako pripravljene materiali imajo večjo velikost pisave in večji razmik med vrsticami, zaradi česar so lažje berljivi za slabovidne posameznike.
- **Taktilna grafika:** to so grafike, ki uporabljajo dvignjene črte, teksture in druge otipljive elemente za predstavitev vizualnih informacij, kot so zemljevidi, karte in diagrami.

Poleg navedenih tehnik in tehnologij je pomembno, da ponudniki neformalnega izobraževanja odraslih zagotovijo, da so njihova gradiva zasnovana z namenom dostopnosti. To lahko vključuje tudi uporabo barv z visokim kontrastom, zagotavljanje čitljivosti besedila in uporaba preprostih postavitvev, po katerih bi se lahko slabovidni udeleženci lažje znajdejo.

Na splošno je na voljo vrsta podpornih tehnologij za podporo udeležencem z okvaro vida, zato je pomembno sodelovati z udeležencem in njegovim pomočnikom za podporo, da spoznamo orodja, ki bodo najbolj učinkovita za specifične potrebe te osebe.

Podporne tehnologije za udeležence z izgubo sluha

Naglušna oseba — uporabnik govornega jezika

Ta oseba spontano sprejema in tudi govori govorni jezik (v govoru in pisavi). Sem uvrščamo tudi osebe, ki so sicer klinično razvrščene med osebe z okvaro sluha, vendar vseeno govorijo in niso uporabniki znakovnega jezika.

Gluha oseba — uporabnik znakovnega jezika

Oseba, ki spontano komunicira v znakovnem jeziku ali drugi obliki neverbalne komunikacije.

Za udeležence z okvaro sluha obstajajo različne podporne tehnologije, ki jim lahko pomagajo pri dostopu do izobraževalnih gradiv, komunikaciji z izobraževalci in soudeleženci v programu ter pri reševanju nalog. Najpogostejše podporne tehnologije:

- **Slušni aparat:** je naprava, ki okrepi zvok in izboljša jasnost govora, kar osebam z okvaro sluha olajša razumevanje govorjenega jezika.
- **Polževi vsadki:** so majhne elektronske naprave, ki se kirurško vsadijo v notranje uho in zagotavljajo občutek zvoka osebam s hudo do globoko izgubo sluha.
  - > [Yale Medicine: Kako delujejo polževi vsadki? \(YouTube video\)](#)
- **FM sistemi:** brezžični sistemi, ki okrepijo zvok glasu izobraževalca, kar udeležencu z okvaro sluha olajša slišanje in razumevanje povedanega.
- **Podnapisi:** ta tehnologija prikaže besedilo na zaslonu, da zagotovi pisni prepis izgovorjenih besed.
  - > [3Play Media: Kaj so podnapisi? \(YouTube video\)](#)
  - > [Madison College DRS: Prednosti podnapisov \(YouTube video\)](#)

- **Tolmač znakovnega jezika:** znakovni jezik je jezik, ki ga osebe z izgubo sluha uporabljajo kot svoj primarni jezik in način komunikacije. Tolmač znakovnega jezika je posebej usposobljena oseba in je ključnega pomena za razumevanje in sodelovanje v programih neformalnega izobraževanja odraslih.
- **Vizualni pripomočki:** lahko vključujejo diagrame, ilustracije in druge vizualne pripomočke, ki udeležencem z okvaro sluha pomagajo razumeti koncepte in informacije, ki so lahko predstavljeni v govorjeni obliki.
- **Vibrirajoči alarmi:** so koristni za osebe z okvaro sluha, ki ne morejo slišati zvočnih alarmov ali opozoril. Vibrirajoči alarm je mogoče nastaviti tako, da se sproži ob določenem času ali ko se zgodi določen dogodek (uporabljajo se tudi svetlobni alarmi).

Pomembno je, da izvajalci neformalnega izobraževanja odraslih zagotovijo, da so njihovi programi in gradiva zasnovani tako, da upoštevajo dostopnost, vključno z uporabo napisov, vizualnih pripomočkov in drugih prilagoditev, ki lahko osebam z okvaro sluha pomagajo pri polnem sodelovanju. Poleg podpornih tehnologij lahko uporabimo tudi druge tehnike oz. strategije komuniciranja, kot je uporaba jasnega govora, obrnjenost proti dotičnemu udeležencu, ko ga nagovarjamo in zmanjšanje hrupa v ozadju.

Podporna tehnologija za udeležence z gibalno oviranostjo

Okvara spodnjih okončin (paraplegija)

Oseba zaradi svoje gibalne oviranosti potrebuje in uporablja pripomočke za samostojno gibanje, kot so sprehajalne palice, mehanski ali električni invalidski vozički in podobno. V to kategorijo sodijo tudi osebe, katerih zdravstvena diagnoza navaja le vzrok (npr. cerebralna paraliza), ne pa tudi vplive na delovanje lokomotorne sistema (kosti, sklepi, mišice...).

Okvara zgornjih okončin (fina motorika)

Fina motorika pri osebi je oslABLJENA do te mere, da ni sposobna operativno in učinkovito izvajati dejavnosti, ki so običajne med izobraževalnim procesom — zapisovanje z roko ali na tipkovnici, rokovanje s predmeti in opremo, ki je nepogrešljiva za opravljanje učnih obveznosti (fizične knjige, pisalne potrebščine, instrumenti itd.) ali manipuliranje s predmeti vsakodnevne uporabe.

Podporna tehnologija:

- **Invalidski vozički:** te naprave omogočajo gibalno oviranim osebam samostojno gibanje in jim tako olajšajo vključevanje v programe neformalnega izobraževanja odraslih.
- **Skuterji za mobilnost:** podobno kot invalidski vozički lahko tudi skuterji za mobilnost zagotovijo večjo mobilnost in neodvisnost osebam z gibalno oviranostjo.

- **Stopniščna dvigala:** te naprave je mogoče namestiti v stavbe s stopnicami, kar osebam z gibalno oviranostjo omogoča premikanje po zgradbah in sodelovanje v dejavnostih, ki v njih potekajo.
- **Rampe:** rampe se lahko namestijo za dostop do stavb ali območij, ki so lahko težko dosegljiva za osebe z gibalno oviranostjo.
- **Dvigala:** dvigala se lahko namestijo v zgradbe, da se osebam z gibalno oviranostjo omogoči dostop do zgornjih nadstropij ali drugih težko dostopnih območij.
- **Programska oprema za prepoznavanje glasu:** ta tehnologija omogoča osebam z gibalno oviranostjo, da z glasom upravljajo svoj računalnik ali druge naprave, kar jim olajša dostop in interakcijo s tehnologijo.
- **Prilagodljive tipkovnice in miške:** te naprave so oblikovane tako, da ustrezajo osebam z motnjami gibanja, na primer tistim, ki imajo težave pri uporabi standardnih tipkovnic ali miške.
- > [Engadget: Praktični komplet Microsoftove prilagodljive miške: vključen in prilagodljiv \(YouTube video\)](#)
- **Sistemi za nadzor okolja:** ti sistemi omogočajo osebam z gibalno oviranostjo, da z eno samo napravo nadzorujejo različne vidike svojega okolja, kot so osvetlitev, temperatura in posamezne naprave.

Poleg teh tehnologij je za ponudnike neformalnega izobraževanja odraslih pomembno, da zagotovijo, da so njihovi programi in gradiva zasnovani tako, da upoštevajo dostopnost, vključno z uporabo jasnih znakov, širših prehodov in drugih prilagoditev, ki lahko pomagajo osebam z gibalno oviranostjo pri udeležbi.

Podporne tehnologije za udeležence s specifičnimi učnimi težavami

To so osebe, ki objektivno ne morejo standardno opravljati učnih obveznosti zaradi disleksije, disortografije, diskalkulije, dispraksije, pogosto vzporedno z ADHD-jem (motnjo pozornosti s hiperaktivnostjo). Tovrstna oviranost se lahko kaže v neustreznem razvoju specifičnih akademskih, jezikovnih in govornih spretnosti (branje, pisanje, matematika).

Tukaj je navedenih nekaj primerov podpornih tehnologij, ki so lahko uporabne za udeležence s specifičnimi učnimi težavami (SUT) v neformalnem izobraževanju odraslih:

- **Programska oprema za pretvorbo besedila v govor:** ta tehnologija lahko pomaga udeležencem s težavami pri branju s pretvorbo besedila v govor, kar jim omogoča, da gradivo poslušajo, namesto da ga berejo.
- > [Rued Riis: Programska oprema za pretvorbo besedila v govor: 5 orodij, ki jih je treba poznati \(YouTube video\)](#)
- > [Kevin Stratvert: Najboljša brezplačna UI za pretvorbo govora v besedilo — Whisper UI \(YouTube video\)](#)
- **Programska oprema za prepoznavanje govora:** ta tehnologija lahko udeležencem s SUT pomaga pri težavah s pisanjem, tako da jim omogoči, da narekujejo svoje misli in jih nato prepiše v besedilo.
- **Programska oprema za miselne zemljevide:** ta tehnologija lahko udeležence s SUT podpre v primeru težav z organizacijo in razmišljanjem, tako da jim omogoči ustvarjanje vizualnih diagramov, ki jim pomagajo videti povezave med idejami.

- **Zvočne knjige in podkasti:** ti viri lahko pomagajo udeležencem z bralnimi težavami z zagotavljanjem alternativnih načinov dostopa do gradiva.
- **Programska oprema za predvidevanje besed:** ta tehnologija lahko pomaga udeležencem s črkovalnimi težavami tako, da na podlagi črk, ki so jih že vnesli, predvideva besedo, ki jo poskušajo vnesti.
- **Grafični organizatorji:** ti vizualni pripomočki lahko pomagajo udeležencem pri težavah z organizacijo in spominom, tako da zagotovijo strukturo informacij.
- **Prilagodljive tipkovnice in miške:** te tehnologije lahko pomagajo udeležencem s fizičnimi težavami z zagotavljanjem alternativnih načinov dostopa do računalnika.

Pomembno je vedeti, da čeprav so podporne tehnologije lahko zelo koristne, vseeno ni rešitve, ki bi ustrezala vsem. Posamezni udeleženec s specifično učno težavo ima lahko edinstvene potrebe in morda potrebuje drugačne vrste podpornih tehnologij. Poleg tega bodo udeleženci morda potrebovali nekaj usposabljanja in podpore za učinkovito uporabo tovrstnih tehnologij.

Nenazadnje je potrebno tudi imeti v mislih, da so podporne tehnologije le eno od orodij v večjem kompletu orodij za podporo udeležencem s tovrstnimi učnimi težavami. Morda so potrebni tudi drugi posegi, kot so prilagoditve in spremembe učnih metod, da se s tem zagotovi, da imajo tovrstni udeleženci enak dostop do izobraževanja.

Podporne tehnologije za udeležence z motnjami avtističnega spektra

Te osebe zaradi nevrorazvojnih motenj avtističnega spektra, vključno z Aspergerjevim sindromom, objektivno ne morejo opravljati učnih obveznosti na standarden način in potrebujejo psihološke, pedagoške in organizacijske prilagoditve s strani izobraževalne organizacije.

Podporne tehnologije so lahko zelo koristne za osebe z motnjami avtističnega spektra (MAS) v okoljih neformalnega izobraževanja odraslih. Te tehnologije lahko pomagajo izboljšati komunikacijo, socialne veščine in učne rezultate za tovrstno ciljno skupino udeležencev.

Tukaj je nekaj primerov podpornih tehnologij, ki so lahko koristne za posameznike z MAS v neformalnem izobraževanju odraslih:

- **Komunikacijske aplikacije:** te aplikacije lahko osebam z MAS pomagajo pri učinkovitejši komunikaciji z zagotavljanjem vizualnih pripomočkov, ikon in druge podpore.
- **Aplikacije za socialne veščine:** te aplikacije so osebam z MAS lahko v pomoč pri razvijanju socialnih veščin z zagotavljanjem scenarijev, povratnih informacij in druge podpore, ki jim pomaga razumeti socialne znake in pričakovanja.
- **Programska oprema za pretvorbo besedila v govor in govora v besedilo:** te tehnologije lahko osebam z MAS pomagajo v primeru težav z branjem, pisanjem in izraznim jezikom.
- **Video modeliranje in socialne zgodbe:** ti vizualni pripomočki lahko osebam z MAS pomagajo razumeti in se naučiti socialnih veščin in drugih vedenj.

- **Virtualna in razširjena realnost:** te tehnologije lahko zagotovijo poglobljene izkušnje, ki osebam z MAS pomagajo razvijati veščine v varnem in nadzorovanem okolju.
- **Orodja za senzorično integracijo:** ta orodja lahko pomagajo osebam z MAS pri obvladovanju težav s senzorično obdelavo, kot sta občutljivost na hrup ali senzorična preobremenitev.
- **Aplikacije za upravljanje časa:** te aplikacije lahko pomagajo osebam z motnjami MAS pri učinkovitejšem upravljanju časa in urnikov.

Pomembno je vedeti, da čeprav so podporne tehnologije lahko zelo koristne, vseeno niso rešitev, ki bi ustrezala vsem. Posamezni udeleženec z motnjami avtističnega spektra ima lahko edinstvene potrebe in morda potrebuje drugačne vrste podpornih tehnologij. Poleg tega bodo ti udeleženci morda potrebovali nekaj usposabljanja in podpore za učinkovito uporabo tovrstnih tehnologij.

Hkrati tudi ne gre spregledati, da so podporne tehnologije le eno orodje v večjem naboru orodij za podporo udeležencem s tovrstnimi motnjami. Potrebne utegnejo biti tudi druge intervencije, kot so prilagoditve in spremembe učnih metod, da se tudi tako zagotovi enak dostop te ciljne skupine do izobraževanja.

Podporna tehnologija za udeležence z drugimi težavami

Osebe, ki zaradi druge duševne motnje ali bolezni, vključno z motnjami v nevrološkem razvoju, to je motnje jezikovnih, govornih in drugih sporazumevalnih sposobnosti, ali kronične bolezni, objektivno ne morejo slediti učnim obveznosti na standarden način in potrebujejo organizacijsko podporo izobraževalne organizacije.

Tukaj je nekaj primerov podpornih tehnologij, ki lahko tem udeležencem pomagajo v izobraževalnem procesu:

- **Komunikacijski pripomočki:** to so lahko naprave ali programske aplikacije, ki pomagajo osebam s komunikacijskimi težavami, na primer tistim z motnjami jezika, govora in drugimi komunikacijskimi veščinami. Ti pripomočki lahko vključujejo programsko opremo za pretvorbo besedila v govor, programsko opremo za prepoznavanje glasu in alternativne komunikacijske naprave, kot so komunikacijske plošče in naprave AAC (razširitvena in alternativna komunikacija).
- **Kognitivna podporna tehnologija:** to so programske aplikacije, zasnovane za pomoč osebam s kognitivnimi težavami, kot so tisti z nevrorazvojnimi motnjami, ADHD ali avtizem. Tu so lahko vključene še aplikacije, ki pomagajo pri upravljanju časa, organizacije in spomina.
- **Medicinski alarmni sistemi:** te sisteme lahko uporabljajo osebe s kroničnimi boleznimi, kot so diabetes ali bolezni srca, da jih opozorijo na morebitne zdravstvene težave ali nujno ukrepanje.
- **Virtualna resničnost:** to tehnologijo je mogoče uporabiti za ustvarjanje poglobljenih okolij, ki lahko pomagajo osebam z duševnimi motnjami, kot sta anksioznost ali PTSD (posttravmatska stresna motnja), da se soočijo s svojimi strahovi in jih premagajo v nadzorovanem okolju.

- **Naprave za bio-povratna sporočila:** te naprave se lahko uporabljajo za pomoč osebam s kronično bolečino ali drugimi kroničnimi boleznimi pri obvladovanju njihovih simptomov z zagotavljanjem povratnih informacij o stvareh, kot so srčni utrip, dihanje in mišična napetost.
- **Programska oprema za pretvorbo besedila v govor:** to tehnologijo je mogoče uporabiti za pretvorbo besedila v govorni jezik, kar osebam s težavami pri branju ali učnimi težavami olajša dostop do pisnega gradiva.
- **Podporne naprave za poslušanje:** te naprave je mogoče uporabiti za krepitev zvoka, kar udeležencem s težavami s sluhom olajša poslušanje in razumevanje zvočnih vsebin.

Za ponudnike neformalnega izobraževanja odraslih je pomembno, da zagotovijo, da so njihovi programi in gradiva zasnovani tako, da upoštevajo dostopnost, pri tem uporabijo preprost jezik, dajejo jasna navodila in uporabijo prilagoditve, ki lahko osebam z oviranostmi pomagajo pri polnem sodelovanju. S temi koraki lahko ponudniki neformalnega izobraževanja odraslih vzpostavijo primerno izobraževalno okolje, da lahko vsi udeleženci polno sodelujejo v izobraževalnih programih.

Podporne tehnologije in dostopno digitalno okolje

Podporne tehnologije so pomembne, vendar brez dostopnega digitalnega okolja ne bodo delovale po pričakovanjih.

Dostopno digitalno okolje je zbirka tehnologij, orodij in procesov, ki osebam z oviranostmi omogočajo dostop, interakcijo in uporabo digitalnih vsebin. To vključuje vse od bralnikov zaslona in podporne tehnologije do standardov spletne dostopnosti in oblikovanja spletnih mest, združljivih z različnimi podpornimi tehnologijami. Vključuje tudi zagotavljanje vsebine v lahko razumljivi obliki in alternativne načine dostopa do nje. Druge značilnosti dostopnega digitalnega okolja vključujejo zagotavljanje dostopne navigacije in alternativnih načinov interakcije z vsebino.

Dostopna digitalna okolja so pomembna, saj zagotavljajo dostop do digitalnih prostorov in informacij, ki jih ti vsebujejo, vsem, ne glede na njihove zmožnosti. Omogočanje dostopnosti digitalnih prostorov pomaga spodbujati vključujočo in raznoliko spletno skupnost ter ljudem vseh sposobnosti omogoča enakovredno sodelovanje v spletnih dejavnostih. Dostopnost prav tako pomaga zagotoviti, da so digitalni viri na voljo najširšemu možnemu občinstvu, kar osebam z oviranostmi omogoča dostop do iste vsebine kot vsem ostalim.

Dostopno digitalno okolje lahko ljudem koristi na številne načine:

- **Izboljšanje dostopnosti:** osebam z oviranostmi lahko pomaga pri dostopu do informacij, izdelkov in storitev na spletu, kar je lahko še posebej pomembno za osebe, ki imajo težave s fizičnim dostopom do tradicionalnih izobraževalnih okolij.
- **Krepitev vključenosti:** lahko pomaga ustvariti bolj vključujoče učno okolje, ki zagotavlja, da lahko vsi udeleženci v celoti in enakovredno sodelujejo v programih neformalnega izobraževanja odraslih.
- **Spodbujanje učenja:** lahko pomaga olajšati učenje, tako da udeležencem zagotovi nabor orodij in virov, ki lahko podpirajo njihove učne potrebe.
- **Izpolnjevanje zakonskih zahtev:** v evropskem prostoru imamo zakonske zahteve, da morajo biti spletna mesta in digitalne platforme dostopne osebam z oviranostmi. Z ustvarjanjem tovrstnega digitalnega okolja lahko ponudniki neformalnega izobraževanja odraslih dokažejo, da izpolnjujejo te zakonske zahteve.

Da bi zagotovili dostop do digitalnega okolja, je treba upoštevati številna pravila in smernice, kot so:

- **Smernice za dostopnost spletne vsebine (WCAG):** te smernice zagotavljajo nabor tehničnih standardov za ustvarjanje dostopne spletne vsebine, vključno s smernicami za besedilne alternative, barvni kontrast, dostopnost tipkovnice in druge funkcije dostopnosti.
- **Na uporabnika osredotočeno oblikovanje:** zasnova digitalnega okolja mora biti osredotočena na potrebe oseb z oviranostmi, s poudarkom na zagotavljanju intuitivnega in za uporabo preprostega vmesnika, ki je dostopen vsem.
- **Združljivost podporne tehnologije:** digitalno okolje naj bi bilo zasnovano tako, da je združljivo z vrsto podpornih tehnologij, kot so bralniki zaslona, programska oprema za pretvorbo besedila v govor in druga orodja za osebe z oviranostmi.
- **Testiranje in vrednotenje:** digitalno okolje bi bilo treba redno testirati in vrednotiti, da bi zagotovili izpolnjevanje standardov dostopnosti in hkrati opredelili področja za izboljšave.

Na splošno je ustvarjanje dostopnega digitalnega okolja lahko zelo koristno za ponudnike neformalnega izobraževanja odraslih, saj lahko pomaga ustvariti bolj vključujoče in dostopno učno okolje za vse udeležence.

Ocena potreb, nabava in vpeljava PT v izobraževalno organizacijo

Podporna tehnologija ima lahko pomembno vlogo pri podpori udeležencem z oviranostmi v izobraževalnih organizacijah. Za učinkovito izvajanje podporne tehnologije so potrebni temeljita ocena potreb, postopek nabave in načrt izvajanja. Tukaj je nekaj korakov, ki jih je smotrno upoštevati:

- **Ocena potreb:** izvedba celovite presoje potreb udeležencev z oviranostmi v izobraževalni organizaciji. Ta presoja vključuje prispevke izobraževalcev in samih udeležencev ter identificirati vrste podporne tehnologije, ki bodo najbolj učinkovite za specifične potrebe vsakega udeleženca.
- **Nabava:** ko je presoja potreb končana, je potrebno določiti tiste podporne tehnologije, ki bodo potrebne za izpolnitev teh potreb. Ugotoviti je potrebno razpoložljive možnosti in upoštevati dejavnike, kot so združljivost z obstoječo strojno in programsko opremo, enostavnost uporabe in stroške. Ob tem je potrebno zagotovilo, da so vse obravnavane tehnologije skladne s standardi dostopnosti.
- **Proračun:** določitev proračuna, ki je na voljo za nakup podporne tehnologije. Potreben je razmislek o možnih virih financiranja, kot so nepovratna sredstva ali partnerstva z lokalnimi organizacijami. Na podlagi opravljene ocene je potem potrebno določiti prednostne tehnološke potrebe.

- **Izvedbeni načrt:** razvoj celovitega načrta za izvajanje podporne tehnologije, vključno z usposabljanjem za izobraževalce in osebje ter stalno podporo za udeležence. Zagotoviti je potrebno, da imajo osebje in udeleženci potrebno podporo in sredstva za učinkovito uporabo tehnologije. Ob tem velja paziti na dostopnost in pravičnost pri uporabi tehnologije.
- **Vrednotenje:** spremljanje učinkovitosti podporne tehnologije in po potrebi prilagoditev. Zbiranje povratnih informacij od udeležencev, izobraževalce in drugega osebja, da pridobimo vpliv tehnologije na učni proces in angažiranost udeležencev.

Z upoštevanjem teh korakov lahko izobraževalne organizacije učinkovito ovrednotijo, nabavijo in implementirajo podporno tehnologijo za podporo udeležencem z oviranostmi, s čimer zagotovijo, da imajo potrebna orodja za uspešno delo pri svojih izobraževalnih prizadevanjih. Pomembno si je zapomniti, da so potrebe vsakega udeleženca z oviranostmi lahko drugačne in da je za zagotovitev najučinkovitejše uporabe podporne tehnologije potreben individualiziran pristop.

Prepoznavanje in vrednotenje potreb

Pri vrednotenju potreb oseb z oviranostmi v zvezi s podpornimi tehnologijami je pomembno uporabiti pristop, osredotočen na udeleženca. Tukaj je nekaj korakov, ki so lahko v pomoč pri vrednotenju potreb ciljne skupine glede podpornih tehnologij:

- **Zbiranje informacij:** začnemo z zbiranjem informacij o oviranosti udeleženca in o tem, kako ta vpliva na njegove učne potrebe. To lahko vključuje posvetovanje z udeležencem (pomočniki, skrbniki) in vsemi strokovnjaki, ki imajo izkušnje s tega področja, kot so na primer logopedi, delovni terapevti.
- **Prepoznavanje ovir:** ugotovimo morebitne ovire, ki udeležencu preprečujejo polno sodelovanje v programih neformalnega izobraževanja odraslih, kot so nedostopni materiali, težave s komunikacijo ali obdelavo informacij ali fizične ovire.
- **Raziskovanje podpornih tehnologij:** raziščemo vrsto podpornih tehnologij, ki so lahko primerne za potrebe udeleženca. To lahko vključuje posvetovanje s strokovnjaki na tem področju, pregled ustrezne literature in virov ter udeležbo na izobraževanjih ali delavnicah.
- **Upoštevanje individualnih potreb:** upoštevamo individualne potrebe in preference udeleženca, vključno z njegovim učnim stilom, senzoričnimi preferencami in stopnjo udobja s tehnologijo. Morda je koristno pri tem vključiti udeleženca v proces ocenjevanja in pridobiti njegov prispevek o tem, katere podporne tehnologije so zanj najbolj koristne.

- **Presoja izvedljivosti:** ocenimo izvedljivost izvajanja podpornih tehnologij ob upoštevanju dejavnikov, kot so stroški, razpoložljivost, združljivost z obstoječimi sistemi ter zahtevana raven usposabljanja in podpore.
- **Spremljanje napredka:** ko so podporne tehnologije uvedene, je pomembno spremljati napredek pri udeležencu in po potrebi narediti prilagoditve. To lahko vključuje stalno vrednotenje in ocenjevanje ter redno komunikacijo z udeležencem in njegovo podporno mrežo.

Pridobitev in prevzem naprave

Pridobitev ali nakup podporne tehnologije za udeležence z oviranostmi je lahko zapleten proces, ki vključuje skrbno načrtovanje, ocenjevanje in sodelovanje z različnimi deležniki. Tukaj je nekaj korakov, ki lahko pomagajo pri pridobitvi podporne tehnologije:

- **Ugotavljanje potreb:** opredelitev specifičnih potreb udeleženca z oviranostjo, vključno z vrsto podporne tehnologije, ki bo morda potrebna. To lahko vključuje posvetovanje s samim udeležencem, morebiti tudi z njegovimi pomočniki ali skrbniki in z vsemi strokovnjaki, ki se spoznajo na oviranost, katero naslavljamo.
- **Izvedba ocene:** priprava formalne ocene potreb in sposobnosti udeleženca z uporabo različnih orodij in tehnik ocenjevanja. To lahko vključuje delo s strokovnjaki, kot so logopedi, delovni terapevti ali strokovnjaki za pomožno tehnologijo.
- **Raziskovanje dostopnih tehnologij:** ugotoviti razpoložljivost podpornih tehnologij, ki bi lahko ustrezale potrebam udeleženca. To lahko vključuje pregledovanje literature in virov, posvetovanje s strokovnjaki na tem področju in udeležbo na izobraževanjih ali delavnicah.
- **Možnosti virov financiranja:** določitev virov financiranja, ki so morda na voljo za podporo pridobitvi podporne tehnologije. To lahko vključuje nacionalne / lokalne razpise, donacije ustanov ali druge vire financiranja.

- **Pridobitev opreme:** po zagotovitvi sredstev je potrebno pridobiti potrebno strojno in programsko opremo. To lahko vključuje sodelovanje s prodajalci, dobavitelji ali proizvajalci, da se zagotovi, da oprema ustreza specifičnim potrebam udeleženca in da je združljiva z obstoječimi sistemi.
- **Zagotavljanje usposabljanja in podpore:** zagotoviti je potrebno usposabljanje in stalno podporo udeležencu, pa tudi organizacijskemu in drugemu podpornemu osebju, ki bo vključeno v uporabo podporne tehnologije. To lahko vključuje zagotavljanje usposabljanja o uporabi strojne in programske opreme, odpravljanje pogostih težav in zagotavljanje stalne tehnične podpore.

Zagotavljanje potrebnih sprememb in prilagoditev

Tukaj je nekaj posebnih strategij, ki jih je mogoče uporabiti za zagotovitev potrebnih sprememb in prilagoditev podporne tehnologije za udeležence z oviranostmi:

- **Izbira:** prvi korak je opredelitev specifičnih potreb udeleženca in izbira ustreznih orodij podporne tehnologije za reševanje teh potreb. To lahko vključuje ocenjevanje različnih možnosti in upoštevanje dejavnikov, kot so učenčeve funkcionalne sposobnosti, stil učenja ter fizični, senzorični ali kognitivni izzivi.
- **Oblikovanje:** ko identificiramo ustrezna orodja podporne tehnologije, je naslednji korak oblikovanje vseh potrebnih sprememb ali prilagoditev, da se zagotovi, da tehnologija ustreza specifičnim potrebam udeleženca.
- **Nameščanje:** pomembno je zagotoviti, da je vsaka podporna tehnološka oprema pravilno nameščena za udeleženca. To lahko vključuje prilagajanje velikosti, oblike ali postavitve tehnologije, da se zagotovi udobna in učinkovita uporaba za udeleženca.
- **Prilagajanje:** orodja podporne tehnologije bo morda treba prilagoditi specifičnim potrebam udeleženca. To lahko vključuje prilagajanje nastavitev, dodajanje posebnih funkcij ali funkcij ali razvoj komponent programske ali strojne opreme po meri.

- **Adaptacija:** orodja podporne tehnologije bo morda treba prilagoditi tudi za obravnavo sprememb potreb udeleženca ali za boljšo podporo njegovemu učenju in sodelovanju v programih neformalnega izobraževanja odraslih.
- **Vzpostavljanje uporabe:** na koncu je pomembno zagotoviti usposabljanje in podporo udeležencu, da zagotovimo, da lahko učinkovito uporablja podporno tehnologijo. To lahko vključuje praktična usposabljanja, spletne vadbice ali druge oblike podpore.

Usposabljanje udeleženca za uporabo naprave

Usposabljanje udeležencev z oviranostmi za uporabo podporne tehnologije je pomemben del procesa, s čimer zagotavljamo, da so sposobni učinkovito uporabljati tehnologijo za podporo svojemu učenju in s tem aktivno sodelovati v programih neformalnega izobraževanja odraslih. Tukaj je nekaj korakov, ki lahko pomagajo pri usposabljanju ciljne skupine za uporabo podporne tehnologije:

- **Začetek z osnovami:** najprej je udeleženca potrebno naučiti osnov uporabe podporne tehnologije, vključno s tem, kako jo vklopiti in izklopiti, kako krmariti po menijih in možnostih ter kako prilagoditi nastavitve in preference.
- **Zagotovitev praktičnega učenja:** udeležencu zagotovimo veliko prakse pri uporabi tehnologije, vključno z vodenimi vajami in samostojnim raziskovanjem. Udeleženca spodbujamo k eksperimentiranju in preizkušanju različnih lastnosti in funkcij.
- **Prilagoditev tehnologije:** ko bo udeleženec vešč uporabe podporne tehnologije, jo prilagodimo njegovim posebnim potrebam in željam. Sem lahko spada prilagajanje nastavitev, dodajanje raznih specializiranih funkcij ali razvoj komponent programske ali strojne opreme po meri.
- **Uporaba primerov iz realnega življenja:** uporabimo primere iz resničnega življenja, da udeležencu pomagamo razumeti, kako se lahko tehnologija uporablja za podporo njegovemu učenju in sodelovanju v programih neformalnega izobraževanja odraslih. Na primer, pokažimo, kako se lahko tehnologija uporablja za zapisovanje, dostop do digitalnih gradiv ali sodelovanje v skupinskih razpravah.
- **Zagotovitev stalne podpore:** zagotovimo stalno podporo udeležencu, ko bo še naprej uporabljal tehnologijo, vključno z odpravljanjem pogostih težav, zagotavljanjem tehnične podpore in pomoči pri prilagajanju na nove funkcije.

- **Spremljanje napredka:** spremljati je potrebno učni razvoj udeleženca v luči uporabe podporne tehnologije. Ob tem je potrebno zagotoviti povratne informacije in uporabo tehnologije po potrebi prilagajati, s čimer zagotovimo, da tehnologija ustreza potrebam in željam udeležencev.

Praktično usposabljanje o programski opremi za ljudi z izgubo vida
vir: <https://www.flickr.com/photos/radlicek/49025873566/>

Usposabljanje za strokovnjake

Usposabljanje in tehnična pomoč sta lahko ključnega pomena pri zagotavljanju, da lahko strokovnjaki, delodajalci in drugi, ki nudijo storitve udeležencem z oviranostmi, učinkovito naslovijo njihove potrebe. Tukaj je nekaj korakov, ki jih je mogoče izvesti za zagotovitev tega usposabljanja in tehnične pomoči:

- **Identifikacija potreb po usposabljanju:** potrebno je oceniti, katere so posebne potrebe po usposabljanju pri strokovnjakih, delodajalcih ali drugih akterjih, ki sodelujejo pri glavnih življenjskih funkcijah udeležencev z oviranostmi. To lahko vključuje ocenjevanje njihovega trenutnega znanja in veščin v zvezi s podporno tehnologijo in storitvami za osebe z oviranostmi.
- **Razvoj programov usposabljanja:** razvoj programov usposabljanja, ki naslavljajo ugotovljene potrebe strokovnjakov, delodajalcev ali drugih posameznikov, vključenih v glavne življenjske funkcije udeleženca z oviranostjo. Ti programi usposabljanja bi morali biti oblikovani tako, da zagotavljajo trdne temelje znanja in veščin, povezanih s podporno tehnologijo in storitvami za osebe z oviranostjo.
- **Izvedba usposabljanja:** izvajanje programov usposabljanja v obliki, ki je dostopna in učinkovita za strokovnjake, delodajalce ali druge posameznike. To lahko vključuje kombinacijo osebnega usposabljanja, spletnega usposabljanja ter stalne tehnične pomoči in podpore.
- **Vrednotenje učinkovitosti:** sprotno vrednotenje učinkovitosti programov usposabljanja, da zagotovimo, da strokovnjaki, delodajalci ali drugi akterji pridobijo znanje in spretnosti, ki so potrebne za učinkovito podporo udeležencem.

- **Zagotavljanje stalne tehnične podpore:** zagotavljanje stalne tehnične pomoči in podpore strokovnjakom, delodajalcem ali drugim akterjem, da se s tem zagotovijo pogoji, da lahko učinkovito izvajajo znanje in veščine, pridobljene s programi usposabljanja.

Praktično usposabljanje za strokovnjake o 3D tiskanju in njegovi uporabi v neformalnem izobraževanju
vir: <https://www.flickr.com/photos/radlicek/49025822456/>

Usklajevanje terapij, posegov ali storitev s podporno tehnologijo

Podporne tehnološke naprave so lahko pomembna sestavina celovitega izobraževalnega ali rehabilitacijskega načrta za udeležence z oviranostmi. Usklajevanje z drugimi terapijami, posegi ali storitvami lahko pomaga zagotoviti, da je podporna tehnologija učinkovito vključena v splošni učni načrt udeleženca.

Tukaj je nekaj korakov, ki jih je mogoče izvesti za skupno uporabo naprav podpornih tehnologij in drugih terapij, posegov ali storitev:

- **Sodelovanje:** sodelovanje s podporno mrežo udeleženca, kot so njegovi zdravstveni delavci, vzgojitelji in terapevti, da zagotovimo, da je podporna tehnologija učinkovito vključena v splošni načrt. To lahko vključuje redno komunikacijo in izmenjavo informacij med različnimi ponudniki.
- **Vrednotenje:** podajanje ocen, da s tem spremljamo posebne potrebe udeleženca in ugotavljamo, kako je mogoče podporno tehnologijo integrirati z drugimi terapijami, posegi ali storitvami. To lahko vključuje ovrednotenje učenčevega trenutnega izobraževalnega ali rehabilitacijskega načrta in ugotavljanje, kako lahko podporna tehnologija podpira te cilje.

- **Usposabljanje:** udeležencu in njegovi podporni mreži zagotavljati usposabljanje o tem, kako učinkovito uporabljati podporno tehnologijo in jo uskladiti z drugimi terapijami, posegi ali storitvami. To lahko vključuje prepoznavanje posebnih strategij za vključitev podporne tehnologije v obstoječe terapije ali posege.
- **Evalvacija:** stalno vrednotenje učinkovitosti podporne tehnologije in njene integracije z drugimi terapijami, posegi ali storitvami. To lahko vključuje redna ocenjevanja in prilagoditve celotnega načrta, kot je potrebno, da se zagotovi, da udeleženec uspešno zasleduje svoje izobraževalne cilje.

Vzdrževanje, popravilo in zamenjava po potrebi

Vzdrževanje, popravilo ali zamenjava podporne tehnologije je pomembno, s tem zagotavljamo, da tehnologija še naprej pravilno deluje in izpolnjuje potrebe udeleženca z oviranostjo. Tukaj je nekaj splošnih korakov, ki jih je mogoče izvesti:

- **Vzdrževanje:** podporno tehnologijo je treba redno vzdrževati, da se zagotovi njeno pravilno delovanje. To lahko vključuje čiščenje, testiranje in umerjanje tehnologije po potrebi. Redno vzdrževanje pomaga preprečevati težave in podaljša življenjsko dobo tehnologije.
- **Popravilo:** če se naprava s podporno tehnologijo pokvari ali preneha delovati pravilno, jo bo morda treba popraviti. To lahko vključuje stik s proizvajalcem, pooblaščen servisno službo ali IT strokovnjakom za odpravo in popravilo težave. Nekatere podporne tehnologije imajo lahko tudi garancije ali storitvene pogodbe, ki lahko zagotavljajo storitve popravila.
- **Zamenjava:** podporno tehnologijo bo morda treba zamenjati, če postane zastarela ali če se spremenijo potrebe udeleženca. V tem primeru je pomembno sodelovati z udeležencem in njegovo podporno mrežo, da prepoznamo ustrezno nadomestno tehnologijo in zagotovimo, da je pravilno vključena v njihov učni in podporni sistem.
- **Načrtovanje proračuna:** pri načrtovanju programov neformalnega izobraževanja odraslih za udeležence z oviranostmi je pomembno upoštevati stroške vzdrževanja, popravila ali zamenjave podporne tehnologije. To lahko vključuje proračun za stroške rednega vzdrževanja ali popravil, kot tudi načrtovanje nadomestne tehnologije, če je potrebno.

Univerzalno oblikovanje

Teorija univerzalnega oblikovanja za učenje (UOU)

Univerzalno oblikovanje za učenje (Universal Design Learning — UDL) je pristop za oblikovanje izobraževalnih okolij in učnih načrtov, ki so učinkoviti in dostopni vsem udeležencem. Zagotavlja nabor **načel za razvoj kurikuluma**, ki lahko ustvari pogoje, potrebne za vsakega udeleženca za učenje in premagovanje učnih ovir.

Teorija UOU temelji na ideji, da so vsi udeleženci izobraževalnega procesa edinstveni in da bi moralo biti izobraževanje prožno ter prilagodljivo za izpolnjevanje različnih potreb vsakega udeleženca. To pomeni, da morajo izobraževalna gradiva in okolja udeležencem omogočiti dostop do vsebine in sodelovanje z njo na način, ki jim najbolj ustreza. Namesto da bi pričakovali, da se bodo udeleženci vključili v izobraževalni sistem, ki ustreza vsem, si UOU prizadeva ustvariti **vkjučujoča, pravična in dostopna** učna okolja, ki se lahko prilagodijo edinstvenim potrebam in zmožnostim vsakega udeleženca, ne glede na njegov učni stil, telesne ali senzorične sposobnosti, invalidnost, starost, spol ali kulturno in jezikovno ozadje.

UOU želi odstraniti učne ovire z razvojem prilagodljivih učnih okolij, vključno s **cilji, ocenami, metodami, materiali in fizičnimi okolji**. Izobraževalci so spodbujeni, da učne ovire naslavljajo na ravni potreb **po oblikovanju učnega okolja**, in ne pri udeležencu.

UOU lahko podpira izobraževalce, da načrtno oblikujejo učne izkušnje, ki so vključujoče za vsakega udeleženca. Tukaj je navedenih nekaj primerov:

- Izobraževalci lahko uporabijo načela UOU, da pripravijo načrt procesa poučevanja in odločanja. To jim je v pomoč pri globljem in sistematičnem razmišljanju o raznolikih potrebah svojih udeležencev ter oblikovanju učnih izkušenj, ki so prožne, prilagodljive in dostopne vsem.
- UOU spodbuja izobraževalce, da predvidijo in obravnavajo morebitne ovire in izzive, s katerimi se utegnejo soočiti njihovi udeleženci ter pripravijo potrebno podporo in prilagoditve, da so tako vsem udeležencem v pomoč.
- UOU pomaga izobraževalcem ustvariti učna okolja, ki so zanimiva, izzivalna in podpirajo vse udeležence. Z uporabo različnih učnih strategij in tehnologij ter z zagotavljanjem udeležencem več načinov za dostop do gradiva in sodelovanje z njimi, lahko izobraževalci ustvarijo učne izkušnje, ki so vključujoče in pomembne za vse udeležence.

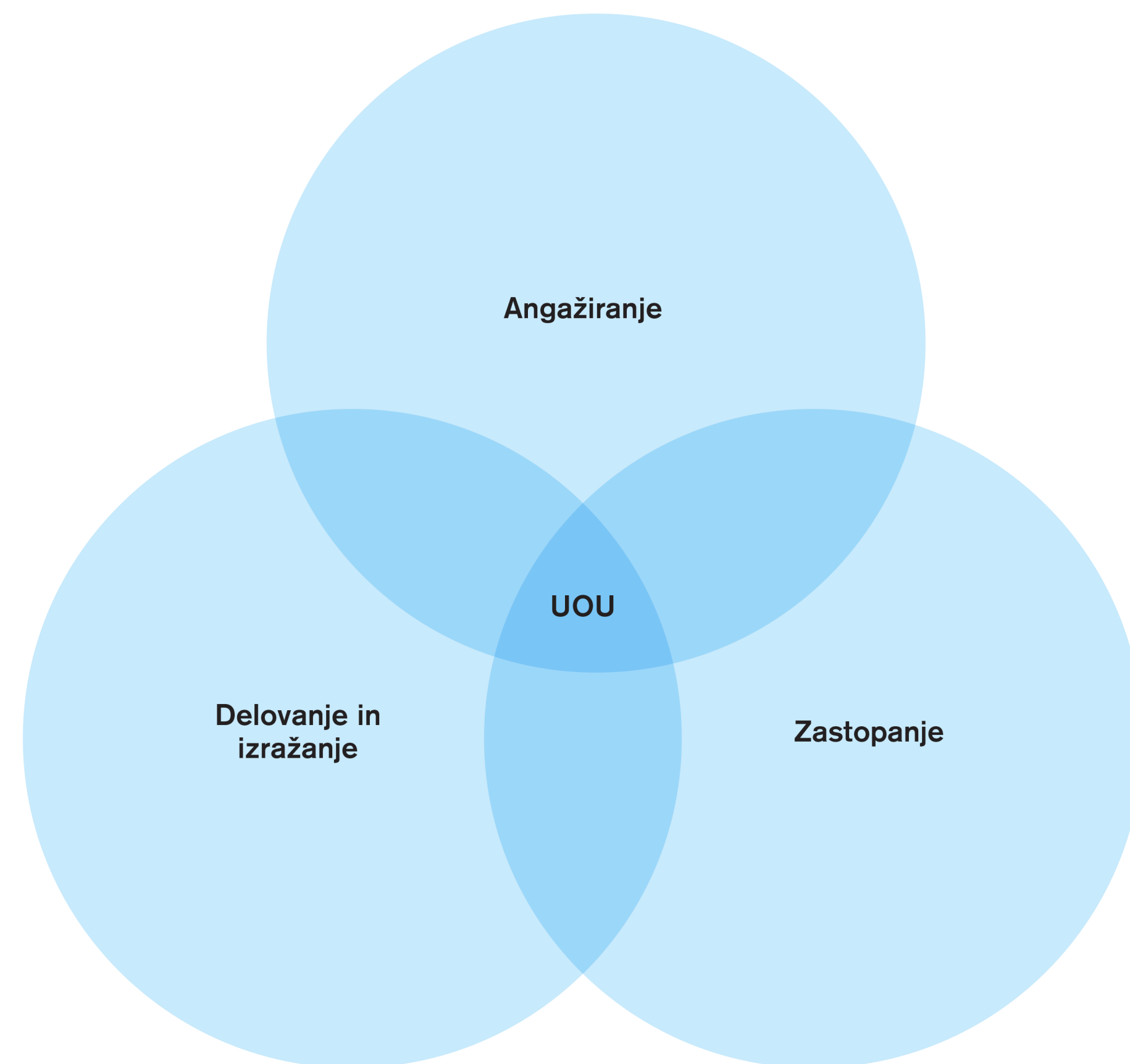
> [UDL at a Glance https://www.youtube.com/watch?v=bDvKnY0g6e4](https://www.youtube.com/watch?v=bDvKnY0g6e4) (YouTube video)

Temeljna načela UOU

UOU se utemeljuje skozi tri osrednja načela:

- **Zagotavljanje različnih oblik angažiranja:** ustvarjanje učnih okolij in dejavnosti, ki so zanimive, izzivalne in privlačne za vse udeležence. Na primer, izobraževalec lahko uporabi kombinacijo besedila, slik in videoposnetkov, da razloži koncept ali ponudi pisna navodila poleg zvočnega posnetka ali predstavitve.
- **Zagotavljanje različnih načinov zastopanja:** zagotovitev, da so informacije predstavljene v različnih oblikah, na primer prek vizualnih, slušnih in tipnih kanalov, tako da lahko vsi udeleženci do njih dostopajo in jih razumejo. Na primer, izobraževalec lahko uporablja igre, simulacije in praktične dejavnosti, da bi udeležencem pomagal pri učenju koncepta ali jim osvetlil težave iz resničnega sveta, ki jih morajo razrešiti in so pomembne za njihova življenja ter interese.
- **Zagotavljanje različnih izraznih sredstev:** dajanje udeležencem možnost, da se izrazijo na več različnih načinov in s tem lahko pokažejo, kaj znajo in da to lahko storijo na način, ki je za njih ustrezen in naraven. Na primer, izobraževalec lahko udeležencem predlaga, da za predstavitev svojega dela lahko napišejo esej, ustvarijo predstavitev o sebi ali izdelajo videoposnetek.

Z uporabo teh načel lahko izobraževalci ustvarijo učna gradiva in okolja, ki so prožna, prilagodljiva in dostopna vsem udeležencem. To je slednjim v pomoč, da imajo vsi enake možnosti za učenje in uspeh v izobraževalnem procesu.

UOU strategije in tehnike

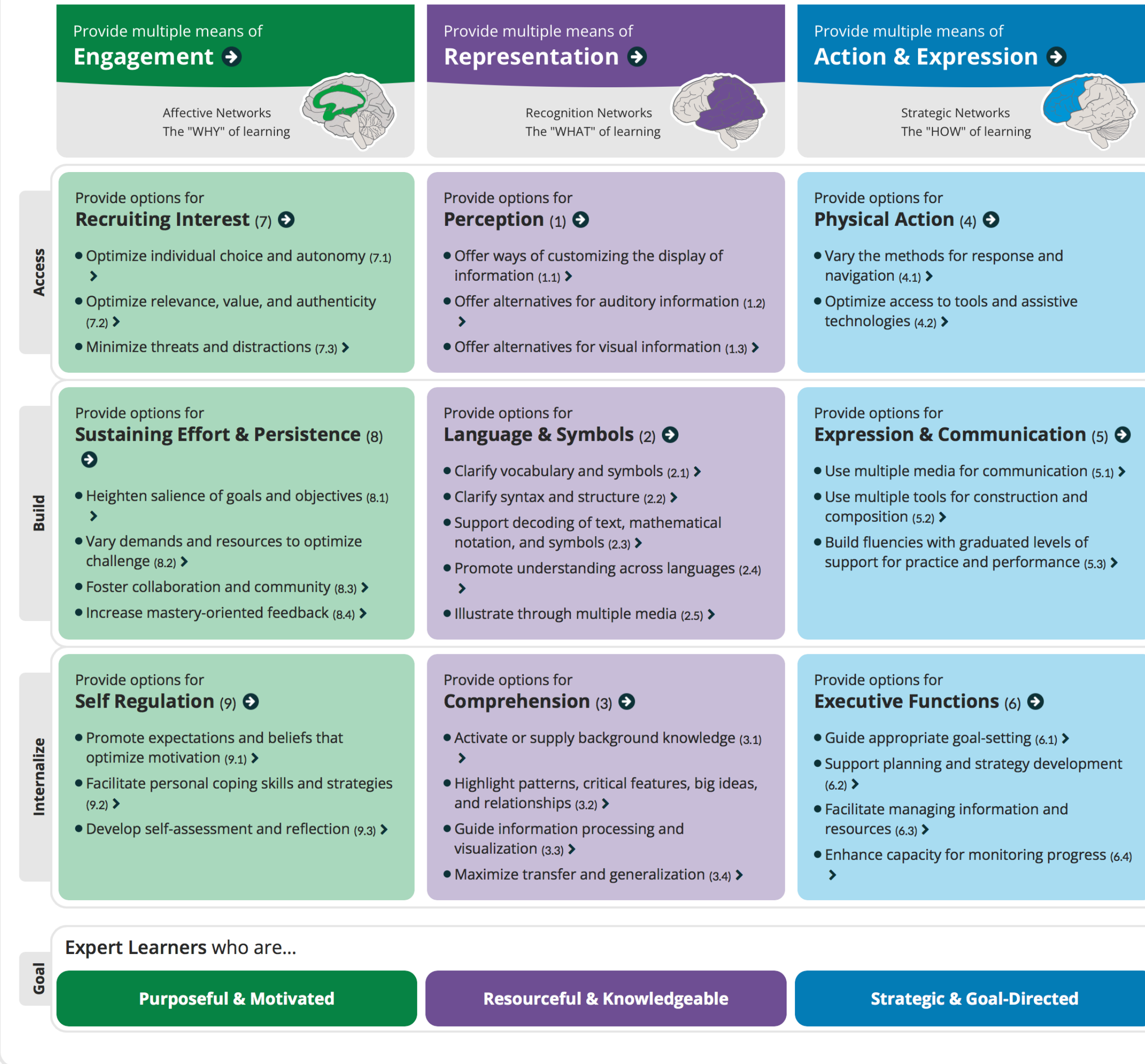
UOU smernice (<https://udlguidelines.cast.org>), ki jih je razvil CAST, so namenjene podpori oblikovanja in izvajanju vidikov kurikuluma, ki so dostopni in učinkoviti za vse udeležence. Ti so sestavljeni iz treh temeljnih načel in nabora posebnih kontrolnih točk, ki ponujajo praktične napotke za uporabo načel v izobraževalnih okoljih. Vsako načelo spremljajo tri smernice o uporabi virov in orodij za izboljšanje učenja. Vsaka smernica ima podporne kontrolne točke, ki so praktične strategije in predlogi, ki jih morajo izobraževalci upoštevati pri načrtovanju svojega poučevanja po UOU.

Smernice UOU zagotavljajo sistematičen in prožen pristop k oblikovanju in poučevanju kurikuluma in se lahko uporabljajo na vseh ravneh izobraževanja, od zgodnjega otroštva do izobraževanja odraslih. Lahko se prepletajo in usklajujejo glede na specifične učne cilje ter uporabljajo za določena vsebinska področja in kontekste v kateri koli disciplini ali domeni.

Uporabno orodje za izobraževalce izobraževanja odraslih je **Grafični organizator smernic UOU**, ki izobraževalcem lahko pomaga pri oblikovanju lekcij in ocen v skladu z načeli UOU. Zagotavlja okvir za prepoznavanje ciljev lekcije, kot tudi nudi podporo pri uresničevanju različnih potreb udeležencev. Grafični organizator je na voljo na spletni strani CAST v različnih jezikih in ga je mogoče brezplačno prenesti, natisniti in uporabiti.

Universal Design for Learning Guidelines

Strategije UOU so izobraževalne metode in orodja, ki so usklajeni s smernicami UOU in jih lahko uporabljajo izobraževalci pri odpravljanju učnih ovir in zagotavljanju, da imajo **vsi** udeleženci enake možnosti za učenje. Nekaj primerov:

- **Uporaba multimedije** — vključuje udeležence v različne učne stile in ponuja možnosti za branje, gledanje, poslušanje, oblikovanje in vizualizacijo. Prav tako poveča razpon pozornosti, pomaga pri 3D vizualizaciji in lahko sproži različne sposobnosti senzoričnega učenja.
- **Vključevanje gibalnih aktivnosti** — povečuje vitalnost in budnost, pomen vključevanja vseh udeležencev, vključno s tistimi, ki imajo kratkotrajno pozornost.
- **Dajanje priložnost gibanju** — v pomoč udeležencem z bipolarnimi ali drugimi duševnimi motnjami, da se umirijo in okrepijo pozornost.
- **Uporaba prilagodljivih ocen** — v cilju okrepiti vključenost in motiviranost pri udeležencih.
- **Podpora prevzemanju tveganja** — pomaga udeležencem pri vključevanju njihovih raznolikih sposobnosti.
- **Glasno branje in označevanje besedil** — kot pomoč udeležencem s slabovidnostjo in z omejenim znanjem jezika. To je v pomoč tudi slabim bralcem.
- **Uporaba pretvorbe besedil v govor med tipkanjem** — za pomoč slabovidnim učencem in osnovnim bralcem.
- **Zmanjšanje vsebine na strani** — kot pomoč udeležencem, da se osredotočijo in pridobijo pozornost. To pomaga tudi učencem z ADHD, bipolarno motnjo ali anksioznostjo.
- **Podpora besedišča s slikami** — za pomoč udeležencem s kognitivnimi motnjami, jezikovnimi težavami in omejenim jezikovnim znanjem.

- **Uporaba izrezkov/grafik/fotografij kot alternativo risanju** — za podporo udeležencem s finomotoričnimi motnjami.
- **Uporaba videoposnetkov s podnapisi** — za podporo udeležencem z okvaro sluha. To tudi pri bipolarnih udeležencih zmanjšuje motnje.

Obstaja veliko različnih tehnik za izvajanje UOU, ki jih je potrebno upoštevati pri vseh elementih kurikuluma. Spodaj je navedenih nekaj primerov.

Tehnike UOU, ki pomagajo zagotoviti razne oblike angažiranja:

- Skupinske razprave
- Uporaba različnih učnih metod
- Predstavitve
- Igranje vlog
- Spletne deske za razprave in študijske klepetalnice
- Konceptni zemljevidi

Tehnike UOU, ki pomagajo zagotoviti več načinov predstavitve:

- Uporaba različnih dejavnosti: taktilnih, kinestetičnih, slušnih in vizualnih
- Uporaba različnih učnih gradiv: spletnih virov, video posnetkov, podkastov, predstavitev, e-knjig itd.
- Animacije, diagrami, interaktivni digitalni učni predmeti

Tehnike UOU, ki pomagajo zagotoviti več načinov delovanja in izražanja:

- Izbira vsebine in oblike nalog
- Ustvarjanje video posnetkov
- Blogi, revije, predstavitve
- Multimedijski projekti
- Spletne vaje

Uvajanje UOU v izobraževanju odraslih

Izobraževalci izobraževanja odraslih lahko uporabijo UOU za prilagoditev svojega izobraževanja raznolikosti svojih udeležencev, s tem da izkoristijo prilagodljivost in raznolikost metod usposabljanja, materialov in učnih dejavnosti, ne da bi kakorkoli spreminjali vsebino poučevanja. Poleg tega UOU ponuja različne načine za uvajanje neformalnih vidikov v izobraževanju odraslih.

Prej opisane smernice, strategije in metode je mogoče uspešno uporabiti za vse štiri medsebojno povezane elemente kurikulumu UOU:

- **Cilji:** doseganje učnih ciljev, za katere izobraževalec želi, da jih udeleženci dosežejo.
- **Gradiva:** skupek virov in orodij, ki jih udeleženci uporabijo za dostop do informacij, sodelovanje z vsebino in prikaz svojega učenja.
- **Metode:** učne strategije in pristope, ki jih izobraževalec uporabi za podporo učne poti udeležencev.
- **Vrednotenje:** načini, na katere bo izobraževalec vrednotil učno pot in razvoj udeležencev.

Cilji potrebujejo biti neposredno povezani z resničnim znanjem in veščinami, da bi udeležence motivirali za učni razvoj. Različni udeleženci ga dosegajo na različne načine, izogibati se je treba preveč togim ali preozkim pristopom za doseganje ciljev.

Da bi bili učni cilji učinkoviti v okoljih izobraževanja odraslih, je potrebno:

- ločevati sredstva od ciljev
- upoštevati spremenljivosti pri učenju
- ponujati možnosti glede materialov, metod in vrednotenja

Gradivo za izobraževanje lahko vključuje knjige, videoposnetke, spletne strani, interaktivno programsko opremo in druge multimedijske vire. Gradivo lahko predstavlja vrsto učnih ovir in izobraževalec potrebuje to upoštevati. Na primer:

- **gradiva z besedilom** (učbenik/izročki)
morda niso dostopni udeležencem z okvaro vida ali tistim, ki ne morejo dekodirati in razumeti napisanega besedila ali obdelati vizualnih informacij
- **zvočna gradiva** (predavanja/videi)
morda niso dostopni udeležencem z okvaro sluha ali tistim, ki fizično ali kognitivno ne morejo delati zapiskov
- **slikovna gradiva** (video/izročki)
morda niso dostopni udeležencem z okvaro vida in tistim, ki ne morejo obdelati vizualnih informacij

Zato bi bilo treba zagotoviti raznovrstno gradivo za izobraževanje, da bi udeležencem ponudili druge možnosti za sodelovanje, učenje in prikaz tega, kar znajo. Uporabiti je treba prilagodljivo gradivo za usposabljanje in medije. Zelo dober primer je digitalno besedilo, s katerim je mogoče manipulirati, da postane dostopno večjemu številu udeležencev: povečanje velikosti pisave, uporaba funkcije pretvorbe besedila v govor, označevanje besedila med branjem itd.

Drugi prilagodljivi mediji: digitalni vizualni mediji, avdio orodja, programske aplikacije, spletna orodja itd.

Kadar je le mogoče, je treba uporabiti tudi druge materiale ali medije, kot so pomanjšani modeli, materiali na otip itd.

Izobraževalci morajo uporabljati različne metode poučevanja, ki bodo atraktivne za vse udeležence. To lahko vključuje neposredno poučevanje, učenje na podlagi poizvedovanja, učenje na podlagi problemov, učenje na podlagi projektov in druge učne pristope, ki so primerni za snov in zmožnosti sposobnosti ter interese udeležencev. Učno vsebino in informacije je potrebno predstavljati na več različnih načinov, da udeležencem pomagamo obvladati vsebino.

Vrednotenje naj bi bilo usklajeno s cilji učnega načrta, s tem da zagotavlja prožne priložnosti za dokazovanje znanja ali veščin, omogoča ogrodje in opore ter da poteka kontinuirano. Upoštevati je treba več formativnih in sumativnih metod vrednotenja, da se vsem udeležencem omogoči izbira, kako bodo dokazovali svoje učne dosežke. To lahko vključuje kvize, izpite, projekte, portfolije in druge pristope dokazovanja uspešnosti.

Prepoznavanje in izkoriščanje potenciala novih tehnologij v izobraževalnih programih za odrasle

Univerzalno oblikovanje in nove tehnologije

Univerzalno oblikovanje (UO) je oblikovanje izdelkov, storitev, tehnologij, okolij itd., da jih lahko v največji možni meri **uporabljajo** vsi ljudje ne glede na njihovo starost, velikost, sposobnosti ali oviranost. Njegov namen je oblikovati tehnologije, ki jih lahko uporablja čim več ljudi: *mainstream* tehnologija za vsakogar. Poudarek je na izogibanju nepotrebnim posebnim rešitvam in prilagoditvam. Univerzalno oblikovana tehnologija je dostopna, uporabna in vključujoča.

Nove tehnologije imajo velik potencial za podporo potrebam osebam z oviranostmi (OZO) na več načinov. Pomagajo jim premagovati ovire, jim omogočijo večji dostop do izobraževanja in ponujajo prilagojene rešitve.

V tem gradivu z 'novimi tehnologijami' ponazarjamo tisti napredni ali novi razvoj na področju podpornih tehnologij (PT), ki je viden v razvoju posebnih aplikacij in izdelkov. Ta razvojnost predstavlja eno ali kombinacijo več osnovnih tehnologij, imenovanih 'tehnologije za omogočanje', kot so umetna inteligenca (AI), razširjena in virtualna realnost (RR/VR), robotika, internet stvari (IoT) itd.

Dober primer nove tehnologije je visokotehnološki invalidski voziček, ki ga omogočajo tehnologije, kot so AI, možgansko-računalniški vmesnik, robotika, internet stvari, napredni senzorji in avtonomna vozila. Te tehnologije omogočajo napredne funkcije, kot so:

- Upravljanje invalidskega vozička s pomočjo uporabnikovih možganov
- Invalidski voziček se lahko samostojno premika s pomočjo AI
- Napredni senzorji lahko zaznajo uporabnikov padec, predmete, ki ovirajo gibanje, potrebo po zaviranju v sili itd.
- Invalidski voziček in uporabnik sta povezana prek interneta stvari in lahko komunicirata v realnem času z opozorili in drugimi pomembnimi informacijami
- Funkcija vzdrževanja varnostne razdalje
- Inteligentno prestavljanje načina vožnje

Hiter razvoj in razpoložljivost podpornih tehnologij premikata meje PT, saj je vse več teh revolucionarnih tehnologij vključenih v podporne izdelke. Zato morajo izobraževalci, ki jih zanima to področje, nenehno iskati najnovejše dosežke.

Internet stvari (IoT)

IoT je omrežje povezanih fizičnih objektov (stvari), ki imajo vgrajene senzorje, programsko opremo in druge tehnologije, ki jim omogočajo zbiranje in izmenjavo podatkov med seboj in z zunanjimi sistemi prek interneta. Ti predmeti, znani tudi kot 'pametne' ali 'povezane' naprave, lahko vključujejo vse, kar se lahko poveže z internetom in lahko prenaša podatke po medmrežju, kot so pametni gospodinjski aparati, nosljivi izdelki, avtomobili, industrijski stroji, medicinska oprema, transport sistemi in več.

Ena od glavnih značilnosti IoT je zmožnost teh naprav, da komunicirajo in medsebojno delujejo brez človeškega posredovanja. To omogoča avtomatizacijo in večjo učinkovitost v različnih aplikacijah.

Naprave interneta stvari lahko ustvarjajo in delijo ogromne količine podatkov, ki jih je mogoče uporabiti za pridobivanje vpogledov, napovedovanje in spodbujanje odločanja v različnih sektorjih. Vendar pa sama količina podatkov in možnost obsežnih kršitev podatkov povzročata tudi pomisleke glede zasebnosti in varnosti.

Umetna inteligenca (UI)

AI je zmožnost računalnika ali stroja, da posnema človeško inteligenco in izvaja naloge, ki običajno zahtevajo človeško spoznanje, kot so učenje, reševanje problemov in odločanje.

Ena od glavnih značilnosti umetne inteligence je njena sposobnost učenja in prilagajanja na nove situacije. Z algoritmi strojnega učenja in velikimi količinami podatkov lahko sistemi AI sčasoma izboljšajo svojo zmogljivost in postanejo učinkovitejši pri dokončanju nalog.

Zmožnost umetne inteligence, da hitro in natančno obdela in analizira ogromne količine podatkov, omogoča sistemom umetne inteligence, da prepoznajo vzorce in pripravijo napovedi, ki bi jih ljudje težko ali celo nemogoče pripravili sami.

Sistemi AI imajo pogosto možnost interakcije s svojim okoljem in sprejemanja odločitev na podlagi informacij, ki jih prejmejo. To lahko vključuje obdelavo naravnega jezika, ki omogoča sistemom AI, da razumejo in se odzivajo na človeški govor, pa tudi druge oblike vnosa, kot so slike in senzorični podatki.

3D tisk

3D-tiskanje, znano tudi kot aditivna proizvodnja, je krovni izraz za niz tehnologij, ki ustvarjajo fizične predmete iz digitalnih modelov. Vključuje uporabo računalniško vodenega stroja, imenovanega 3D-tiskalnik, za nalaganje plasti materiala eno na drugo, dokler ni predmet ustvarjen.

Obstaja veliko tehnologij 3DP, ki uporabljajo različne oblike materialov in virov energije ter uporabljajo široko paleto 3D tiskalnikov. Različne tehnologije 3DP lahko uporabljajo različne vrste materialov, vključno s plastiko, kovinami, betonom, keramiko itd.

3DP lahko ustvari kompleksne oblike in strukture, ki bi jih bilo težko ali nemogoče izdelati s tradicionalnimi metodami. Izdeluje prilagojene predmete, ki so prilagojeni specifičnim aplikacijam ali zahtevam.

S 3DP je mogoče predmete izdelati hitro in z minimalnimi odpadki v primerjavi s tradicionalnimi proizvodnimi postopki, ki pogosto vključujejo rezanje in oblikovanje materialov. Poleg tega lahko 3D-tiskanje zmanjša potrebo po obsežni proizvodnji in zalogah, saj je mogoče predmete izdelati na zahtevo in v majhnem obsegu. To omogoča večjo fleksibilnost in odzivnost v proizvodnji ter nižje stroške in vpliv na okolje.

Virtualna resničnost (VR)

VR je tehnologija, ki uporabnikom omogoča, da izkusijo računalniško ustvarjeno okolje, kot da bi bilo resnično. To se običajno doseže z uporabo posebne opreme, kot so slušalke VR ali druga naprava, ki prikazuje slike v 3D in zagotavlja senzorične povratne informacije, npr. zvok in dotik. Oseba, ki uporablja opremo VR, se lahko razgleduje po umetnem svetu, se giblje po njem in komunicira z virtualnimi funkcijami ali predmeti.

VR lahko ustvari poglobljena okolja, ki jih je mogoče doživeti, kot da so resnična. To uporabnikom omogoča interakcijo z virtualnimi objekti in okolji na naraven in intuitiven način.

VR lahko prav tako omogoči nove oblike komunikacije in sodelovanja, na primer z ustvarjanjem virtualnih prostorov za srečanja, kjer lahko ljudje komunicirajo med seboj in z virtualnimi predmeti v skupnem okolju. Uporablja se v različnih aplikacijah, kot so igre na srečo, izobraževanje, usposabljanje in zdravstvo.

Razširjena resničnost (XR)

Razširjena resničnost je tehnologija, ki resnično okolje prekriva z digitalnimi informacijami in slikami. To je dosegljivo z uporabo računalniško ustvarjenih predmetov, za katere se zdi, da sobivajo v istem prostoru kot realni svet.

XR lahko izboljša uporabnikovo dožemanje resničnega sveta tako, da mu doda digitalne informacije in slike. To uporabnikom omogoča ogled dodatnih informacij in konteksta o predmetih in okoljih okoli njih.

XR omogoča nove oblike interakcije in sodelovanja, na primer z ustvarjanjem interaktivnih iger in izkušenj, ki združujejo realni svet z digitalnimi elementi. Uporablja se v različnih aplikacijah, kot so izobraževanje, usposabljanje in zabava.

Robotika

Robotika je veja znanosti in tehnike, ki se ukvarja z zasnovo, načrtovanjem, konstrukcijo, delovanjem in uporabo robotov. Roboti so običajno avtomatizirani stroji, ki se lahko premikajo, zaznavajo in komunicirajo z okoljem, da lahko opravljajo različne naloge z malo ali brez človeškega posredovanja.

Roboti lahko opravljajo naloge, ki so za ljudi nevarne, dolgotrajne ali nemogoče, da bi jih ljudje opravili sami, na primer raziskovanje nevarnih okolij, izvajanje zapletenih operacij ali delo na težkih in nedostopnih lokacijah.

Roboti lahko uporabljajo umetno inteligenco za učenje, prilagajanje in sprejemanje odločitev ter da sčasoma izboljšajo svojo učinkovitost in postanejo učinkovitejši pri opravljanju nalog.

Robotika se uporablja v številnih aplikacijah, kot so proizvodnja, zdravstvo, transport in obramba. Omogoča nove in edinstvene načine avtomatizacije in izboljšave različnih procesov ter operacij.

Možgansko-računalniški vmesnik (MRV)

MRV je računalniško podprt sistem, ki omogoča, da aktivnost možganov osebe nadzoruje zunanja naprava ali računalnik. To se običajno doseže z uporabo senzorjev, ki se namestijo na lasišče osebe ali vsadijo v njihove možgane, ki lahko zaznajo možgansko aktivnost in jo prevedejo v ukaze, ki se prenašajo na zunanjo napravo, kot je računalnik, robotski ud, invalidski voziček, itd. MRV omogoča krmilne naprave brez verbalne ali fizične interakcije.

MRV lahko osebam s hudo telesno okvaro omogoči komunikacijo in interakcijo s svetom. Na primer, oseba, ki ne more premikati svojih udov, lahko uporablja MRV za upravljanje računalnika ali druge naprave.

MRV lahko izboljša ali obnovi delovanje možganov. Na primer, MRV bi lahko uporabili za stimulacijo določenih področij možganov, da bi izboljšali kognitivne sposobnosti ali za zdravljenje stanj, kot sta epilepsija ali Parkinsonova bolezen.

Invalidski voziček, ki ga nadzoruje MRV
vir slike: EPFL, www.epfl.ch

Podporni potencial novih tehnologij

Podporni potencial Interneta stvari (IoT)

Tehnologije, ki temeljijo na IoT, lahko podpirajo osebe z oviranostmi v njihovem vsakdanjem življenju. Uporabljajo se lahko za razvoj podpornih naprav in sistemov, ki lahko tej ciljni populaciji pomagata pri lažji in učinkovitejši komunikaciji, gibanju in interakciji z okoljem. IoT omogoča ustvarjanje, obdelavo in shranjevanje podatkov v velikem obsegu ter tako podpira številne napredne podporne tehnologije.

Tehnologije interneta stvari, kot so okoljski senzorji, pametni predmeti in nosljivi izdelki, lahko zagotovijo vključujoče in podporne informacijske storitve v skoraj realnem času in izboljšajo dostop do učenja za osebe z oviranostmi.

Naprave IoT lahko komunicirajo s pametnimi telefoni in ker pametni telefoni na splošno vključujejo funkcije podporne tehnologije in so široko dostopni, obstaja veliko potencialnih aplikacij interneta stvari za izboljšanje dostopa do učenja za osebe z oviranostmi.

IoT lahko zagotovi vključujoče učno okolje, kjer se lahko udeleženci z oviranostmi učijo s svojim tempom. Primeri podpornih tehnologij, ki podpirajo internet stvari:

- glasovni pomočniki
- orodja za pretvorbo govora v besedilo
- pametne naprave za pomoč osebam z oviranostmi in zagotavljanje posebnega spremljanja oviranosti
- pametno prilagajanje zvoka in svetlobe
- nosljive naprave za zbiranje podatkov za pomoč pri prilagajanju učnega okolja

IoT se lahko uporablja za razvoj sistemov pametnega doma, ki jih je mogoče nadzorovati z glasovnimi ukazi ali drugimi oblikami vnosa. To lahko pomaga osebam z motnjami gibanja pri nadzoru luči, aparatov in drugih naprav, ne da bi morali z njimi fizično komunicirati.

Poleg tega se lahko IoT uporabi za razvoj nosljivih ali prenosnih naprav, ki lahko osebam z oviranostmi zagotovijo dodatne senzorične informacije ali povratne informacije. Naprava lahko na primer z vibriranjem opozori slepo ali slabovidno osebo na ovire na njeni poti — ali zagotovi taktilno povratno informacijo osebi, ki je gluha ali naglušna, da ji pomaga razumeti izgovorjene besede.

Podporni potencial Umetne inteligence

UI že omogoča številna izobraževalna orodja, namenjena pomoči osebam z okvaro vida, sluha, gibalno oviranostjo in učnimi težavami ter izboljšanju dostopa do učenja za osebe z oviranostmi. Številne aplikacije, ki jih trenutno uporabljamo, imajo zmogljivosti UI, ki povečujejo njihovo dostopnost.

Tukaj je nekaj primerov tehnologij, ki podpirajo umetno inteligenco in lahko odpravijo učne ovire za osebe z oviranostmi:

- prepoznavanje slik in obrazov za slabovidne udeležence
- prepoznavanje branja z ustnic in prevajanje znakovnega jezika za udeležence z okvaro sluha
- povzemanje besedila za udeležence z bralnimi težavami
- podnapisi ali prevodi v realnem času za udeležence z okvaro sluha ali celo za tiste, ki ne govorijo jezika
- optično prepoznavanje znakov (OCR) za digitalizacijo besedila iz papirne oblike

Tehnologije, ki temeljijo na UI, se lahko uporabijo za razvoj sistemov za obdelavo naravnega jezika, ki lahko pomagajo osebam z govornimi ali jezikovnimi motnjami pri učinkovitejši komunikaciji. Ti sistemi lahko uporabijo tehnologije za prepoznavanje in sintezo govora za pretvorbo izgovorjenih besed v besedilo in obratno, s čimer osebam z okvaro govora omogočajo komunikacijo s pisanjem ali tipkanjem, osebam z motnjami jezika pa omogočajo razumevanje govorjenih besed.

Poleg tega je mogoče tehnologije, ki temeljijo na UI, uporabiti za razvoj sistemov pametnega doma, ki so uporabni za osebe z oviranostmi.

Pametna očala, ki jih poganja UI
vir slike: <https://www.letsenvision.com/>

Podporni potencial 3D tiskanja

3D-tiskanje je mogoče uporabiti za razvoj in izdelavo različnih pripomočkov in sistemov, vključno s tistimi, ki izboljšujejo dostop do učenja za osebe z oviranostmi. 3D-natisnjene naprave so običajno cenovno ugodnejše in bolj prilagodljive kot izdelane različice.

Uporaba 3D tiska v podpornih tehnologijah je običajno povezana s proizvodnjo protez in drugih izdelkov te tehnologije. Primeri aplikacij 3D tiska v izobraževanju:

- taktilni učni pripomočki za slabovidne udeležence
- različni učni artefakti
- prilagojene naprave znotraj podpornih tehnologij
- podporne tehnologije za udeležence s specifičnimi učnimi potrebami

3D-natisnjeno napravo bi lahko na primer uporabili za držanje pisala ali svinčnika za osebo z omejenim gibanjem rok ali za dodatno podporo osebi z gibalno oviranostjo.

3D natisnjena podporna naprava
vir slike: <https://makersmakingchange.com>

Podporni potencial Virtualne in Razširjene resničnosti

Virtualna resničnost (VR) in razširjena resničnost (XR) imata veliko potencialnih aplikacij kot podporna tehnologija za podporo potrebam oseb z oviranostmi. VR lahko zagotovi varno okolje za izpopolnjevanje različnih veščin, medtem ko lahko XR naredi fizična okolja bolj dostopna z dodajanjem virtualnih elementov.

Izobraževalne izkušnje VR lahko pomagajo udeležencem, ki se trudijo obvladati vsebino iz učbenika ali predavanja. Poleg tega lahko udeleženci z avtizmom ali motnjami v duševnem razvoju izpopolnjujejo nove veščine v resničnih situacijah v varnem okolju.

XR lahko pritegne zanimanje udeležencev s specifičnimi potrebami ali oviranostmi. Prav tako lahko zagotovi pomoč za vsako stopnjo okvare vida.

Zahvaljujoč široki razpoložljivosti XR naprav (pametni telefoni, tablice, računalniki) in aplikacij, je implementacija XR v izobraževalni proces razmeroma poceni.

Tehnologije XR in VR se lahko uporabljajo za razvoj simulacij in programov usposabljanja, ki lahko osebam z oviranostmi pomagajo pri učenju novih veščin ali izboljšanju njihovih obstoječih sposobnosti. To lahko vključuje dejavnosti, kot je vožnja avtomobila, uporaba javnega prevoza ali opravljanje vsakodnevnih življenjskih opravil, kot je kuhanje ali čiščenje.

Poleg tega se tehnologija XR in VR lahko uporabi, da osebam z oviranostmi zagotovi dodatne senzorične informacije ali povratne informacije. Na primer, slušalke VR bi lahko uporabili za zagotavljanje slepe ali slabovidne osebe s simuliranim vizualnim okoljem ali za zagotavljanje gluhih ali naglušnih oseb s simuliranimi slušnimi informacijami.

Podporni potencial Robotike

Robotika spodbuja razvoj različnih podpornih izdelkov, ki pomagajo povečati neodvisnost oseb z oviranostmi. Med temi lahko podporni roboti (ki lahko zaznavajo, obdelujejo senzorične informacije in izvajajo dejanja, ki koristijo osebam z oviranostmi) in izobraževalni roboti pomagajo povečati dostopnost učenja.

Roboti lahko pomagajo pri poučevanju socialnih in izobraževalnih veščin za vse udeležence. Zagotovijo lahko individualizirane izobraževalne programe za udeležence z oviranostmi, kot so avtizem, čustvene in vedenjske motnje.

Robotske tehnologije je mogoče uporabiti za razvoj pripomočkov, ki lahko pomagajo osebam z gibalno oviranostjo pri lažjem gibanju. Ti lahko vključujejo eksoskelete ali druge nosljive naprave, ki zagotavljajo dodatno podporo in moč uporabnikovim okončinam, ali invalidske vozičke, ki jih je mogoče upravljati z glasovnimi ukazi ali drugimi oblikami vnosa.

Poleg tega se lahko robotske tehnologije uporabijo za razvoj podpornih naprav, ki lahko pomagajo osebam s kognitivnimi ali senzoričnimi motnjami pri komunikaciji in interakciji s svetom okoli njih. Na primer, robotski sistem se lahko uporabi za pretvorbo izgovorjenih besed v besedilo ali vizualne slike za osebo z okvaro sluha ali vida, ali za zagotavljanje dodatnih senzoričnih povratnih informacij za osebo z motnjo senzornega procesiranja.

Pomožni robot
vir slike: <https://www.genieconnect.co.uk/>

Uvajanje novih tehnologij v izobraževanje odraslih

Nove tehnologije lahko na več načinov naredijo izobraževanje odraslih bolj vključujoče.

IoT lahko izboljša IO s spreminjanjem načina zbiranja podatkov in povezovanja z udeleženci in avtomatiziranimi procesi. Izobraževalcem omogoča ustvarjanje okolja, ki podpira pridobivanje znanja na naraven in učinkovit način. Lahko vpliva na usposabljanje, pa tudi na druge procese, od administracije do vzdrževanja stavbe.

Odrasli, ki živijo na podeželju ali so osebe z oviranostmi, zaradi katerih se težko udeležijo fizičnih predavanj, lahko uporabljajo naprave IoT za povezavo s spletnimi učnimi platformami in dostop do izobraževalnega gradiva od koder koli. Poleg tega je mogoče senzorje IoT in druge tehnologije uporabiti za zbiranje podatkov o potrebah in preferencah udeležencev, kar lahko izobraževalcem pomaga pri prilagajanju njihovih učnih strategij in ustvarjanju bolj prilagojenih učnih izkušenj.

Učne platforme, ki jih poganja UI, lahko zagotovijo prilagojene učne izkušnje, ki so bližje potrebam in zmožnostim vsakega posameznega udeleženca. To je v pomoč v smeri, da lahko vsi udeleženci dostopajo do izobraževalnih gradiv v svojem učnem tempu in na način, ki je za njih najbolj učinkovit. Poleg tega je mogoče uporabiti orodja, ki jih poganja UI, kot so obdelava naravnega jezika in algoritmi za strojno učenje, da s tem ustvarimo izobraževalna gradiva, ki so bolj privlačna in interaktivna, kar udeležencem olajša, da lažje obdržijo informacije in ohranijo motivacijo.

3D Tiskanje se lahko uporablja za ustvarjanje prilagojenih učnih gradiv za osebe z učnimi težavami ali za tiste, ki nimajo dostopa do določenih vrst izobraževalnih virov. Uporablja se lahko tudi za ustvarjanje cenovno dostopnih edinstvenih, zapletenih in prilagojenih podpornih naprav ali učnih pripomočkov (kot so taktilni diagrami ali modeli, ki lahko pomagajo udeležencem pri različnih stilih učenja).

XR in VR je mogoče uporabiti za ustvarjanje poglobljenih učnih izkušenj, ki udeležencem omogočajo, da sodelujejo z izobraževalno vsebino na način, ki je bolj interaktiven in privlačen. To je lahko še posebej koristno za udeležence z učnimi težavami ali za tiste, ki jim ustreza bolj praktičen pristop k učenju. Poleg tega je možna uporaba tehnologij XR in VR za ustvarjanje virtualnih okolij, ki simulirajo scenarije iz resničnega sveta, kar udeležencem omogoča preizkušanje in uporabo svojega znanja v varnem in nadzorovanem okolju. To je lahko še posebej uporabno za udeležence, ki morda nimajo dostopa do določenih vrst izobraževalnih virov ali se morajo naučiti veščin, ki jih je težko izvajati v resničnem svetu.

Tehnologije, ki temeljijo na tej XR ali VR, omogočajo udeležencem z oviranostmi, da sodelujejo pri učnih nalogah varno in relativno brez večjih omejitev glede na svojo siceršnjo oviranost, da premagajo svoje fizične omejitve in razvijejo svoje znanje, veščine in osebno držo v varnih prostorih. Tehnologije omogočajo tudi prilagojeno učenje brez motenj, podpirajo osebe z oviranostmi in lahko ponudijo nove in prej neizvedljive izkušnje v varnem okolju.

Robotiko je mogoče uporabiti za ustvarjanje interaktivnih, praktičnih učnih izkušenj, ki lahko pritegnejo udeležence z vrsto različnih stilov učenja. To je lahko še posebej v pomoč udeležencem z učnimi težavami ali tistim, ki jim ustreza bolj kinestetični učni pristop. Udeleženci bi lahko uporabili robotsko tehnologijo za daljinsko upravljanje robotskih naprav v učilnici ali laboratoriju, kar bi jim omogočilo sodelovanje pri poskusih in drugih praktičnih učnih dejavnostih, tudi če niso fizično prisotni na isti lokaciji.

Z izkoriščanjem moči novih tehnologij lahko izobraževalci odraslih pomagajo premagati ovire, naredijo izobraževanje bolj dostopno širšemu krogu udeležencev in ustvarijo bolj vključujoča učna okolja, ki so dostopna za posameznike z različnimi zmožnostmi in ozadji.

Najboljše prakse

Spodaj je navedenih nekaj primerov najboljših praks pri usposabljanju odraslih v skladu s smernicami UOU.

Pridobitev interesa s strani udeležencev:

- Postavitev jasnih učnih ciljev
- Poslušanje svojih udeležencev
- Pojasnitev povezave med učnimi rezultati in udeleženci
- Ustvarjanje varnega učnega okolja
- Uporaba ponavljajoče se rutine

Zagotovitev ohranjanje truda in vztrajnosti udeležencev:

- Pogosto preverjanje svojih udeležencev, da potrdimo razumevanje in napredek
- Prikaz načinov sodelovanja udeležencem
- Spodbujanje udeležencev, da ustanovijo in vodijo skupine
- Pogosto dajanje formativnih povratnih informacij

Podpora udeležencem pri razvoju veščin samoregulacije:

- Uporaba lastnih izkušenj, da udeležencem pokažemo, kako vsi začnemo od začetka; obravnava neuspeha kot priložnosti za rast
- Udeležencem prikažemo primere spoprijemanja
- Predavanja razdelimo na manjše dele

Zagotovitev, da so ključne informacije enako zaznavne za vse udeležence:

- Zagotovitev alternative za slike in zvok
- Ponudba načinov za prilagajanje prikaza informacij

Zagotovitev, da vsi udeleženci pravilno razumejo jezik in simbole, uporabljene med predavanji:

- Pojasnitev sintakse in strukture
- Pojasnitev besedišča in simbolov, ki jih uporabimo
- Preverjanje z udeleženci njihovo razumevanje
- Uporaba tehnologij, ki ustvarjajo alternative jeziku in simbolom

Zagotovitev, da vsi udeleženci pravilno razumejo posredovane informacije:

- Aktivacija ali posredovanje osnovnega znanja
- Poudarjanje vzorcev, kritičnih informacij, osrednjih idej in odnosnih razmerij
- Vodenje obdelave in vizualizacija informacij

Zagotovitev možnosti za fizično delovanje:

- Dodajanje možnosti, ki omogočajo različne fizične odzive
- Uporaba prožnosti pri tempu učenja
- Podpora udeležencem pri uporabi brez tehnoloških, nizko tehnoloških in visoko tehnoloških možnosti
- Redno preverjanje razumevanja s strani udeležencev
- Pozornost, da preizkušamo samo tiste sposobnosti udeležencev, ki jih želimo preizkusiti

Zagotovitev možnosti za izražanje in komunikacijo:

- Zagotovitev alternative peresu, papirju in govorjenju
- Omogočanje in podpora udeležencem, da pri izražanju uporabljajo tehnološko pomoč
- Ustvarjanje več poti za udeležence, da pokažejo svoje sposobnosti

Zagotovitev podpore razvoju izvršnega delovanja:

- Vodenje udeležencev, da si zastavijo in izrazijo cilje
- Podpora načrtovanju in razvoju strategije
- Zagotovitev odrov za uspešnost
- Prikaz udeležencem, kako dajemo in prejemamo povratne informacije
- Nudenje udeležencem vodnike in priložnosti za medsebojno ocenjevanje ter samoocenjevanje

Literatura

- A. Galkienė and O. Monkevičienė, Eds., *Improving Inclusive Education through Universal Design for Learning*, Springer, 2021.
- A. Heelan and T. J. Tobin, *UDL for FET Practitioners: Guidance for Implementing Universal Design for Learning in Irish Further Education and Training*, Dublin: SOLAS, 2021.
- A. Heelan and T. J. Tobin, “UDL for FET Practitioners,” [Online]. Available: <https://www.solas.ie/f/70398/x/6154f3e37c/udl-for-fet-practitioners.pdf>.
- A. Morin, “What is Universal Design for Learning (UDL)?” 2021. [Online]. Available: <https://www.understood.org/en/learning-thinking-differences/treatments-approaches/educational-strategies/universal-design-for-learning-what-it-is-and-how-it-works>. [Accessed February 2021].
- Andrés Beroggi, Peter Charles, Loic van Cutsem, Naomi Falkenburg, Michael Fembek, Parul Ghosh, Wilfried Kainz, Sumita Kunashakaran, Seema Mundackal, Paula Reid, Maria Ignacia Rodriguez Espinoza, Carola Rubia, Friedrich Ruhm, “Zero Project Report 2021 — Employment and ICT”, 2021
- CAST, “5 Examples of Universal Design for Learning in the Classroom,” 2021. [Online]. Available: <https://www.understood.org/en/learning-thinking-differences/treatments-approaches/educational-strategies/5-examples-of-universal-design-for-learning-in-the-classroom>. [Accessed 16 February 2021].
- CAST, “Universal Design for Learning Guidelines version 2.2,” 2018. [Online]. Available: <http://udlguidelines.cast.org>. [Accessed February 2021].
- C. Rogers-Shaw, D. J. Carr-Chellman and J. Choi, “Universal Design for Learning, Guidelines for Accessible Online Instruction,” *Adult Learning*, vol. 29, no. 1, pp. 20-31, 2018.
- D. Catlin and M. Blamires, “Designing Robots for Special Needs Education,” *Technology, Knowledge, and Learning*, vol. 24, p. 291–313, 2019.
- J. Feder, “How Universal Design Can Positively Impact People with Disabilities,” 2020. [Online]. Available: <https://www.accessibility.com/blog/how-universal-design-can-positively-impact-people-with-disabilities>. [Accessed February 2021].
- J. H. I, R. A. Harianto, E. Chen, Y. S. Lim, W. Jo, H. J. Lee and M.-W. Moon, “3D Literacy Aids Introduced in Classroom for Blind and Visually Impaired Students,” *Journal of Blindness Innovation and Research*, vol. 2, no. 2, 2016.
- J. M. McGuire and S. Sally, “Universal Design for Instruction: Extending the Universal Design Paradigm to College Instruction,” *Journal of Postsecondary Education and Disability*, no. 19, pp. 124-134, 2006.
- K. A. Boothe, M. J. Lohmann, K. A. Donnell and D. Dean Hall, “Applying the Principles of Universal Design for Learning (UDL) in the College Classroom,” *The Journal of Special Education Apprenticeship*, vol. 7, no. 3, 2018.
- Learners,” *International Journal Bioautomation*, vol. 23, no. 3, pp. 355-368, 2019.

Literatura

- L. Nierling and e. al, “Assistive technologies for people with disabilities — Part II: Current and emerging technologies,” European Parliamentary Research Service, 2018.
- L. Nierling, M. Maria and e. al., “Assistive technologies for people with disabilities — Part III: Perspectives on assistive technologies,” European Parliamentary Research Service, 2018.
- Michael Fembek, Katerina Stanton Balázs, Sumita Kunashakaran, Isabella Essl, “Zero Project Report 2023 — Independent Living & Political Participation, and ICT”, 2023
- Michael Fembek, Judith Hermetter, Wilfried Kainz, Anna Königseder, Sumita Kunashakaran, Maria Ignacia Rodriguez Espinoza, Robin Tim Weis, “Zero Project Report 2022 — Accessibility”, 2022
- M. F. Story, J. L. Mueller and R. L. Mace, The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities, NC State Univ., Raleigh. Center for Universal Design, 1998.
- M. V. Izzo, “Universal Design for Learning: Enhancing Achievement of Students with Disabilities,” Procedia Computer Science, no. 14, pp. 343-350, 2012.
- P. Léna, “Robotics in the Classroom: Hopes or Threats?,” in Robotics, AI, and Humanity, J. v. B. e. al., Ed., Springer, 2021, pp. 109-117.
- R. Abdulla, S. Kumar and C. Nataraj, “Wheelchair-person fall detection with Internet of Things,” Solid State Technology, vol. 63, pp. 911-922, 2020.
- S. Burgstahler, “Universal Design in Education: Principles and Applications,” 2007. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/universal-design-education-principles-and-applications>. [Accessed February 2021].
- S. Burgstahler, “Universal Design of Instruction (UDI) Definition, Principles, Guidelines, and Examples,” February 2020. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/universal-design-instruction-udi-definition-principles-guidelines-and-examples>. [Accessed 2021].
- S. Burgstahler, “Equal access: Universal design of instruction,” 2020. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/equal-access-universal-design-instruction>. [Accessed February 2021].
- S. Burgstahler, “Equal access: Universal design of student services,” 2018. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/equal-access-universal-design-student-services>. [Accessed February 2021].
- S. Burgstahler, “Equal access: Universal design of physical spaces,” 2017. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/equal-access-universal-design-physical-spaces>. [Accessed February 2021].
- S. Burgstahler, “Universal Design: Process, Principles, and Applications,” 2015. [Online]. Available: <https://www.washington.edu/doit/universal-design-process-principles-and-applications>. [Accessed February 2021].

Literatura

- S. Ford and T. Minshall, “Invited review article: Where and how 3D printing is used in teaching and education,” *Additive Manufacturing*, vol. 25, pp. 131-150, 2019.
- S. Hollier, L. McRae, K. Ellis and M. Kent, “Internet of Things (IoT) Education Implications for Students with Disabilities,” Curtin University, 2017.
- T. Glushkova, S. Stoyanov and I. Popchev, “Internet of Things Platform Supporting Mobility of Disabled
- The Understood Team, “The Difference Between Universal Design for Learning (UDL) and Traditional Education,” 2021. [Online]. Available: <https://www.understood.org/en/learning-thinking-differences/treatments-approaches/educational-strategies/the-difference-between-universal-design-for-learning-udl-and-traditional-education>. [Accessed February 2021].
- Thomas Butcher, Peter Charles, Loic van Cutsem, Micha Fröhlich, Naomi Falkenburg, Michael Fembek, Parul Ghosh, Prof. Jody Heymann, Wilfried Kainz, Martin Morandell, Paula Reid, Friedrich Ruhm, Willetta Waisath, “Zero Project Report 2021 — Inclusive Education”, 2020
- TIES Center, “Design for Each and Every Learner: Universal Design for Learning Modules,” 2021. [Online]. Available: <https://publications.ici.umn.edu/ties/universal-design-for-learning-modules/design-for-each-and-every-learner>. [Accessed 2022].
- “The Centre for Excellence in Universal Design,” [Online]. Available: <http://universaldesign.ie/>. [Accessed February 2021].
- The Center for Universal Design, “The principles of universal design,” 1997. [Online]. Available: https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm. [Accessed February 2021].
- W. a. S. K. H. Preiser, *Universal Design Handbook*, 2nd edition ed., The McGraw-Hill Companies, Inc., 2011.
- World Intellectual Property Organization, “WIPO Technology Trends 2021 - Assistive Technology,” 2021.

Zaključne misli

Iz perspektive izobraževalnega sistema in možnosti vpeljevanja sprememb v izobraževanje imamo razkorak med splošnim izobraževanjem in izobraževanjem odraslih. Izobraževanje odraslih, predvsem neformalno, ima v tem pogledu več prostora za uvajanje različnih oblik vključujočega izobraževanja za vse udeležence izobraževalnega procesa. Vendar cilj, da se vključujoče izobraževanje po različnih tipih vključitve, ki smo jih predstavili v prvem poglavju priročnika, vzpostavi le v neformalnem izobraževanju odraslih, porodi dilemo. Če bo vključujoče izobraževanje imelo realne možnosti razvoja zgolj v okviru neformalnega izobraževanja odraslih, ne gre pričakovati pravega preboja pri uvajanju tovrstnih oblik izobraževalnem sistemu in učečem se okolju sodobne družbe. Resnično uvajanje oblik vključevanja v izobraževanje, ne le za udeležence z oviranostmi, temveč za vse udeležence, bi lahko bilo možno, če bi osrednje sporočilo vključujočega izobraževanja, to je v luči potreb po prilagajanju izobraževalnih sistemov in procesov, pritegnilo več pozornosti v celotnem izobraževalnem okolju. V takih razvojnih scenarijih bi podporne in nove tehnologije dobile k potrebam usmerjen zagon pri podpori udeležencem v smeri bolj vključujočega izobraževalnega okolja. Vendar, če imamo v mislih izobraževalni sistem kot celoto, se realno na tej točki kaže, da gre drastične spremembe v bližnji prihodnosti v smeri predstavljenega koncepta vključujočega izobraževanja težko pričakovati. Zato je pomembno, da vsaj v neformalnem izobraževanju odraslih sistematično vključujemo paradigmo vključujočega izobraževanja v vse svoje izobraževalne načrte. Z osredotočanjem na udeležence z oviranostmi si je projekt IEDA prizadeval k uresničevanju tega cilja in s priročnikom utira pot razvoju strategij v praksi k bolj vključujočemu izobraževanju za vse udeležence izobraževalnega procesa.

IEDA

VKLJUČUJOČE IZOBRAŽEVANJE:
Zagotavljanje udeležbe
oseb z oviranostmi
v neformalnem izobraževanju odraslih